

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

ЗАЯЦЬ Юлія Ігорівна

**МІЖБАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Організація банківської справи

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи БСзм – 52
Ю. І. Заяць

(підпис)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Я. І. Чайковський

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«___»_____ 2013 р.

Зав. кафедри банківської справи,
д.е.н., професор
Дзюблюк О. В.

(прізвище, ініціали)

(підпис)

ТЕРНОПІЛЬ – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ І РОЛЬ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ ТА РИНКУ МІЖБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ	
1.1. Необхідність, сутність, види та функції міжбанківського кредиту.....	8
1.2. Сутність та функції міжбанківського кредитного ринку.....	17
1.3. Роль ринку міжбанківських кредитів в діяльності банківської системи.....	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	39
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	
2.1. Становлення та етапи розвитку міжбанківського кредитного ринку в Україні.....	41
2.2. Еволюція та сучасний стан форм рефінансування Національним банком України банківських установ.....	56
2.3. Види, порядок надання та погашення кредитів рефінансування банків і стабілізаційний кредит НБУ в умовах економічного зростання.....	66
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	91
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	
3.1. Методика аналізу кредитоспроможності банків-контрагентів на ринку міжбанківського кредитування.....	92
3.2. Удосконалення організації міжбанківського кредитування в Україні.....	105
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	117
ВИСНОВКИ.....	118
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	121
ДОДАТКИ.....	135

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжбанківський ринок відіграє важливу роль у забезпеченні нормальних умов функціонування грошового ринку. Він є об'єктом державного регулювання, механізмом впливу державних органів на діяльність комерційних банків, стан грошово-кредитної і валютної системи і безпосередньо на економіку в цілому. Роль ринку міжбанківських кредитів набуває особливої актуальності у зв'язку із загостренням проблеми ліквідності банків, спричиненої загальним спадом виробництва, платіжною кризою, іншими макроекономічними факторами.

У сучасних умовах економічного розвитку країни, коли залучення строкових депозитів ускладнюється внаслідок дефіциту власних оборотних коштів підприємств, зростає значення міжбанківських кредитів під час формування ресурсної бази банків.

Огляд літератури з теми дослідження. Вагомий внесок у теорію і практику міжбанківського кредитування внесли вітчизняні вчені-економісти: М. Д. Алексеєнко [4; 5], О. В. Васюренко [25; 26], І. М. Гумен [37-41], О. В. Дзюблюк [13; 44-46], О. М. Кузьмак [68-72], В. Д. Лагутін [75], А. М. Мороз [8; 12; 14; 129], Я. М. Остапчук [91], М. Ф. Пуховкіна [12: 14; 103; 129], М. І. Савлук [12; 14; 119; 129], В. С. Стельмах [35], Р. І. Тиркало [9; 126] та інші. Але й до сьогодні низка питань міжбанківського кредитування залишається неврегульованою, що виникає особливе занепокоєння в умовах дефіциту фінансових ресурсів.

Все викладене є достатньою підставою актуальності наукового дослідження кредитних відносин безпосередньо між банками, а також ролі ринку міжбанківських кредитів в управлінні банківською системою та грошовим оборотом України, що відповідно й зумовило вибір теми дипломної роботи .

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є вивчення сутності міжбанківського кредиту та його ролі в діяльності банківської системи України, оцінка розвитку ринку міжбанківських кредитів та сучасного стану міжбанківського кредитування, розробка рекомендацій підвищення ефективності його функціонування. Відповідно до поставленої мети були визначені завдання дослідження:

- поглибити підходи до пізнання сутності, видів та функцій міжбанківського кредиту;
- визначити сутність та функції ринку міжбанківських кредитів
- розкрити роль ринку міжбанківських кредитів в діяльності банківської системи;
- визначити основні етапи розвитку міжбанківського кредитного ринку від моменту його створення і до сьогодні, а також визначити вплив економічної кризи на розвиток і функціонування вітчизняного міжбанківського кредитного ринку;
- проаналізувати еволюцію та сучасний стан форм рефінансування Національним банком України банківських установ
- проаналізувати динаміку ролі ринку міжбанківського кредиту у формуванні пасивів банків, розкрити її специфіку та специфіку структури ринку міжбанківського кредиту на окремих етапах назрівання фінансової кризи в Україні;
- розкрити механізми рефінансування комерційних банків, які застосовує Національний банк України для ефективного регулювання грошово-кредитним ринком, управління ліквідністю банківської системи, виконання функції кредитора останньої інстанції;
- розглянути методіку мінімізації ризиків на міжбанківському ринку за допомогою оцінки кредитоспроможності банку-контрагента;

- обґрунтувати шляхи удосконалення організації міжбанківського кредитування в Україні.

Об'єкт дослідження – кредитна діяльність банків України.

Предмет дослідження – проблеми та перспективи розвитку міжбанківського кредитування в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є вітчизняні та зарубіжні наукові праці, законодавчі та нормативні акти, методичні матеріали Національного банку України, які висвітлюють об'єкт дипломного дослідження.

У процесі дослідження для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові та спеціальні прийоми і методи пізнання. Зокрема, у першому розділі застосовано діалектичні, системні та структурні методи, що сприяло реалізації концептуальної єдності дослідження. В другому – історичні підходи, економіко-статистичні методи, аналіз і синтез, узагальнення, індукцію і дедукцію, порівняння, зокрема, групування, відносні величини та табличні прийоми. У третьому розділі використано економіко-математичні методи щодо оцінки кредитоспроможності банку-контрагента та логічні підходи.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету Міністрів України, укази Президента України, нормативні документи Національного банку України, банківських установ.

Наукова новизна одержаних результатів. У дипломному дослідженні автор одержав наступні основні наукові результати, які розкривають його особистий внесок у вирішення проблеми, що досліджується, та характеризують новизну роботи:

- на підставі вивчення існуючих підходів до сутності міжбанківського кредиту запропоновано визначити поняття «міжбанківський кредит» як економічні відносини між банками з приводу руху позичкового капіталу в грошовій формі на договірній основі з метою збільшення ресурсної бази банків

для розширення їх активної діяльності, отримання прибутку та виконання нормативних вимог центрального банку;

- уточнено визначення ринку міжбанківських кредитів як ринку, на якому відбувається перерозподіл тимчасово вільних грошових ресурсів між банківськими установами та між банківськими установами і центральним банком з використанням різних фінансових інструментів та на договірних засадах;

- визначено закономірності становлення і розвитку вітчизняного ринку міжбанківських кредитів через виокремлення основних етапів його еволюції (1991-1994 рр., 1995-1998 рр., 1999-2004 рр., 2005-2007 рр., 2008-2009 рр., 2010 р. і до нині), дослідження притаманних їм рис та розглянуто ключові аспекти впливу монетарної політики держави на його становлення;

- дістали подальшого розвитку підходи до мінімізації ризику міжбанківських кредитних операцій, зокрема розглянуто напрями розвитку оцінки кредитоспроможності банків-контрагентів та визначення лімітів міжбанківського кредитування;

- у результаті дослідження впливу міжбанківського кредитування на розвиток банківської системи можна стверджувати, що для активізації роботи банківської системи на ринку міжбанківських кредитів необхідно вжити заходів щодо оптимізації існуючої організації ринку міжбанківських кредитів, вдосконалити інструменти рефінансування.

Практичне значення одержаних результатів дипломного дослідження полягає у можливості застосування його основних положень і висновків у діяльності вітчизняних банків на міжбанківському кредитному ринку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони характеризують закономірності розвитку ринку міжбанківських кредитів, підтверджують важливість міжбанківських кредитних операцій в підтримці ліквідності банків, дають можливість банкам-учасникам ринку міжбанківських

кредитів застосувати ефективні методи оптимізації ризиків при наданні коштів банкам-контрагентам.

Нові підходи, а також комплекс моделей, методик та практичних рекомендацій, обґрунтованих у дипломній роботі, можуть бути використані при розробці системи прийняття оптимальних фінансових рішень на рівні банку з метою дослідження кредитоспроможності банків-контрагентів, їх фінансової стійкості і надійності, розрахунку лімітів на міжбанківські операції при формуванні міжбанківського кредитного портфеля.

Структура і обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг дипломної роботи становить 140 сторінок, з них 134 сторінки основного тексту. Дипломна робота містить 4 таблиці на 7 сторінках, 7 рисунків на 7 сторінках, список використаних джерел, що включає 130 найменувань на 14 сторінках і 5 додатків на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ І РОЛЬ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ ТА РИНКУ МІЖБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ

1.1. Необхідність, сутність, види та функції міжбанківського кредиту

В умовах ринкової економіки кредитна система відтворює кредитні відносини, які виникають у зв'язку перебігом тимчасово вільних коштів від одного банку до іншого на засадах повернення з обов'язковою виплатою відповідних процентів за їх використання. Банківська система, як осередок взаємодії банків, є складовою частиною кредитної системи. Банківські установи виступають активними учасниками кредитних відносин і водночас суб'єктами міжбанківського ринку [26, с. 76].

Банківські кредитні ресурси включають: власні кошти банків, залишки на поточних та кореспондентських рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання і строкові, а також міжбанківські кредити.

Міжбанківські кредити відіграють особливу роль у формуванні банківських ресурсів. Заборгованість за міжбанківськими кредитами та депозитами станом на 01.01.2013 р. становила 119,3 млрд. грн., або 12,5% від усіх пасивів банків [92].

Міжбанківські кредити виконують функцію оперативного залучення коштів. З іншого боку – це досить дорогі джерела ресурсів банку, оскільки їх продаж на ринку здійснюється з орієнтацією на отримання значного прибутку.

Банківські установи, зазвичай, використовують залучені кредитні ресурси з метою [20, с. 111]:

1) оперативної підтримки поточної ліквідності. Банки, які нормально функціонують, використовують міжбанківський кредит як інструмент регулювання власної ліквідності та платоспроможності. За сучасних умов міжбанківський кредит практично є єдиним інструментом, з використанням

якою банки можуть реально розв'язувати проблеми поточної ліквідності та додержання окремих економічних нормативів, що регулюють банківську діяльність;

2) дотримання нормативів обов'язкового резервування шляхом поповнення кореспондентських рахунків у Національному банку України;

3) короткострокового кредитування клієнтів. Кошти використовуються не для власних господарських потреб банку; а для надання кредиту клієнтам. Саме тому міжбанківський кредит є формою купівлі-продажу кредитних ресурсів;

4) придбання державних цінних паперів.

Властивість міжбанківського кредиту забезпечувати поточну ліквідність та підвищувати платоспроможність банків-позичальників безпосередньо пов'язана з властивістю перерозподілу банківських ресурсів між окремими банками, регіонами країни, галузями економіки та між різними країнами. Такий перерозподіл ресурсів реалізується через здійснення міжбанківських розрахунків, мультиплікації кредиту та міжбанківського кредитування. В останньому випадку відбувається безпосереднє надання міжбанківських кредитів і/або розміщення міжбанківських депозитів [4].

В Україні, у зв'язку з впровадженням електронних розрахунків, міжбанківське кредитування здійснюється шляхом прямих контактів між банком-кредитором і банком-позичальником. Суб'єктами таких кредитних відносин виступають комерційні банки та Національний банк України, які одночасно можуть бути як позичальниками, так і кредиторами.

Використання міжбанківського кредиту дає можливість банку-позичальнику виконувати вимоги центрального банку з обов'язкового резервування. Це пов'язано з тим, що для банку-позичальника такий кредит не є залученими коштами. Водночас міжбанківський кредит входить до складу кредитів, під які банки-кредитори повинні створювати резерв для покриття кредитних ризиків.

Використання міжбанківського кредиту дає змогу банкам-кредиторам розмістити їхні тимчасово вільні ресурси в інших банках з метою одержання доходів, а банкам-кредитоодержувачам розширити обсяги своїх активних операцій [4].

Здійснення міжбанківських кредитних операцій пов'язано і з недоліками [20, с. 111]:

1. Обмежується організаційними методами доступ до вільних ресурсів банків, які мають у них потребу, але не входять до складу відповідної групи.

2. Плата за надані міжбанківські кредити може суттєво різнитися від ринкової.

3. Банки-кредитори можуть суттєво впливати на діяльність банків-позичальників.

4. Знижується оперативність залучення необхідних ресурсів, обсяги яких можуть також не відповідати потребам банків-позичальників.

5. Така форма кредитування не вирішує повністю проблему зменшення ризику неповернення міжбанківських кредитів, оскільки їм притаманний високий системний ризик.

6. З погляду макрорівня через міжбанківське кредитування здійснюється лише перерозподіл між банками вільних ресурсів.

Як правило, ці недоліки міжбанківського кредитування зникають, якщо у розрахунках бере участь центральний банк. Міра участі центрального банку у формуванні ресурсів банків залежить від цілей грошово-кредитної політики, яку він здійснює у той чи інший проміжок часу, а також її інструментів, зокрема рефінансування банків. Центральний банк через надання кредитів реалізує притаманну йому функцію кредитора останньої інстанції.

В Україні кредитором останньої інстанції є Національний банк України. Економічна сутність кредитів НБУ на макрорівні полягає в тому, що через кредитування банків та інших кредитних установ здійснюється емісія грошей в

обіг і розширюється обсяг сукупної грошової маси в економіці. Це створює умови для експансії кредитної діяльності банків.

На мікрорівні кредити Національного банку України сприяють підтриманню банками своєї ліквідності на необхідному рівні, зміні структури їхніх активів на користь позичкових операцій, а також розширенню, за необхідності, обсягу кредитної допомоги своїм клієнтам [20, с. 111].

Кредитна діяльність центрального банку впливає не тільки на рівень ринкових процентних ставок, а й на процес управління грошовим обігом та забезпечення стабільності грошової одиниці.

Міжбанківський кредит має позитивні моменти й для банків-кредиторів, і для банків-позичальників. Розмістити банківські ресурси – це лише один бік справи. Необхідно мати гарантію своєчасного та повного їх повернення, тобто мінімізувати кредитний ризик. Передусім це передбачає визначення кредитоспроможності банку-позичальника [4]. Банкам-кредиторам вигідніше (за інших рівних умов) надавати міжбанківські кредити, ніж кредитувати суб'єктів господарювання, оскільки останнім, як правило, притаманна нижча надійність, ніж банкам. Проте практика доводить, що це не завжди так, ринок міжбанківських кредитів може бути надто ризиковою сферою розміщення ресурсів. Окремі банки, зробивши вибір між ризиком і прибутком на користь останнього, опинилися на межі банкрутства. Неспроможність навіть одного банку виконати свої боргові зобов'язання створює проблеми для всієї банківської системи.

Банки-кредитори також можуть розміщувати тимчасово вільні кошти і отримати додатковий дохід. У той же час для банків-позичальників такий кредит є важливим джерелом поповнення ресурсної бази, підтримки ліквідності та виконання взятих на себе зобов'язань. Крім того, для деяких банків міжбанківське кредитування є окремим бізнесом. У цьому випадку вони, виступаючи посередниками, здійснюють одночасно позичення і розміщення грошових ресурсів. Такі арбітражні (спекулятивні) операції дозволяють їм

отримувати дохід, що утворюється як різниця між сумою плати за кредит, що її вони стягують від своїх позичальників, та сумою, яку їм треба заплатити за користування коштами своєму кредитору.

Міжбанківські кредити переважно є короткостроковими, коли вони використовуються для підтримки ліквідності, або середньостроковими, якщо отримані кошти спрямовуються на розширення кредитних ресурсів. Ціна міжбанківських кредитів у вигляді процентної ставки за користування ними встановлюється на ринку залежно від попиту і пропозиції. Зазвичай, проценти за користування кредитом на міжбанківському ринку є нижчими, ніж при кредитуванні суб'єктів господарювання чи фізичних осіб, оскільки банки вважаються більш надійними позичальниками. Але все-таки кредитний договір підписується лише з тими банками-позичальниками, щодо яких є впевненість у їхній кредитоспроможності.

Не дивлячись на актуальність проблем міжбанківського кредитування, залишаються недостатньо вивченими питання сутності, функцій, тенденцій розвитку цього кредиту. Варто зазначити, що поняття «міжбанківського кредиту» потребує більш глибокого науково-теоретичного дослідження, узагальнення наукових підходів та концепцій, оскільки в економічній літературі відсутня єдина думка щодо розуміння сутності даного поняття [68, с. 21].

Так, у великому тлумачному словнику економічних та юридичних термінів «міжбанківський кредит» визначається як грошові ресурси фінансово-кредитних установ, які розміщують один в одного у формі короткострокових депозитів [74, с. 300].

За визначенням Л. О. Дробозіної «міжбанківські позики – одна з найбільш поширених форм господарської взаємодії кредитних організацій» [48, с. 249].

На думку А. В. Калтиріна, К. Р. Тагирбекова та Н. В. Богатирьова «міжбанківський кредит» – це кредит, що надається одним банком іншому або депозити банку, які розміщуються в інших банках [59, с. 223].

А. Г. Івасенко вказує, що «міжбанківський кредит – це форма кредитування банками один одного, це дороге джерело додаткових ресурсів, які надаються на короткий термін» [56, с. 18].

На відміну від російських економістів, у вітчизняній економічній літературі дослідженням поняття «міжбанківського кредиту» уваги приділяється значно менше [68, с. 23].

О. В. Васюренко вважає, що міжбанківські позики – це операції, що надають можливість банкам з недостатнім обсягом ресурсів забезпечувати виконання резервних вимог Національного банку України та задовольняти потреби власних клієнтів у кредитах шляхом залучення необхідних для цього ресурсів у інших комерційних банків, які мають тимчасовий надлишок грошових коштів [25, с. 121].

У фінансовому словнику поняття «міжбанківського кредиту» визначається як «кредит, наданий банкові іншим банком. Здебільшого має короткотерміновий характер. Завдяки кореспондентським відносинам між комерційними банками та використанню системи електронних платежів кредит міжбанківський є надзвичайно оперативним видом кредитів, одним із способів дотримання банками необхідного рівня ліквідності» [127, с. 244].

В економічній енциклопедії поняття «міжбанківський кредит» трактується, як «взаємне розміщення фінансових ресурсів банками для здійснення активних операцій, підвищення ліквідності та збільшення норм обов'язкових резервів на певний термін» [49, с. 100].

У банківській енциклопедії поняття «міжбанківського кредиту» визначається як «міжбанківський кредит (interbank loans) – кредит, наданий на міжбанківському ринку одним банком іншому. Кредитні відносини між банками визначаються на договірних засадах шляхом укладання кредитних угод, які передбачають умови розміщення тимчасово вільних коштів, права та зобов'язання сторін з належним оформленням справ за міжбанківський кредит» [7].

А. М. Герасимович та ін. вважають, що «міжбанківський кредит – це оперативне за способом залучення коштів, але дороге джерело ресурсів банку. Причини продажу одним комерційним банком іншому банківських ресурсів різноманітні: відсутність належного попиту і вигідного розміщення ресурсів серед своїх клієнтів; необхідність установлення тісніших взаємовідносин між банками; прибутковість цієї операції» [6].

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» [101], в нормативних документах Національного банку України поняття «міжбанківського кредиту» взагалі не визначено.

В. Я. Вовк і О. В. Хмеленко зазначають: «міжбанківський кредит – це кредит, що надається одним банком іншому на міжбанківському ринку» [27, с. 137].

На думку О. М. Кузьмак «міжбанківський кредит – це сукупність економічних відносин між банком-кредитором та банком-позичальником з приводу руху позичкового капіталу, результатом яких є розширення активних операцій, забезпечення виконання резервних вимог Національного банку України та підвищення ліквідності» [68, с. 25].

На наш погляд варто дати наступне визначення поняття «міжбанківського кредиту». Міжбанківський кредит – це економічні відносини між банками з приводу руху позичкового капіталу в грошовій формі на договірній основі з метою збільшення ресурсної бази банків для розширення їх активної діяльності, отримання прибутку та виконання нормативних вимог центрального банку.

Досить мало уваги приділяється вченими-економістами дослідженню видів міжбанківських кредитів. Переважна більшість вчених розглядають міжбанківський кредит тільки за ознакою строковості. Та, навіть, за даною ознакою у вчених немає єдиної думки [68, с. 28].

Так, О. І. Лаврушин зазначає: «враховуючи динаміку основних параметрів міжбанківського кредиту (обсяги міжбанківських кредитних операцій, відсоткові ставки), а також ті зв'язки, які існують між ним та іншими

сегментами міжбанківського ринку та всього фінансового ринку, розрізняють три види кредитних ресурсів в залежності від термінів погашення: 3-9 місячні; 2-та 1-місячні; кредити на термін менше 1 місяця («короткі гроші»)» [15, с. 84].

Українські вчені І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін, В. В. Соляр та ін. відзначають, що «міжбанківські кредити мають як правило короткостроковий характер терміном від 1 дня (ночі) до 3-6 місяців» [87, с. 53].

М. Д. Алексеєнко зазначає: «фактично міжбанківський кредит використовується як короткостроковий, може бути епізодичним і надаватися за встановлення між банками кореспондентських відносин.» [4].

На думку О. В. Васюренка міжбанківські кредити надаються, як правило, на термін від кількох днів до 1-2 місяців, а досить поширеними є міжбанківські кредити овернайт, які повинні повертатися на наступний день після їх отримання [25].

Терміни міжбанківських кредитів можуть бути різними – від одного дня до року, інколи і більше року. А. М. Мороз, М. І. Савлук та М. Ф. Пуховкіна акцентують увагу на тому, що досить активно використовуються міжбанківські кредити терміном на один день, мета яких полягає у підтримці поточної ліквідності банку [12, с. 91].

Зазвичай, міжбанківський кредит – це короткостроковий кредит, одержаний (наданий) з метою оперативного забезпечення банківської системи ресурсами, дотримання вимог економічних нормативів, підтримки ліквідності, платоспроможності та стабільності функціонування банків. Джерелом міжбанківського кредиту є тимчасово вільні кошти банків [7].

Ю. С. Масленченков та А. А. Арсланбеков-Федоров підкреслюють, що міжбанківський кредит – це досить дороге джерело одержання додаткових ресурсів, до того ж, як правило, на короткий термін [79, с. 9].

О. А. Лакшиної вважає, що «міжбанківські кредити поділяються на кредити з фіксованою ставкою та терміном надання до одного року та на кредити, які надаються на термін більше одного року» [76, с. 40].

Отже, доцільно законодавчо врегулювати питання визначення ціни банківських операцій та послуг, залишивши повноваження на це за банками, як і передбачено ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [101].

Г. Г. Коробова класифікує види міжбанківських кредитів за наступними ознаками [65, с. 367]:

- за економічними властивостями (міжбанківські кредити та міжбанківські депозити); за термінами надання (міжбанківські кредити, що надаються на 1 день, 2-7 днів, 8-30 днів, 31-90 днів, 91-180 днів, 181 день – 1 рік, 1-3 роки, понад 3 роки);
- за забезпеченням кредиту (забезпечені, частково забезпечені, незабезпечені); за валютою операцій (російські рублі та іноземні валюти);
- за ризиками, які приймають на себе кредитори.

Р. І. Тиркало поділяє міжбанківські кредити за складом «на взаємні кредити між комерційними банками та кредитування НБУ комерційних банків» (табл. 1.1) [126, с. 236].

Банки-позичальники залучають міжбанківський кредит для розширення своєї кредитної діяльності з клієнтами, а також через необхідність регулювання банківської ліквідності. В Україні у зв'язку з запровадженням електронних розрахунків, міжбанківське кредитування здійснюється за допомогою прямих контактів між банком-кредитором і банком-позичальником. Кредитування здійснюється на договірних умовах на чітко визначений термін [61, с. 229].

Міжбанківський кредит надається банками один одному, коли в одних з'являються вільні ресурси, які необхідно швидко та ефективно розмістити, а в інших виникає тимчасова нестача ресурсів, потрібних для своєчасного виконання їхніх зобов'язань. Іншими словами, головна функція міжбанківського кредитування – це підтримка ліквідності. Додатковою функцією, яку можуть виконувати середньострокові та довгострокові міжбанківські кредити, є забезпечення рентабельності вкладення коштів.

Таблиця 1.1

Характеристика міжбанківських кредитів

Види кредитів	Складова характеристика
1. Кредити НБУ	Кореспондентський рахунок НБУ в комерційному банку, короткострокові кредити, отримані від НБУ (за операціями РЕПО, через тендери, ломбардні кредити, стабілізаційний кредит, інші кредити), довгострокові кредити які отримані від НБУ (через тендери, за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, стабілізаційний кредит, інші довгострокові кредити).
2. Кредити інших банків	Кошти до запитання інших банків (кореспондентські рахунки), строкові депозити інших банків (депозити овернайт, гарантійні депозити, короткострокові та довгострокові депозити), кредити, отримані від інших банків (овердрафт за коррахунками, кредити овернайт, за операціями РЕПО, інші короткострокові та довгострокові кредити, отримані від інших банків, фінансовий лізинг від інших банків).

Важливою особливістю міжбанківського кредитного ринку є те, що тут кредити видаються тільки в безготівковій формі [61, с. 231].

Перевагами операцій з міжбанківського кредитування є передусім відносна простота оформлення та швидкість здійснення [10, с. 655].

1.2. Суть та функції міжбанківського кредитного ринку

Для оперативного залучення необхідних додаткових коштів установи банків використовують можливості міжбанківського ринку ресурсів, на якому

здійснюється продаж грошових коштів, мобілізованих іншими кредитними установами [20, с. 110].

Міжбанківський кредитний ринок є невід'ємною частиною фінансової системи будь-якої країни з розвинутим банківським сектором і відіграє значну роль в економічних процесах, які відбуваються в державі. У сучасних умовах зазначені ринки зазнають динамічних змін різнопланового характеру, що насамперед пов'язано з посиленням глобалізаційних процесів. Для регулювання економік такі зміни треба систематизувати і детально аналізувати, що потребує використання адекватного понятійного-категоріального апарату економічної теорії [121, с. 209].

Визначення ринку міжбанківський кредитний ринок, що пропонує більшість авторів, є неповними і потребують уточнень [41].

Аналіз вітчизняної економічної літератури показав, що поняття «міжбанківський кредитний ринок» хоча й трактується переважно одноманітно, проте з певними неточностями щодо практики функціонування міжбанківського кредитного ринку. Зазначене й обумовлює актуальність дослідження дефініції «міжбанківський кредитний ринок» і розроблення нових підходів до трактування її змісту [121, с. 209].

Зміст поняття «міжбанківський кредитний ринок» розкривається в економічній літературі в різноманітних джерелах, у тому числі в наукових статтях. Зокрема, у статті О. М. Бутрин [20] наводиться визначення міжбанківський кредитний ринок, згідно з яким «це місце купівлі-продажу банківських ресурсів, активними учасниками якого виступають Національний банк України і банки». Вітаючи спроби автора в розкритті змісту досліджуваної дефініції, слід зауважити, що це визначення має певні неузгодженості. З огляду на об'єкт операцій, що здійснюються на досліджуваному ринку, – банківські ресурси, таке трактування не виокремлює кредитний сегмент від інших сегментів міжбанківського ринку і від самого міжбанківського ринку. Зокрема, цінні папери, що перебувають у власності банків, також є банківськими

ресурсами, проте операції з купівлі та продажу цінних паперів здійснюють на міжбанківському ринку цінних паперів, а не на кредитному сегменті. Водночас з огляду на те, що у визначенні зазначено про активних учасників міжбанківського кредитного ринку, виникає питання щодо його пасивних учасників, а це створює ефект «неповноти» [121, с. 209].

Далі О. М. Бутрин зазначає: «міжбанківський ринок – частка ринку позикових коштів, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються і розміщуються між банками» [20, с. 110].

Більш широке і деталізоване визначення українського міжбанківського кредитного ринку належить О. М. Кузьмак, відповідно до якого «ринок міжбанківських кредитів це частина ринку позичкових капіталів, на якому відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між комерційними банками і Національним банком України, а також поміж собою використовуючи різноманітні інструменти міжбанківського кредитування» [68, с. 26]. Позитивними моментами такого визначення є:

- більш коректна деталізація суб'єктів ринку;
- відображення інструментів, за допомогою яких здійснюється рух коштів на міжбанківському кредитному ринку;
- охоплення двох рівнів функціонування міжбанківського кредитного ринку, а саме рівня, на якому взаємодіють банки другого рівня банківської системи України між собою (мікрорівень), і рівня, на якому вони взаємодіють із Національним банком України (макрорівень).

Слід зазначити, що ще одним важливим рівнем міжбанківського кредитного ринку є рівень, на якому здійснюються операції з надання та отримання коштів у кредит між банками України та банками інших країн (рис. 1.1) [121, с. 209].

Протиріччя містить частина визначення О. М. Кузьмак, в якій зазначено, що на міжбанківський кредитний ринок «відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між комерційними банками і Національним банком України,

а також між собою» [68, с. 26]. Така теза відображає дійсний стан речей щодо мікрорівня міжбанківського кредитного ринку і частково глобального рівня (у частині здійснення операцій із надання й отримання коштів у кредит між комерційними банками України та інших країн). Що стосується макрорівня, то слід зазначити, що згідно з нормами чинного законодавства Національний банк України не має таких ресурсів, не є ресурсопостачальним банком і не здійснює перерозподілу вільних ресурсів у банківській системі. Така функція центрального банку є неприйнятною в ринковій економіці і не передбачена українським законодавством [121, с. 209-210].

Рис. 1.1. Рівні українського міжбанківського кредитного ринку, між якими здійснюються кредитні операції [121, с. 210]

Національний банк України лише здійснює регулювання грошової маси в обігу шляхом підтримання ліквідності банків на визначених умовах.

Більший акцент на рівневу сегментацію міжбанківського кредитного ринку роблять автори Російської банківської енциклопедії, які ототожнюють міжбанківський кредитний ринок із міжбанківським сектором грошового ринку

і поділяють його на ринок міжбанківських кредитів і ринок кредитів центрального банку. Відповідно до їхнього визначення, «міжбанківський кредитний ринок – це частина грошового ринку, на якому операції взаємного кредитування здійснюються банками і кредитними установами; виконує завдання оперативного забезпечення банківської системи ресурсами, підтримки її ліквідності та стабільності» [117]. Слід відзначити, що на ринку дійсно виконуються такі завдання, проте ринок їх виконувати не може, оскільки в цьому контексті «ринок» є поняттям синтетичним. Такі завдання виконують суб'єкти ринку в результаті взаємодії між собою на цьому ринку. Зокрема, підтримку ліквідності банківської системи здійснюють центральні банки, використовуючи наявний в їхньому арсеналі інструментарій для досягнення своїх цілей, у тому числі щодо забезпечення стабільності банківської системи.

Варто звернути увагу, що в останньому визначенні до суб'єктів міжбанківського кредитного ринку прирівнюють не лише банки, а й кредитні установи. Аналогічна позиція викладена в Енциклопедії банківської справи України, відповідно до якої «міжбанківський кредитний ринок – сфера кредитно-фінансових відносин, частина ринку позичкових капіталів, на якому банки і кредитні установи здійснюють операції із залучення та розміщення тимчасово вільних грошових ресурсів переважно у формі короткотермінових міжбанківських депозитів» [50]. Згідно з міжнародною практикою до суб'єктів міжбанківського кредитного ринку можуть прирівнюватися не лише банки, а й інші організації залежно від особливостей функціонування та розвитку фінансового сектору певної країни. Зокрема, в Італії до суб'єктів міжбанківського ринку відносять інвестиційні компанії. У Німеччині банківські ліцензії отримують компанії, що займаються продажем автомобілів, оскільки вони мають можливість надавати автокредити. Що стосується українського міжбанківського кредитного ринку, то з огляду на особливості функціонування вітчизняної фінансової системи, зокрема її банківського сектору, його суб'єктами є лише банки, у тому числі іноземні та їхні філії [121, с. 210].

Міжбанківські кредити є основою для реалізації міжбанківських кредитних відносин, реалізація яких складає процес міжбанківського кредитування. У зв'язку з цим ринок міжбанківських кредитів слід розуміти як частину ринку позичкових капіталів, на якому відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між комерційними банками та Національним банком України, а також між собою, з використанням різноманітних інструментів міжбанківського кредитування [81].

Корисним для аналізу досліджуваної дефініції є визначення міжбанківського кредитного ринку І. М. Гумена, згідно з яким «міжбанківський кредитний ринок є сегментом ринку позичкових капіталів, де відбуваються операції, що пов'язані з перерозподілом вільних грошових ресурсів між банками з використанням різних фінансових інструментів, і здійснюється регулювання взаємовідносин, які виникають між банками-контрагентами» [41]. На погляд Є. М. Скока, доречним у цьому трактуванні є зазначення того, що на міжбанківському кредитному ринку здійснюється регулювання відносин, які виникають між банками-контрагентами [121, с. 210].

Схоже визначення міжбанківського кредитного ринку наводиться в підручнику М. П. Денисенко «Гроші та кредит у банківській справі», згідно з яким «ринок міжбанківських кредитів – сегмент ринку позичкових капіталів, де виконуються операції розподілу вільних грошових ресурсів між банками з використанням різних фінансових інструментів, і здійснюється регулювання взаємовідносин, які виникають між банками контрагентами» [43]. Водночас такі визначення не містять особливостей міжбанківського кредитного ринку, які виокремлюють його серед інших сегментів міжбанківського ринку (рис. 1.2) [121, с. 210].

Суттєво відрізняється від проаналізованих визначень міжбанківського кредитного ринку тлумачення, що наводиться в підручнику «Банківське кредитування», згідно з яким «ринок міжбанківського кредитування – це ринок кредитів (і депозитів), короткострокових різною мірою: 6–3-місячні кредити; 2-

та 1-місячні кредити, кредити на строк менше ніж один місяць, не рідко ніж на один день, інколи навіть на години («короткі гроші»)» [124]. У визначенні сутність міжбанківського кредитного ринку розкривається за допомогою зазначення операцій, що на ньому здійснюються та їх строковості. Слід зазначити, що на цьому ринку здійснюються, й інші кредитні операції, у тому числі репо, своп, рефінансування і на відмінні строки (рис. 1.3) [121, с. 211].

Рис. 1.2. Класифікація міжбанківського ринку за видом фінансових інструментів та об'єктом операцій [121, с. 210]

Водночас у визначенні відсутні суб'єкти ринку, що уможлиблює ототожнення міжбанківського кредитного ринку з іншими сегментами грошово-кредитного ринку, на яких здійснюються відповідні операції та з аналогічними параметрами.

Міжбанківський кредитний ринок, як і інший сегмент грошово-кредитного ринку, являє собою форму руху позичкового капіталу, коли кредитор надає позичальникові кошти на визначений строк з умовою повернення та платності [61, с. 229-230]. Строковість, повернення та платність – принципові характеристика будь-якого кредиту, у тому числі міжбанківського.

На основі здійсненого аналізу сформулюємо такі основні елементи міжбанківського кредитного ринку, які мають фігурувати у змісті поняття «міжбанківський кредитний ринок»: суб'єкти ринку, операції, які між ними здійснюються, та об'єкт таких операцій. Суб'єктами ринку, як зазначалося, є банки. Операції, що здійснюються на цьому ринку, є кредитними, оскільки

грошові кошти на міжбанківському кредитному ринку суб'єкти ринку надають та отримують відповідно до загальновідомих принципів кредитування, а саме: строковості, поворотності та платності. Щодо об'єкта таких операцій слід зазначити, що ними є грошові кошти, а не грошові ресурси, оскільки [121, с. 211]:

по-перше, поняття «грошові ресурси» є більш широким, аніж «кошти», тому грошові ресурси можуть бути об'єктом операцій, що здійснюються не тільки на кредитному сегменті міжбанківського ринку, а й на інших сегментах;

по-друге, тлумачення міжбанківський кредитний ринок із зазначенням коштів у ролі об'єкта операцій сприяє гармонізації із законодавством, оскільки поняття «кошти», на відміну від поняття «грошові ресурси», чітко визначено в Законі України «Про банки і банківську діяльність» [101];

по-третє, визначення грошей об'єктом операцій, що здійснюються на міжбанківському кредитному ринку, найбільш точно відповідає практичним аспектам функціонування цього ринку, оскільки грошові кошти є об'єктом кожної операції на міжбанківському кредитному ринку.

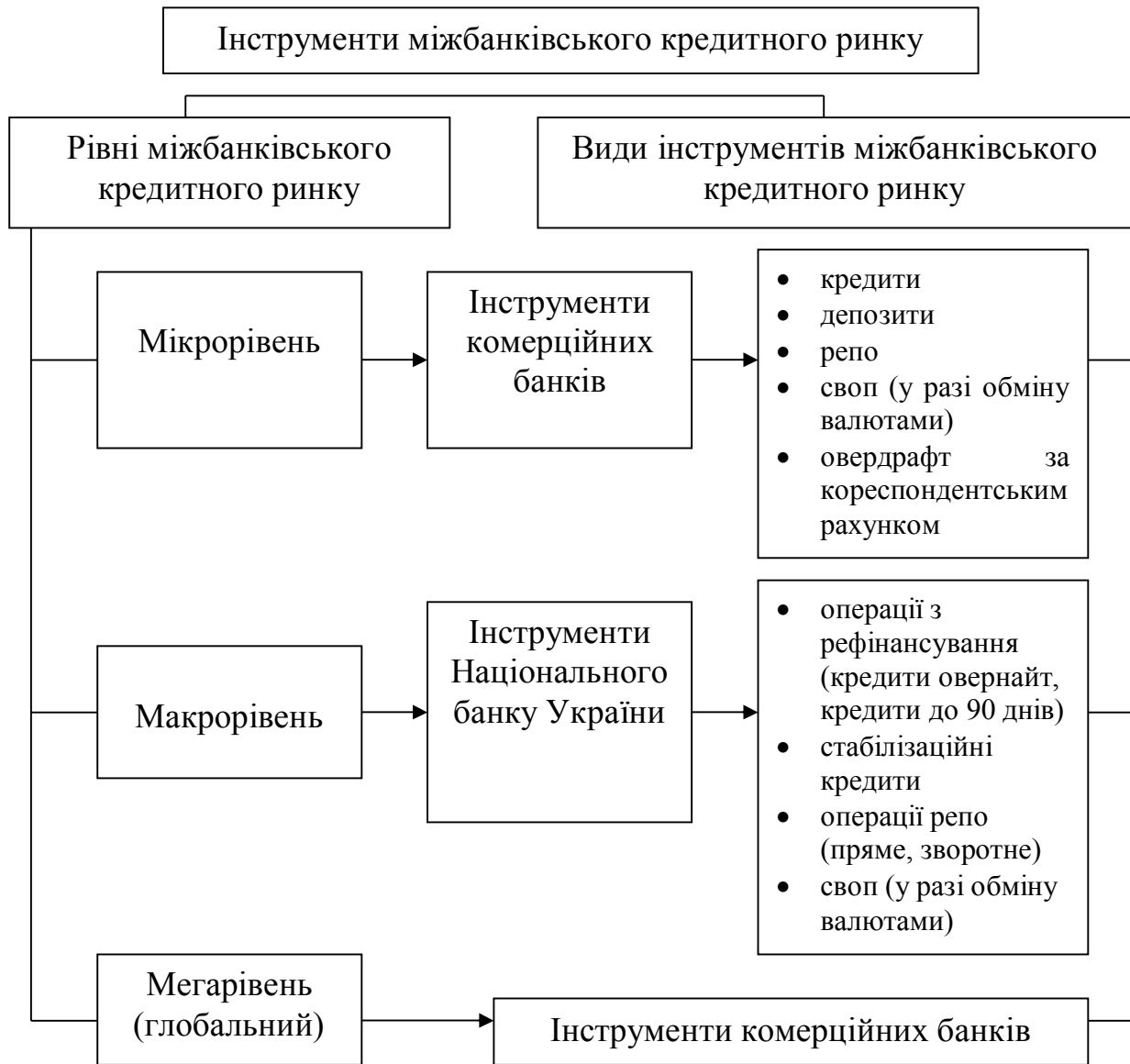
Доцільним для дослідження поняття «міжбанківський кредитний ринок» є здійснення аналізу такої суміжної дефініції, як «міжбанківський ринок» [121, с. 211].

В українській і російській науковій літературі поняття «міжбанківський ринок» переважно трактується як частина ринку позичкових капіталів, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучають і розміщують між ними переважно у формі міжбанківських депозитів на короткі строки [6; 18; 51; 54; 62; 64; 105].

Без сумніву, міжбанківський ринок є частиною грошового ринку і в літературі визначається досить широко – як частина фінансового ринку, на якому гроші є особливим товаром і здійснюють самостійний рух між банками [79, с. 8]. Визначення, відповідно до якого міжбанківський фінансовий ринок

охоплює будь-які міжбанківські операції, потребує уточнення. Перш за все, з усієї сукупності операцій необхідно виділити ті, що пов'язані з кредитуванням.

Рис. 1.3. Класифікація інструментів, що використовуються на міжбанківському кредитному ринку України [121, с. 210]

С. М. Еш зазначає: «міжбанківський ринок – це частина ринку позикових капіталів (грошового ринку), де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних інститутів залучаються і розміщуються банками між собою переважно у формі короткострокових міжбанківських депозитів на короткі терміни» [52].

Такі визначення міжбанківського ринку в основному не мають суттєвих відмінностей порівняно з визначенням його кредитного сегмента і відповідно містить аналогічні неточності.

Натомість суттєво відрізняється визначення міжбанківського ринку США в «Енциклопедії банківської справи та фінансів», згідно з яким «ринок міжбанківський (Federal funds market) – ринок, на якому депозитні установи США здійснюють операції з незабезпеченими міжбанківськими кредитами, що являють собою негайне представлення засобів, як правило, резервів, що зберігаються у федеральних резервних банках» [28]. Відмінність цього визначення від уже проаналізованих пояснюється особливостями розвитку та функціонування фінансової системи США.

Є. М. Скок пропонує такі визначення українського міжбанківського ринку та його кредитного сегмента у вузькому розумінні.

«Міжбанківський ринок – це сегмент грошово-кредитного ринку, на якому здійснюються операції з коштами між банками з метою досягнення ними своїх цілей» [121, с. 212].

«Міжбанківський кредитний ринок – це сегмент міжбанківського ринку, на якому здійснюються операції з надання та отримання коштів у кредит між банками з метою досягнення ними своїх цілей» [121, с.212].

На думку Є. М. Скока «у запропонованих визначеннях ліквідовано неточності, виявлені на основі аналізу понять «міжбанківський кредитний ринок» і «міжбанківський ринок», що має сприяти посиленню адекватності понятійно-категоріального апарату економічної теорії» [121, с. 212].

Під ринком міжбанківських кредитів, на нашу думку, слід розуміти ринок, на якому відбувається перерозподіл тимчасово вільних грошових ресурсів між банківськими установами та між банківськими установами та центральним банком з використанням різних фінансових інструментів та на договірних засадах.

На нашу думку, міжбанківський ринок – частина грошового ринку, на якому тимчасово вільні грошові кошти банківських установ перерозподіляються між ними на короткі терміни.

Коли банки надають кредити своїм клієнтам, вони виконують роль посередника, приймаючи гроші від вкладників та надаючи кошти у формі кредитів позичальникам. Очевидно, що суттєва різниця в термінах, на які кошти залучаються та розміщуються, спричиняє втрату ліквідності. Незважаючи на жорсткий контроль Національного банку України за відповідністю строків до погашення між активами та пасивами, в умовах нестабільної економічної ситуації та жорсткої конкуренції в будь-якого банку може виникнути тимчасовий розрив між активами та пасивами за строками до погашення, що впливає на ліквідність банку. Виходячи з цього потрібен деякий ринок, на якому банки мали б можливість компенсувати таку втрату на короткий термін. Таким ринком для них є ринок міжбанківських кредитів, який дає можливість оперативно залучити необхідний обсяг коштів у інших банків у вигляді міжбанківських кредитів [61, с. 230].

Суб'єктами міжбанківських кредитних операцій є банки, які можуть виступати на міжбанківському ринку в ролі позичальників, так і кредиторів.

Об'єктом міжбанківських кредитних операцій є грошові кошти, що передаються одним банком іншому у вигляді кредитів на умовах, визначених договором.

Кредитні відносини між банками визначаються на договірних засадах, шляхом укладання кредитних договорів, які мають передбачати права та обов'язки сторін, а також порядок здійснення розрахунків за кредитом [27, с. 137].

Комерційний банк як посередник на фінансовому ринку, розв'язуючи проблему ліквідності, повинен постійно стежити за балансом пасивів та активів в умовах швидких змін на фінансовому ринку. По суті, комерційний банк зобов'язаний постійно управляти своїми активами та пасивами [29, с. 10].

Пасиви банку складаються з капіталу та прирівняних до нього статей, залучених та запозичених коштів.

У вирішенні завдань управління пасивами банк виступає позичальником на ринку кредитних капіталів. У вирішенні завдань управління активами банк виступає кредитором. Сегмент ринку кредитних капіталів, на якому банки виступають як контрагенти, називається ринком міжбанківських кредитів [61, с. 230].

Особливістю ринку міжбанківських кредитів є те, що учасниками як з боку попиту, так і з боку пропозиції виступають банки. У результаті ринок міжбанківських кредитів, як механізм руху коштів, відіграє важливу роль у формуванні грошової маси, що перебуває в обігу, і її конкретної структури [61, с. 231].

Ринок міжбанківського кредитування характеризується наявністю [56, с. 17]:

- учасників ринку – позичальників та кредиторів;
- фінансових інструментів;
- так званих площадок, на яких у результаті узгодження попиту та пропозиції кредитів формується ринкова ціна, тобто процентна ставка:
- регулятивних органів, які впливають на ринок з метою забезпечення для всіх учасників умов вільної конкуренції.

Наявність великої кількості учасників міжбанківського ринку і потенційних контрагентів потребує створення технології аналізу їх фінансово-економічного стану і формування простих механізмів визначення кредитних лімітів на контрагентів [61, с. 231].

Ефективність міжбанківського кредитування значною мірою пов'язана з організацією відносин між банком-кредитором і банком-позичальником. Найпростішою формою такої організації є безпосередні, прямі двосторонні відносини між кредитором і позичальником. Такі відносини можуть мати як разовий, епізодичний, так і постійний характер. В останньому випадку банк-

кредитор, ураховуючи історію взаємовідносин з позичальником, як правило, оперативніше та на прийнятніших засадах приймає рішення про міжбанківське кредитування. Згодом така форма організації відносин трансформується у групову, коли банки поділяються на групи, у межах яких вони довіряли один одному за міжбанківського кредитування. Це особливо характерно для періодів нестабільності економіки і банківської системи [4].

Дослідження, проведене М. Д. Алексеєнко, розкриває вади, притаманні простій формі міжбанківського кредитування [4]. По-перше, обмежується організаційними методами доступ до вільних ресурсів банків, які мають у них потребу, але не входять до складу відповідної групи. По-друге, плата за надані міжбанківські кредити може суттєво різнитися з ринковою в той чи інший бік. По-третє, банки-кредитори можуть суттєво впливати на діяльність банків-позичальників. По-четверте, знижується оперативність залучення необхідних ресурсів, обсяги яких можуть також не відповідати потребам банків-позичальників. По-п'яте, така форма кредитування не розв'язує повністю проблему зменшення ризику неповернення міжбанківських кредитів, оскільки їм притаманний високий системний ризик. По-шосте, з погляду макрорівня через міжбанківське кредитування здійснюється лише перерозподіл між банками вільних ресурсів.

Зазначені вади значною мірою нівелюються, якщо в міжбанківському кредитуванні та розрахунках бере участь центральний банк. Ступінь участі центрального банку в формуванні ресурсів банків залежить від цілей грошово-кредитної політики, яку він здійснює у той чи інший проміжок часу, а також її інструментів, зокрема рефінансування банків. Центральний банк через надання кредитів реалізує притаманну йому функцію кредитора останньої інстанції. Надаючи кредити, він збільшує грошову базу і розширює пропозицію грошей, тоді як зменшення обсягу кредитів зменшує грошову базу та звужує пропозицію грошей. Отже, кредитна діяльність центрального банку впливає також на рівень ринкових процентних ставок. Таким чином, рефінансування

банків безпосередньо пов'язане з виконанням центральним банком основної функції – регулювання грошового обігу та забезпечення стабільності грошової одиниці [4].

Тож, основною функцією міжбанківського кредитного ринку є підтримання ліквідності кредитних організацій, що потребують створення аналітичних технологій, спрямованих на вивчення поточного фінансово-економічного стану контрагентів і їх ліквідності. До того ж за наявності великої кількості контрагентів і, відповідно, великої кількості операцій з ними на ринку міжбанківського кредитування виникає потреба в оцінці ефективності здійснення таких операцій, у надійному механізмі визначення витрат на проведення цих операцій та мінімізації вказаних витрат. Термінового розв'язання на рівні Національного банку України потребує питання розміру процентної ставки за кредитами.

1.3. Роль ринку міжбанківських кредитів в діяльності банківської системи

Для забезпечення безперебійної діяльності банківської установи першочерговим завданням її менеджменту є формування ресурсної бази. Без адекватного обсягу ресурсів банк не зможе виконувати свої операції та надавати послуги. З огляду на це, дослідження джерел нагромадження банками коштів в умовах, коли поглиблюються світогосподарські зв'язки й активізуються проблеми обмеженості ресурсів, стають особливо актуальними [4].

У багатьох випадках залучених банком депозитних ресурсів недостатньо для здійснення запланованих кредитно-інвестиційних операцій. Ідеться про розрив між обсягом кредитів та інвестицій, які необхідно профінансувати, і наявною сумою депозитів. Ця різниця має назву «розрив фондів банку». Для її покриття використовуються ресурси, залучені шляхом здійснення міжбанківських кредитних операцій [20, с. 110].

Міжбанківські кредити відіграють особливу роль у формуванні банківських ресурсів. Ключовим моментом у визначенні ролі міжбанківського кредиту у формуванні ресурсної бази банків є питання його призначення. Специфіка міжбанківського кредиту полягає насамперед у можливості оперативного одержання коштів банками, в яких виникла потреба в додаткових ресурсах. Банки, які нормально функціонують, використовують міжбанківський кредит як інструмент регулювання власної ліквідності та платоспроможності [4]. Основною перевагою цього виду ресурсів є висока мобільність цих коштів, головним недоліком – їх відносно висока вартість. Усе це обумовлює необхідність розроблення методики аналізу цих операцій, яка дала б змогу ефективніше управляти пасивними та активними операціями з міжбанківського кредитування [6].

Суб'єкти міжбанківського кредитного ринку можуть виступати кредиторами і позичальниками одночасно, тому міжбанківські кредитні операції можуть бути як активними, коли банк виступає у ролі кредитора, так і пасивними – банк-позичальник [20, с. 110].

Для проведення міжбанківського кредитування мають бути вільні кредитні кошти. Як зазначають А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна, Р. Коцовська, В. Рнчаківська, Г. Табачук, Я. Грудзевич і М. Вознюк та ін. кредитними ресурсами торгують фінансово стійкі банки, у яких завжди є надлишок ресурсів. Ці банки для одержання прибутку прагнуть розмістити вільні ресурси в інших банках. Крім фінансової вигоди, банки-кредитори одержують можливість установалення ділових партнерських стосунків [12, с. 90; 85, с. 104].

Діяльність банку і його безпосередня взаємодія з іншим банком, операції, пов'язані з міжбанківським кредитуванням, мають важливе значення як для банківської системи, так і для економіки країни загалом [26, с.76].

Ринок міжбанківських кредитів, як сегмент фінансового ринку, відіграє важливу роль у підтримці ліквідності банківської системи, забезпечує

нормальні умови функціонування грошового ринку, що, у свою чергу, сприяє розвитку грошово-кредитної і валютної систем та економіки взагалі.

Ринок міжбанківських кредитів функціонує на двох рівнях (макроекономічному та мікроекономічному), тому і вплив міжбанківських кредитів розглянуто теж на двох рівнях (рис. 1.4).

Роль, ринку міжбанківських кредитів на мікроекономічному рівні визначається його впливом на формування банківської стратегії на фінансовому ринку. На рівні банків ринок міжбанківських кредитів виконує функції оперативного забезпечення короткострокових потреб у коштах для підтримки обов'язкових резервів і ліквідності банку, розміщення вільних кредитних ресурсів, сприяння навчанню банківського персоналу для переходу до роботи в інших сегментах фінансового ринку [20, с. 110].

Роль ринку міжбанківських кредитів на макроекономічному рівні характеризується його часткою в загальній структурі фінансового ринку країни, мірою впливу на суміжні сегменти фінансового ринку. У межах всієї банківської системи ринок міжбанківських кредитів забезпечує її сталість, перерозподіляє в ній грошові потоки, а також об'єктивно відображає ситуацію в інших сегментах фінансового ринку і в економіці загалом.

В Україні кредитний ринок включає дві складові: внутрішньобанківський та міжбанківський. Для оптимального використання наявних кредитних ресурсів великі банки зі значною кількістю філій стали створювати власні внутрішньобанківські ринки [20, с. 110].

Цьому також сприяла організація в Україні ефективних систем міжбанківських розрахунків, зокрема системи електронних платежів (СЕП) і власних внутрішньобанківських міжфілійних платіжних систем (ВМПС) філійних банків [4].

Усередині одного банку кошти між його головним офісом і філіями також рухаються залежно від потреб ринку та наявних можливостей.

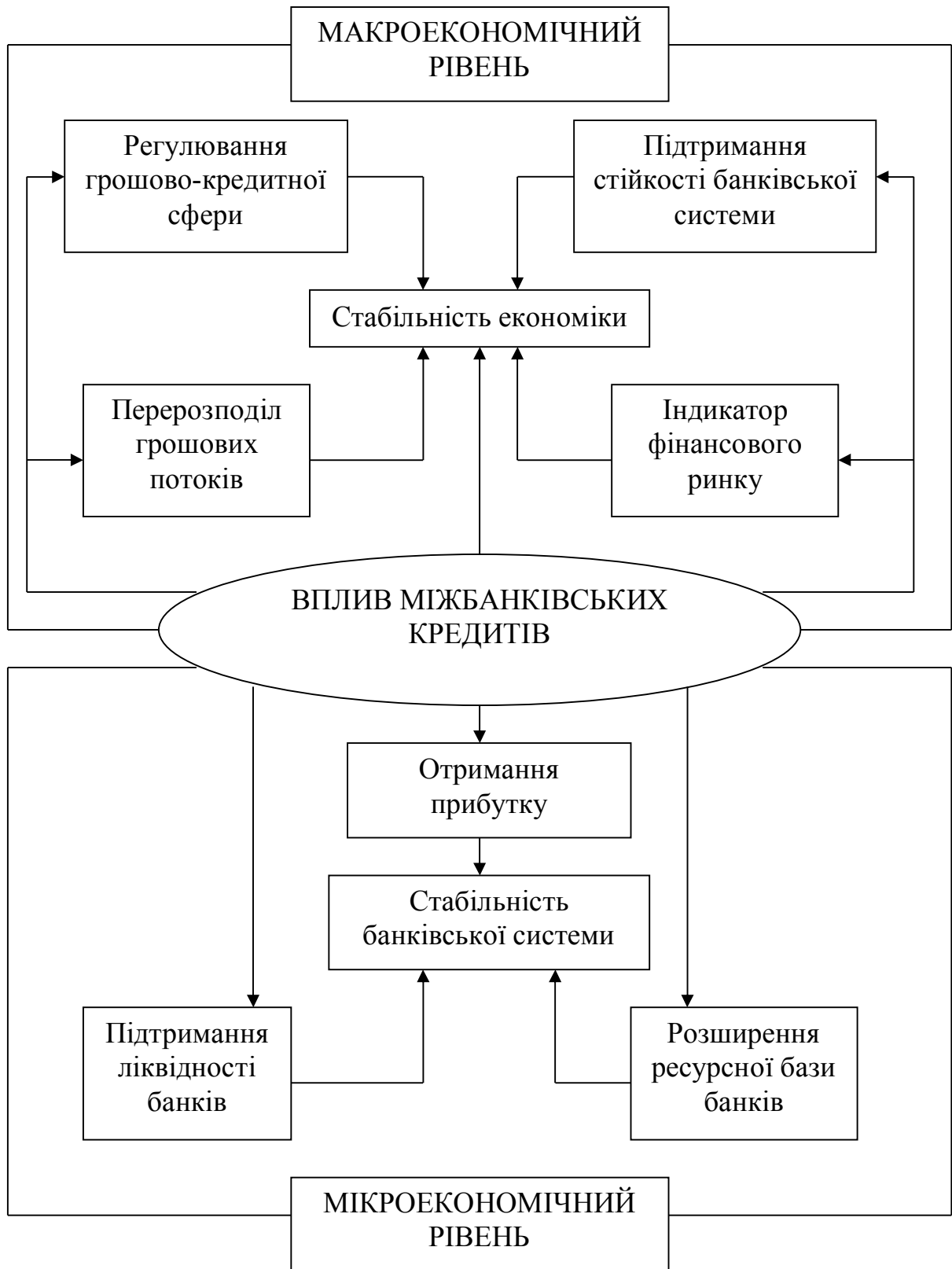

Рис. 1.4. Дієвість міжбанківських кредитів [68, с. 186]

Організація внутрішньобанківського кредитного ринку може бути заснована на різних принципах. У системі одного банку може здійснюватися кредитування між його філіями на ринкових засадах, або ж головний офіс банку адміністративно перерозподіляє вільні фінансові ресурси між своїми структурними підрозділами.

Така тенденція пов'язана з необхідністю оптимізації управління банком, підвищення його фінансової стійкості та прибутковості. В одних банках діяльність внутрішньобанківського ринку значною мірою регулюється ринковими механізмами, в інших – перебуває під жорстким адміністративним контролем центрального банку. У першому випадку вартість ресурсів, як правило, визначають попит і пропозиція. Центральний банк може надати право своїм філіям виходити на міжбанківський ринок від його імені. Укладена філіями угода набуває чинності лише після підтвердження її банками - юридичними особами. Фактично угода укладається між банками - юридичними особами, втім, ресурси можуть спрямовуватися (залежно від способу міжбанківських розрахунків) безпосередньо від філії-продавця до філії-покупця. Надлишок ресурсів одних філій перерозподіляється центральним банком між філіями, які мають потребу в додаткових ресурсах. Моделі, обслуговування кореспондентського рахунку визначає можливість центрального банку оперативно здійснювати управління власними ресурсами. Центральним банком установлюється розмір плати за надані (отримані) філіями ресурси, а також порядок сплати процентів. Якщо пропозиція на внутрібанківському ринку перевищує попит, центральний банк централізовано розміщує «придбані» у філій вільні ресурси на міжбанківському ринку [20, с. 110-111].

Прийняти оптимальне, виважене рішення щодо купівлі та продажу ресурсів можна лише за досконалого володіння ситуацією на ринку банківських ресурсів та якомога точнішого прогнозування її зміни. Для цього банкам необхідно мати висококваліфікованих спеціалістів і змогу оперативно приймати відповідні рішення, що можливе лише за умови централізації

управління банківськими ресурсами на рівні головного банку. Цьому сприяє перехід більшості банків на дворівневу організаційну структуру (головний банк–філії) та здійснення розрахунків через консолідований кореспондентський рахунок [4].

Оскільки міжбанківський кредитний ринок використовується банками для залучення додаткових і грошових ресурсів, то на ньому відбувається продаж і грошових коштів, які мобілізуються іншими кредитними установами. Залучення здійснюється банком самостійно або через фінансових посередників. Як правило, міжбанківські кредити надаються в рамках кореспондентських відносин [85].

Суб'єктами міжбанківського кредиту є міжбанківські об'єднання, комерційні банки або інші кредитні інститути, фінансові компанії та Національний банк України. Ці суб'єкти можуть одночасно бути і в як кредитори, і як позичальники. Специфіка міжбанківського кредиту визначається тим, що кошти використовуються не для власних господарських потреб банку, а для надання кредиту клієнтам. Для оперативного залучення необхідних додаткових коштів комерційні банки використовують можливості міжбанківського ринку ресурсів, на якому здійснюється продаж грошових коштів, мобілізованих іншими кредитними установами [7].

Розміщувати й купувати кредитні ресурси на міжбанківському ринку кредитних ресурсів банки вигідно з двох основних причин [6]:

- комерційні банки, на відміну від суб'єктів господарської діяльності, відрізняються більш високою надійністю;
- процентна ставка за міжбанківськими кредитами, як правило, нижча від ставки за кредитами суб'єктам економіки.

Постійна увага з боку менеджменту банку до проблеми миттєвої ліквідності, підтримуватиме й значущість ролі ринку міжбанківських кредитів через використання останніх як джерела ліквідності. При забезпеченні потреб банків у поточній та короткостроковій ліквідності

роль міжбанківського кредиту зазнає певних змін. Із збільшенням строку кредиту він все більше набуває якості джерела капіталу. У зв'язку з цим, значення оперативності одержання цього джерела коштів поступово втрачається, поступаючись іншому важливому чиннику попиту на міжбанківський кредит з боку банків – його ціні. В результаті, відбуваються зміни й в структурі відповідних фінансових інструментів згідно з їх черговістю за привабливістю [32].

Крім розглянутої ролі ринку міжбанківських кредитів в забезпеченні банків ліквідністю, є підстави говорити про ще одну його роль, яка проявляється в можливості збільшувати ресурсну базу банків для розширення їх активної діяльності. Зазначена роль ринку міжбанківських кредитів поряд із наданням банкам додаткових можливостей у розширенні ресурсної бази одночасно наражає їх на певні ризики, які можуть мати відчутні негативні наслідки. Перш за все слід враховувати, що міжбанківські кредити призводять до подорожчання ресурсів банку, оскільки є дорожчими за основні його ресурсні джерела – депозити суб'єктів господарювання та домашніх господарств, що відповідно зменшує прибутковість бізнесу. Крім того, значна питома вага міжбанківського кредиту у загальному обсязі боргових зобов'язань не сприяє їх диверсифікації. Оптимальне значення такої частки є близько 20 % [6].

Звичайно бувають випадки, коли банки змушені звертатись на ринок міжбанківських кредитів з причини обмеженого доступу до інших джерел капіталу. На жаль, тут нічим зарадити, й банківській системі доводиться пристосовуватися до існуючої дійсності, адже змінити її вона не в змозі. Але в її силах не сприяти кризовій ситуації переорієнтуванням на спекулятивні угоди (тобто арбітраж) на ринку міжбанківських кредитів. Арбітражні операції на ринку міжбанківських кредитів мають мотивом спекулятивний прибуток за рахунок різниці між цінами купівлі і продажу кредитів (наприклад, на різних майданчиках) та за рахунок диференціації ставок за кредитами різної категорії строковості. Поряд з цим, арбітражні операції банків спричинюють зростання

ставок за кредитами для кінцевих кредитоотримувачів, що негативно характеризує ринок міжбанківських кредитів. На сучасному ринку міжбанківських кредитів завдяки розвитку міжбанківських комунікацій відбувається істотне зниження можливостей банків з проведення арбітражної діяльності. Розповсюдження комп'ютерних та інформаційних технологій дозволяє всім учасникам ринку досить точно визначати його ємність та рівень цін, що суттєво знижує дохід від здійснення арбітражних операцій. Проте економічні передумови для арбітражу з міжбанківських кредитів взагалі не зникли. Вони підтримуються існуючими відмінностями в рівнях процентних ставок на міжнародних і національних ринках міжбанківських кредитів. Найбільш очевидним останнім часом в Україні був факт заробляння банками, що мають доступ до міжнародних ринків міжбанківських кредитів, прибутків від спрямування відповідних коштів у середину банківської системи країни, яка потерпає від дефіциту ресурсів на внутрішньому грошовому ринку [73].

Слід також зазначити, що на макрорівні роль ринку міжбанківських кредитів проявляється через зміну ситуації в інших сегментах грошового ринку та в економіці у цілому внаслідок перерозподілу грошових потоків у рамках всієї банківської системи. Оскільки на ринок міжбанківських кредитів впливають всі сегменти грошового ринку й він відчутно реагує на зміни у фінансовій сфері, то стан його кон'юнктури стає об'єктивним віддзеркаленням їх поточного стану. Аналіз ситуації на ринку міжбанківських кредитів дозволяє визначити, з чим пов'язані коливання попиту та пропозиції грошей. За його станом можна робити висновки про стан у цілому економіки, що важливо для аналітичних досліджень на макроекономічному рівні. По-друге, його аналіз є особливо цінним для здійснення прогнозів. Він є основою для прогнозування динаміки подальших змін інших індикаторів грошового ринку [68].

Ринок міжбанківських кредитів є тим сегментом фінансового ринку, розвиток якого перебуває під безпосереднім впливом монетарної політики держави. Ключові закономірності розвитку вітчизняного ринку

міжбанківських кредитів підтверджують тісний зв'язок цього сегмента фінансового ринку з важелями грошово-кредитного регулювання, багатоаспектність процесів впливу монетарної політики держави на попит на гроші в економіці та темпи створення грошової маси. Тому при виборі та застосуванні інструментів грошово-кредитної політики доцільно враховувати ці закономірності, можливий «подвійний» ефект зміни будь-якого з них. Вітчизняний ринок міжбанківських кредитів залишається нерозвиненим. Розвинутий повноцінний ринок міжбанківських кредитів має бути єдиним, багаторівневим (з урахуванням міжфілійних ринків) та електронним. Максимально ефективно він функціонуватиме лише тоді, коли всі банки використовуватимуть одну й ту ж систему як для організації своїх внутрібанківських ринків, так і для роботи на ринку міжбанківських кредитів. Нерозвиненість ринку міжбанківських кредитів проявляється в багатьох його рисах. Найголовнішою серед них є відсутність в Україні біржової інфраструктури і конкуренції інформаційно – ділінгових систем. Крім того, не набули ще широкого розвитку різноманітні фінансові інструменти ринку міжбанківських кредитів [68].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження сутності, функцій і ролі міжбанківського кредиту та ринку міжбанківських кредитів можна зробити наступні висновки.

1. У вітчизняній фінансовій літературі та в нормативній базі недостатньо досліджень щодо суті міжбанківського кредиту. Зокрема, не має навіть визначення, яке б охопило всю глибину й значення цього поняття.

2. У дипломній роботі обґрунтовано форми та види міжбанківського кредиту. Міжбанківські кредити мають переважно короткостроковий характер. Міжбанківські кредити за складом поділяються на взаємні кредити між комерційними банками та кредитування Національним банком України комерційних банків.

3. Міжбанківський кредит займає особливе місце в системі кредитних відносин і суттєво впливає на розвиток банківської системи в цілому. Потоки міжбанківських кредитів торкаються інтересів багатьох галузей господарювання, а також взаємодіють з ринком цінних паперів та валютним ринком.

4. Вільними кредитними ресурсами торгують фінансово стійкі банки, які завжди мають надлишок коштів. Для отримання доходу банки прагнуть роз містити їх в інших банках-позичальниках. З огляду на економічну ситуацію, банку вигідніше позичити кошти іншому банку, ніж підприємству, оскільки гарантія повернення позики з боку банку набагато вища, ніж з боку підприємства.

5. В інфраструктурі банківської системи особливе місце займає міжбанківський кредитний ринок. Для кредитоотримувачів основними факторами виходу на ринок міжбанківських кредитів є здатність останнього бути одним з найзручніших джерел забезпечення ліквідності банків та можливість через ринок міжбанківських кредитів збільшити ресурсну базу

банків для розширення їх активної діяльності. В свою чергу для кредиторів основними факторами виходу на ринок міжбанківських кредитів є отримання прибутку та забезпечення диверсифікації активів.

6. Ринок міжбанківських кредитів є одним із сегментів кредитного ринку. Саме завдяки міжбанківському кредитуванню вільні фінансові ресурси переміщуються між банками, регіонами і навіть державами для ліквідації проблеми недостатності коштів. В Україні учасниками міжбанківського кредитування є банки зі своїми філіями.

7. Банкам вигідно розміщувати кредитні ресурси в інших банках порівняно з кредитуванням суб'єктів господарської діяльності, оскільки перші вирізняються, як правило, вищою надійністю.

8. Значення міжбанківського кредитного ринку полягає у можливості розміщення вільних коштів одним банком і оперативного їх залучення іншим у якого виникла потреба в додаткових ресурсах.

9. Ефективність функціонування міжбанківського кредитного ринку зумовлена організацією взаємовідносин між банком-кредитором і банком-позичальником, які виступають його суб'єктами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Становлення та етапи розвитку міжбанківського кредитного ринку в Україні

У сучасних умовах трансформації економіки України дослідження стану банківської системи та міжбанківських кредитних відносин набуває особливого значення. Міжбанківський кредитний ринок є важливим сегментом фінансового ринку і відіграє значну роль в підтримці ліквідності вітчизняної банківської системи [122, с. 134].

Активними учасниками міжбанківського кредитного ринку виступають Національний банк України та комерційні банки.

Через надання кредитів Національний банк України реалізовує право кредитора останньої інстанції [4].

Економічна сутність кредитів Національного банку на макрорівні полягає в тому, що через кредитування банків здійснюється емісія грошей в обіг і розширюється обсяг сукупної грошової маси в економіці. Це створює умови для експансії кредитної діяльності банків [129, с. 145].

На розвиток міжбанківського кредитування суттєво вплинули грошово-кредитна політика, яку проводив Національний банк України, та застосовувані ним методи кредитування [4].

На мікрорівні кредити Національного банку сприяють підтриманню банками своєї ліквідності на необхідному рівні, зміні структури їхніх активів на користь позичкових операцій, а також розширенню, за необхідності, обсягу кредитної допомоги своїм клієнтам [129, с. 145].

Кредитна діяльність Національного банку України впливає не тільки на рівень ринкових процентних ставок, а й на процес управління грошовим обігом та забезпечення стабільності грошової одиниці.

Аналізуючи розвиток міжбанківського кредитного ринку в Україні, виділяємо такі етапи [122, с. 134].

1. 1991–1994 рр. – становлення міжбанківського кредитного ринку.

Як відомо, у колишньому Радянському Союзі діяв механізм централізованого розподілу кредитних ресурсів між державними банками, яких, до речі, було (враховуючи Державний банк СРСР) усього шість. За такої кількості фінансово-кредитних установ про існування в країні ринку міжбанківських кредитів не могло бути й мови. В незалежній Україні він почав формуватися у 1991 – 1994 роках – одночасно зі створенням сучасної банківської системи.

Головною передумовою виникнення ринку міжбанківських кредитів в Україні стало формування розгалуженої мережі комерційних банків «нової хвилі», спроможних оперативно залучати кредитні ресурси для підтримки своєї ліквідності.

У процесі становлення вітчизняного ринку міжбанківських кредитів виявилися ключові закономірності, які суттєво вплинули на формування його структури, а саме [40, с. 58]:

- 1) зв'язок між зміною норм обов'язкових резервів та динамікою питомої ваги міжбанківських кредитів у залучених коштах комерційних банків;
- 2) коливання рівня облікової ставки Національного банку України;
- 3) коливання загального обсягу міжбанківських кредитів та позицій окремих банків, викликані обмежувальними заходами Національного банку України.

Протягом 1992 – 1993 рр. Національний банк України, реалізуючи грошово-кредитну політику, застосовував пільгове кредитування, встановлював кредитні обмеження тощо. До 1994 р. такий інструмент рефінансування, як кредитні аукціони, в Україні не застосовувався взагалі. Політика рефінансування банків здійснювалася лише шляхом прямих кредитів, які спрямовувалися через колишні державні банки переважно в державний

сектор економіки, а точніше – для підтримки збиткових державних підприємств [40, с. 58].

Насамперед слід зауважити, що у кредитних відносинах, що склалися між Національним банком України та банками були присутні ознаки адміністративного характеру. З дозволу Верховної Ради, відповідно до указів Президента, Кабінету Міністрів, Національний банк України повністю фінансував дефіцит державного бюджету і надавав кредити банкам для підтримки неефективної діяльності вітчизняних підприємств, більшість з яких була потенційними банкрутами [92]. Між банками ресурси розподілялися з урахуванням обсягу статутного капіталу [47, с. 179].

Сам Національний банк України (за завданням уряду) здійснював через комерційні банки цільове кредитування промислових та сільськогосподарських підприємств, більшість із яких були потенційними банкрутами. Це не могло не позначитися на ринку міжбанківських кредитів, оскільки велика частка кредитних ресурсів проходила повз нього, потрапляючи до неефективних підприємств державного сектора.

Як бачимо, адміністративний розподіл кредитних ресурсів негативно позначився на позиціях банків «нової хвилі». Зменшення їхньої частки в загальній структурі міжбанківських кредитів свідчить про негативні тенденції на ринку, зумовлені кредитною експансією держави. Підтримка нею неплатоспроможних клієнтів колишніх державних банків мала ще один негативний результат – встановлення занижених відсоткових ставок. Це порушувало ринкову рівновагу процентних ставок у всіх секторах фінансового ринку [40, с. 58].

Щодо підтримки ліквідності, взаємовідносини між Національним банком України та банками будувались за спрощеною схемою – шляхом укладання кредитних угод. Тобто, Національний банк України надавав кредити банкам під цільові програми на договірних засадах. У разі виявлення фактів нецільового

використання кредитів, до банків застосовувалось стягнення пені в розмірі 0,3% за кожен день нецільового використання [32, с. 3].

По суті, міжбанківські кредити «народились» 31 березня 1992 року. Як правило, Національний банк України надавав кредити за пільговою процентною ставкою, що була нижчою від рівня облікової ставки, і тим більше нижчою від рівня інфляції, що прискорювало процес знецінення грошей. Так, у 1993 р. середня облікова ставка, встановлена Національного банку України, дорівнювала 240% річних (табл. 2.1, додаток А), а фактична ставка, за якою Національний банк України видавав кредити, – 68,5% річних за рівня інфляції 10256% [92].

Таблиця 2.1

Динаміка облікової ставки Національного банку України та рівень інфляції у 1992-2012 роках*

Роки	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка НБУ за всіма інструментами	Процентні ставки банків за кредитами в національній валюті з урахуванням кредитів овердрафт	Індекс інфляції
1991	-	-	-	390,0
1992	80,0	-	76,0	2100,0
1993	240,0	68,5	221,1	10256,0
1994	252,0	124,9	201,7	501,0
1995	110,0	82,1	107,4	281,7
1996	40,0	51,8	77,0	139,7
1997	35,0	25,2	49,1	110,1
1998	60,0	52,7	54,5	120,0
1999	45,0	44,0	53,4	119,2
2000	27,0	29,6	40,3	125,8

Продовження табл. 2.1

2001	12,5	20,2	31,9	106,1
2002	7,0	9,2	24,8	99,4
2003	7,0	8,0	20,2	108,2
2004	9,0	16,1	17,9	112,3
2005	9,5	14,7	16,4	110,3
2006	8,5	11,5	15,4	111,6
2007	8,0	10,1	14,4	116,6
2008	12,0	15,3	17,8	122,3
2009	10,25	16,7	20,9	112,3
2010	7,75	11,6	15,7	109,1
2011	7,75	12,4	16,0	104,6
2012	7,5	8,1	18,4	99,8

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – №3. – С. 82, 95, 96; Бюлетень Національного банку України. – 2013. – №1. – С. 41, 46, с. 132.; Бюлетень Національного банку України. – 2013. – № 2. – С.75, 80, 166.

У 1993 р. абсолютні обсяги ринку міжбанківських кредитів значно збільшилися, зросла і його роль у формуванні комерційними банками своїх ресурсних баз та кредитних портфелів. Так, обсяги міжбанківських кредитних операцій збільшилися порівняно з 1992 р. у 82 рази, інфляція – у 103 рази. Абсолютний приріст обсягів міжбанківських кредитів, наданих комерційними банками, склав суму, адекватну 324 млн. грн. Питома вага міжбанківських кредитів у загальному обсязі кредитних вкладень комерційних банків за рік збільшилася на 31,8% і становила 44,7%. Частка міжбанківських кредитів у загальному обсязі коштів, залучених комерційними банками, зросла порівняно з 1992 р. на 34,1% і становила 62,7% [40, с. 58-59].

Значний вплив на збільшення обсягів міжбанківського кредитування справило майже подвійне підвищення Національним банком України (з

липня 1993 р.) норми обов'язкових резервів – до 25% від залучених коштів. Взаємозв'язок впливу зміни норми обов'язкового резервування на динаміку питомої ваги міжбанківських кредитів у залучених коштах комерційних банків обумовлений тим, що залучені банками міжбанківські кредити, на відміну від інших видів залучених коштів, не підлягають резервуванню на кореспондентських рахунках. Тож підвищення Національним банком України норми обов'язкового резервування змусило комерційні банки звернутися у пошуку необхідних кредитних ресурсів саме на ринок міжбанківських кредитів [40, с. 59].

Для підтримки ліквідності кредити банкам до 1994 р. надавалися опосередковано. Відповідно до рішень законодавчих та виконавчих органів, централізовані цільові кредити одержували безпосередньо підприємства та організації. Такі кредитні ресурси нерідко потрапляли до неплатоспроможних клієнтів, яких підтримувала держава, і, відтак, вони не поверталися. Це ускладнювало стан ліквідності банків і вимагало нових емісійних кредитів [122, с. 135].

Із початку 1994 р. Національний банк України суттєво змінив грошово-кредитну політику. У березні норму обов'язкових резервів було знижено до 15%. Ринок міжбанківських кредитів негайно відреагував на це падінням обсягів: до кінця 1994 р. питома вага міжбанківських кредитів у залучених коштах комерційних банків зменшилася до 45,5%. У липні 1994 р. Національний банк України запропонував комерційним банкам підтримати сільськогосподарських виробників пільговими кредитами і відповідно змінив порядок формування обов'язкових резервів. Для фінансово-кредитних установ, які з власної ініціативи спрямовували мобілізовані ресурси на кредитування підприємств агропромислового комплексу за ставкою 30% річних, встановлювалася преференційна норма обов'язкових резервів – 10%. До речі, облікова ставка на той час становила 190% річних [40, с. 59].

Утім, уже в серпні 1994 р. центральний банк видав розпорядження про обов'язкове перерахування 10% від мобілізованих банками протягом попереднього місяця кредитних ресурсів сільськогосподарським виробникам. У банківському середовищі це вилучення мобілізованих грошових коштів дістало назву «оброку». Витрати комерційних банків на закупівлю сільськогосподарської продукції за державним замовленням, безумовно, спричинилися до зменшення їхніх вільних ресурсів, а відтак – скоротилися й обсяги міжбанківського кредитування.

У вересні 1994 р. банки було звільнено від так званого «оброку». Однак з'явилися інші обмеження: у жовтні встановлено «кредитну стелю», яка обмежувала вкладення рамками вже досягнутого рівня кредитування. Комерційні банки мали право надавати нові кредити лише в межах повернутих кредитів (за рахунок самостійно мобілізованих кредитних ресурсів) та в рамках цільових кредитів, одержаних від Національного банку України для кредитування програм, пов'язаних із конверсією виробництва.

На ці обмеження ринок міжбанківських кредитів відреагував збільшенням попиту на кредитні ресурси та бурхливим зростанням процентних ставок. Так, їх рівень за одnodенними кредитами зріс зі 120-130% до 160-170% річних, за тижневими – з 250 до 270%, за місячними – з 300 до 350%. Хоча кредитні обмеження діяли лише до кінця 1994 р., ставки на ринку міжбанківських кредитів залишалися високими і протягом січня 1995 р., що свідчить про суттєвий вплив обмежувальних заходів Національного банку України [40, с. 59].

1994 р. в банків з'явилися також інші труднощі. Відповідні державні органи влади змінили базу та ставку оподаткування банківського бізнесу. Замість прибутку почали оподатковувати доходи. Крім того, ставка оподаткування банків зросла з 35 до 55%. Унаслідок посилення податкового тягара виникли проблеми з прибутковістю банківської діяльності. Фінансово-кредитні установи постали перед вибором між прибутковістю і надійністю [40, с. 59-60].

Розмістити банківські ресурси – це лише один бік справи. Необхідно мати гарантію своєчасного та повного їх повернення, тобто мінімізувати кредитний ризик. Передусім це передбачає визначення кредитоспроможності банку-позичальника. Банкам-кредиторам вигідніше (за інших рівних умов) надавати міжбанківські кредити, ніж кредитувати суб'єктів господарювання, оскільки останнім, як правило, притаманна нижча надійність, ніж банкам. Проте практика доводить, що це не завжди так, ринок міжбанківських кредитів може бути надто ризиковою сферою розміщення ресурсів. Окремі банки, зробивши вибір між ризиком і прибутком на користь останнього, опинилися на межі банкрутства. Неспроможність навіть одного банку виконати свої боргові зобов'язання створює проблеми для всієї банківської системи [4].

Деякі банки зробили вибір між ризиком та прибутком так, що опинилися на межі банкрутства. Це були переважно малі та середні банки – «Алекс», «Континент», «Резидент», Інтрастбанк, Даміана-банк та інші [40, с. 60].

Негативні явища в банківській системі України, безумовно, позначилися і на фінансовому ринку. Ризик перемістився у бік ринку міжбанківських кредитів, який став небезпечною сферою розміщення коштів. На ринку міжбанківських кредитів з'явилися фінансово-кредитні установи, які не виконували своїх зобов'язань, а тому могли зашкодити і банкам, що нормально функціонують. Відтак банки, аби не стати жертвами ринку міжбанківських кредитів, не поспішали розміщувати вільні кредитні ресурси. Сфера функціонування ринку міжбанківських кредитів значно звузилася. Неповернені кредити стали поштовхом до «епідемії» банкрутств. За підсумками 1994 р. 10 українських банків були офіційно оголошені банкрутами, 105 закінчили рік зі збитками [40, с. 60].

Одним із перших постраждав банк «Алекс», історія якого відома багатьом банкірам. Причиною банкрутства стала невиправдано ризикова кредитна політика: переважну більшість кредитів, наданих «Алексом» комерційним фірмам, було втрачено. Банк намагався врятуватися за допомогою інших

фінансово-кредитних установ, залучаючи міжбанківські кредити. Але повернути їх не зміг, установивши своєрідний рекорд – 79 комерційних банків (кредиторів «Алекса») втратили кошти на загальну суму 700 млрд. українських карбованців. Це перевищувало власні кошти «Алекса» в 10 разів. Після його краху хвиля банкрутств докотилася й до таких великих банків, як «Відродження», Лісбанк, Економбанк та ін. [40, с. 60].

Неспроможність одного банку заплатити за своїми борговими зобов'язаннями створила проблеми для всієї банківської системи. У скрутному становищі опинилися навіть деякі банки-гіганти, які утримували на той час левову частку активів банківської системи України.

Аналогічна ситуація була і в Росії, де крах ринку міжбанківських кредитів у серпні 1995 р. завдав значних збитків банкам, чимало з яких збанкрутували. Тому нині банки обережно підходять до вирішення питань про видачу міжбанківських кредитів. Їх дохідність перестала бути основним орієнтиром, а сам ринок міжбанківських кредитів почав переважно використовуватися з метою регулювання банківської ліквідності [4].

З метою створення однакових умов доступу всіх банків до отримання кредитів, Національний банк України розпочав проведення закритих кредитних аукціонів [32, с. 4].

2. 1995–1998 рр. – розвиток міжбанківського кредитного ринку, який супроводжувався численними змінами. Слід зауважити, що другий етап є цілком протилежним першому. Так, Національний банк України відмовився від кредитування суб'єктів господарювання, що сприяло зміцненню економічних відносин із банками. Крім того, було запроваджено цільові кредитні аукціони з продажу кредитів банкам для кредитування підприємств, які потребують державної фінансової допомоги [47, с. 181]. Це позитивно вплинуло на стан грошового обігу, що проявилось у зменшенні темпів зростання грошової маси та зниженні темпів інфляції. Як результат, у 1995 р. облікова ставка була більш наближена до рівня інфляції, ніж у попередні роки (див. табл. 2.1) [55, с. 50].

З метою створення однакових умов доступу всіх банків до отримання кредитів, Національний банк України розпочав проведення закритих кредитних аукціонів [32, с. 4].

Згодом Національний банк України застосував ломбардне кредитування під заставу державних цінних паперів та угод репо [47, с. 181].

Важливу роль у підвищенні збалансованості грошово-кредитного ринку відіграло запровадження Національним банком України в 1996 р. ломбардного кредитування комерційних банків під заставу державних цінних паперів. У застосуванні цього інструменту з'явилися певні особливості. Якщо раніше (за наявності вільних кредитних ресурсів у Національного банку України) банки могли звернутися за кредитом будь-якого призначення, то ломбардні кредити почали надавати їм переважно для підтримки ліквідності. Цей інструмент має особливу цінність, оскільки ним можна скористатися навіть тоді, коли на ринку міжбанківських кредитів із різних причин ресурси придбати неможливо [40, с. 60-61].

Відмова від емісії грошей як джерела фінансування дефіциту державного бюджету, введення в дію ринкових механізмів рефінансування комерційних банків (запровадження кредитних аукціонів, відмова від адміністративного розподілу кредитів між банками), установлення облікової ставки на позитивному рівні відносно темпів інфляції, адміністративне регулювання процентних ставок комерційних банків – усі ці заходи дали змогу дещо сповільнити темпи зростання грошової маси та інфляції, знизити облікову ставку Національного банку України та процентні ставки банків і стабілізувати грошово-кредитний ринок. У 1997 р. облікова ставка (середня) була встановлена Національним банком України на рівні 25,2%, при рівні інфляції 10,1% (див. табл. 2.1) [122, с. 135].

У 1997 р. Національний банк України запропонував ринку міжбанківських кредитів ще один інструмент рефінансування – операції РЕПО, які стали додатковим джерелом підтримки ліквідності комерційних банків. На відміну від

інших інструментів рефінансування, операції РЕПО здійснювалися, як правило, за ставкою, яка часом була нижчою, ніж облікова ставка Національного банку України [40, с. 61].

Важливим кроком до впорядкування інформаційного забезпечення ринку міжбанківських кредитів стало запровадження із червня 1997 р. інформаційно-аналітичним агентством «Гроші та світ» базових характеристик (індикаторів) ринку, які вимірюють рівень ринкових процентних ставок за міжбанківськими кредитами. Індикатори стали визначатися на підставі щотижневої інформації, яку надають провідні оператори цього ринку. До базових індикаторів вітчизняного міжбанківського ринку належать ставки KIBOR та KIBID.

Ставка KIBOR (Kyiv Interbank Offered Rate) визначається як середня оголошена ставка за наданими міжбанківськими кредитами на українському ринку міжбанківських кредитів і є середньозваженою процентною ставкою їх пропозиції [40, с. 61].

Ставка KIBID (Kyiv Interbank Bid Rate) визначається як середня оголошена ставка за залученими міжбанківськими кредитами на українському ринку міжбанківських кредитів і є середньозваженою процентною ставкою попиту на них [40, с. 61].

У 1997 р., вдруге за час становлення ринку міжбанківських кредитів, темпи зростання його обсягів перевищили темпи інфляції. Крім того, в 1997 р. ринок міжбанківських кредитів знову став головним джерелом залучення коштів комерційними банками, що, безумовно, свідчить про зростання його ролі в умовах сьогодення.

Суттєве зниження інфляції в країні вплинуло на облікову ставку Національного банку України, а відтак і на процентні ставки за міжбанківськими кредитами. В умовах стабільної економічної ситуації на грошово-кредитному ринку рівень процентних ставок за міжбанківськими кредитами став індикатором, який можна вважати найбільш наближеним до облікової ставки Національного банку України. Реальні процентні ставки за міжбанківськими

кредитами на різні терміни дещо різняться між собою. Саме в межах їх коливань і коливався рівень облікової ставки Національного банку України протягом 1997 р. В умовах фінансової кризи 1998 р. облікова ставка НБУ залишилася поза межами цих коливань, що підтверджує факт існування цієї закономірності лише в умовах економічної стабільності на грошово-кредитному ринку (див. табл. 2.1) [40, с. 61].

1998 р. для міжбанківського кредитного ринку відзначився виникненням тендерів, які змінили аукціони. Крім того, досягнуто певного сталого рівня із незначною частиною коливань залишків наданих міжбанківських кредитів у національній валюті. Позитивним чинником цих коливань було збереження відносної стабільності рівня грошової маси в обігу. Цей етап не обійшли і негативні тенденції, зокрема [122, с. 135]:

- зменшення у портфелі банків обсягу наданих кредитів суб'єктам господарювання у національній валюті, що зумовило зниження попиту на міжбанківському ринку саме на ресурси для кредитування реального сектора економіки;
- відволікання кредитних ресурсів банків у національній валюті на фінансування дефіциту державного бюджету (купівля ОВДП);
- виникнення окремих негативних тенденцій у банківській системі, пов'язаних із проблемами ліквідності й невиконанням норм обов'язкового резервування окремими банками.

Це, в свою чергу, обумовило перші ознаки недовіри між окремими банками, що негативно вплинуло на розвиток міжбанківського ринку. Крім цього, різко погіршилася ситуація на грошовому ринку України, що поставило під загрозу стабільність гривні. Національний банк України був змушений протягом року кілька разів підвищувати облікову ставку, в результаті чого вона зросла до 82% на кінець року [122, с. 135].

У ситуації, що склалася, Національний банк України вживає цілком адекватних заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану банків,

зокрема змінює порядок резервування залучених коштів. Починаючи з 07.09.1998 р. середнього розміру банк повинен резервувати лише на кореспондентському рахунку 16,5 млн. грн., 16,5% обсягу залучених коштів. Залишки в касах у розрахунках резерву більше не враховуються.

Постановою Правління № 412 від 02.10.1998 р. «Про невідкладні заходи щодо стабілізації діяльності комерційних банків» передбачалося [122, с. 135]:

- проведення докапіталізації банків шляхом залучення додаткових коштів акціонерів, а також – за рахунок реорганізації банків через злиття або приєднання;
- обов'язкове формування до 01.01.1999 р. резервів на покриття кредитних ризиків у повному обсязі;
- відхилення звернень окремих банків щодо встановлення для них індивідуальних економічних нормативів;
- відхилення ліцензій на проведення окремих операцій і встановлення режиму фінансового оздоровлення для банків.

По суті, такі заходи створили передумови для оздоровлення банківської системи та стабілізації ринку міжбанківських кредитів.

3. 1999–2004 рр. – в Україні спостерігалася загалом позитивна динаміка основних макроекономічних показників – зростання реального обсягу ВВП, сповільнення темпів інфляції, курсова стабільність. Ситуація, що склалася на грошовому ринку, дала змогу Національному банку України поступово знижувати облікову процентну ставку, що в свою чергу зумовило зниження процентної ставки за кредитами, наданими банками в реальний сектор економіки [90]. З 2001 р. починають надаватися кредити овернайт натомість ломбардних кредитів [122, с. 136].

4. 2005–2007 рр. – «кредитний бум» призвів до того, що банки, ігноруючи ліквідність, намагалися надавати якомога більше кредитів. Така політика окреслила наступний етап розвитку міжбанківського кредитного ринку [122, с. 136].

Так, 2005 р. облікова ставка дорівнювала 9,5%. Її зниження відбулось і у 2006 р. до 8,5%, у 2007 р. – до 8% річних (див. табл. 2.1, 2.2, додатки Б, В) [20, с. 112].

Таблиця 2.2

Динаміка облікової ставки Національного банку України та процентні ставки рефінансування Національним банком України в 1992-2012 роках*

[22, с. 95; 24, с. 80]

Період	Облікова ставка НБУ (середньозважена)	Кредити, надані шляхом проведення тендера	Кредити овернайт	Операції репо	Стабілізаційні кредити
1992	80,0	-	-	-	
1993	240,0	-	-	-	
1994	252,0	-	-	-	
1995	110,0	-	-	-	
1996	40,0	-	-	-	
1997	35,0	-	-	21,8	
1998	60,0	-	-	54,1	
1999	45,0	-	-	59,7	
2000	27,0	-	-	28,0	
2001	12,5	16,5	20,4	22,0	
2002	7,0	9,2	10,7	11,7	-
2003	7,0	8,3	8,0	8,0	-
2004	9,0	13,0	17,1	13,5	14,9
2005	9,5	12,9	14,9	12,0	15,0
2006	8,5	10,4	12,1	10,7	-
2007	8,0	10,0	11,1	-	-

Продовження табл. 2.2

2008	12,0	16,6	16,0	13,8	-
2009	10,25	20,6	18,1	21,6	-
2010	7,75	11,1	11,3	9,4	-
2011	7,75	12,5	9,4	12,6	-
2012	7,5	7,7	8,8	7,9	9,5

* На кінець року

5. 2008–2009 рр. На цьому етапі відбувається згортання міжбанківського кредитного ринку. Банківська криза чи криза ліквідності внесла свої корективи у розвиток як банківської системи, так і економіки не лише України, а й світу. Станом на 01.10.2008 р. банківська система України мала як ніколи низький рівень високоліквідних коштів – 8,8%, тоді як на початок 2008 р. вони становили 10,3% [122, с. 136].

Завдяки активним діям Національного банку України частина проблем, пов'язаних із ліквідністю була вирішена. В окремих банках призначено тимчасові адміністрації, а також створено інститут кураторства. Призначені куратори за дорученням Національного банку України контролювали виконання програм фінансового оздоровлення та цільове використання кредитів рефінансування.

Варто зауважити, що вжиття Національним банком України антикризових заходів дало змогу не допустити краху платіжної системи, підтримати ліквідність банківської системи в умовах ускладнення процедури залучення коштів на міжбанківському ринку, а також зберегти дієздатною платіжно-розрахункову систему [60, с. 16].

6. Із 2010 р. і до нині – відбувається покращення економічної ситуації в Україні загалом, і грошово-кредитного ринку, зокрема. Починаючи з лютого 2010 р. намітилася тенденція до зменшення інфляційного тиску. Стабільне відновлення ресурсної бази банків та достатній рівень ліквідності на фоні

зменшення цінового тиску сприяли зниженню вартості коштів у національній валюті. Водночас зазначені позитивні тенденції поки що не активізували процеси кредитування, а вартість кредитних ресурсів навіть в умовах тенденції до її зниження ще досить висока [122, с. 136].

В умовах посткризового розвитку економіки, міжбанківський кредитний ринок поступово набирає нових обертів. Істотна роль в цьому Національного банку України, антикризові заходи якого, не допустили крах банківської і платіжно-розрахункової системи.

2.2. Еволюція та сучасний стан форм рефінансування Національним банком України банківських установ

Наприкінці 2011 р. у банківській системі України загострилася проблема ліквідності, що виявилось у скороченні залишків на кореспондентських рахунках банків, зниженні загального обсягу депозитів за листопад на 2,1%, підвищенні відсоткових ставок за депозитами на короткострокові періоди, особливо в гривні. Показники ліквідності депозитних корпорацій у системі індикаторів фінансової стійкості повернулися на рівень кризового 2008 р. З метою забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку операції Національного банку України в листопаді переважно спрямовувалися на підтримання банківської ліквідності. Обсяг операцій Національного банку України з рефінансування банків протягом листопада 2011 р. становив 7,6 млрд грн (з початку року – 17,8 млрд грн) [90].

Таким чином, проблема підтримки ліквідності комерційних банків в умовах другої хвилі кризи є актуальною. У працях багатьох учених, зокрема О. Береславської [17, с. 12], Г. Миськів [80, с. 204] надається критична оцінка дій НБУ із підтримки ліквідності банків в умовах першої хвилі кризи 2008–2009 рр., яка є неоднозначною. А. Гідулян справедливо зауважує, що для запобігання банківській кризі НБУ доцільно прийняти ряд рішень, які

встановлюватимуть принципи рефінансування банків із проблемами короткострокової ліквідності під час проявів ознак фінансової кризи [31, с. 36].

Політика рефінансування – це один з поширених інструментів грошово-кредитної політики, який використовують центральні банки різних країн. Сутність політики рефінансування полягає у зміні центральним банком умов, за якими він надає кредити комерційним банкам. Для комерційних банків рефінансування в центральному банку – це процес відновлення банківських ресурсів, які були вкладені в позички, цінні папери та інші активи, це останній спосіб (надія) регулювання їхньої ліквідності. Для центральних банків – це спосіб випуску в обіг платіжних засобів, тобто канал безготівкової емісії, спосіб регулювання банківської ліквідності та спосіб запобігання банківській паніці. В умовах світової фінансової кризи кредити центрального банку виступають як першочергові заходи з протидії та з подолання наслідків фінансової кризи в банківському секторі, тому видається за доцільне провести дослідження еволюції політики рефінансування в Україні та визначити перспективи подальшого застосування цього інструмента грошово-кредитної політики [103, с. 146].

В Україні регулювання грошового ринку через політику рефінансування відбувалося досить складно. В умовах високих темпів інфляції та падіння ВВП, що супроводжували початкові стадії реформування національної економіки, Національний банк України (НБУ) проводив селективну політику адресного рефінансування комерційних банків. Кредити спрямовувались переважно на підтримку неефективного державного сектору економіки, і, як свідчить практика, значну кількість виданих таким чином кредитів так і не повернули [103, с. 146].

З розвитком грошового ринку, становленням ринку державних цінних паперів та стабілізацією макроекономічних умов НБУ почав використовувати ринкові способи рефінансування. Так, із середини 1994 року НБУ запровадив рефінансування банків через кредитні аукціони, проведення яких забезпечувало

доступ банків до його кредитів на рівних умовах. Приблизно водночас НБУ запровадив надання банкам стабілізаційних кредитів на підтримку здійснення ними заходів фінансового оздоровлення. З метою стимулювання розвитку ринку державних цінних паперів НБУ з кінця 1995 року вводить порядок рефінансування банків під заставу державних цінних паперів (облігацій внутрішньої державної позики – ОВДП) шляхом надання прямого ломбардного кредиту. З 1997 року НБУ починає застосовувати ще один новий на той час для української банківської системи спосіб рефінансування, а саме проведення операцій з державними цінними паперами на умовах угоди прямого РЕПО. Крім того, в 1999 році НБУ затверджує Положення про операції банків з векселями, яке передбачає переврахування (редисконтування) Національним банком векселів, що були враховані комерційними банками. У зв'язку з нерозвинутістю вексельного ринку редисконтування векселів, як спосіб рефінансування банків, так і не отримав розвитку в Україні [103, с. 146-147].

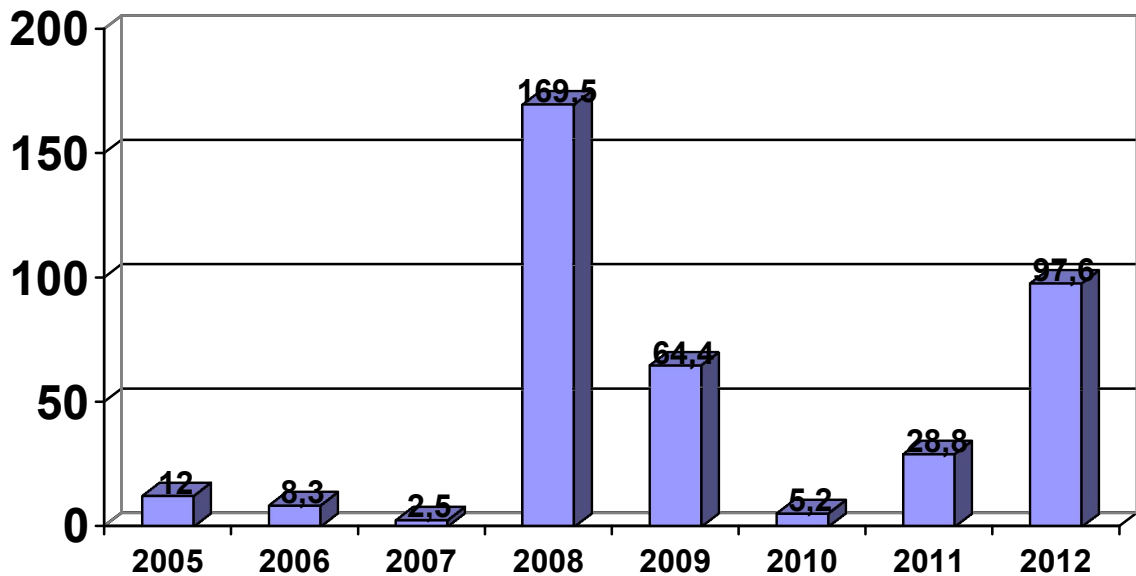
Починаючи з 2001 року НБУ, запозичивши досвід Європейського центрального банку, запроваджує нові механізми рефінансування банків: надання кредитів овернайт для миттєвої підтримки ліквідності банків через постійно діючу лінію рефінансування та надання кредитів шляхом проведення кредитних тендерів. Крім використання нових механізмів рефінансування НБУ продовжував проведення операцій прямого РЕПО і надання стабілізаційних кредитів. Надалі НБУ вносив окремі зміни у порядок рефінансування банків: змінював спектр банківських активів, які використовуються як забезпечення кредитів рефінансування; передбачив можливість надання банкам бланкового кредиту овернайт; змінював терміни надання кредитів рефінансування [103, с. 147].

Одночасно із запровадженням нових способів рефінансування НБУ поступово знижував облікову ставку і активізував рефінансування комерційних банків. І якщо в 1999 році облікова ставка на кінець року становила 45,0 %, а частка рефінансування в загальному обсязі випущених в обіг платіжних засобів

5,4 %, то у 2001 році відповідно 12,5 % і 14,2 %, а у 2003 році – 7,0 % і 63,3 % [106; 108]. Упродовж 2002–2003 рр. політика рефінансування банків спрямовувалася на забезпечення зростаючого попиту на гроші з боку суб'єктів економіки, що було зумовлено прискоренням темпів економічного зростання [103, с. 147].

У наступні роки (2004–2007 рр.) НБУ не так активно рефінансував комерційні банки, основним інструментом регулювання грошового ринку стають операції НБУ з іноземною валютою, враховуючи те, що монетарна політика НБУ де-факто була спрямована на таргетування обмінного курсу гривні. Виходячи з цього НБУ активно проводив валютні інтервенції, спрямовані на вилучення з обігу іноземної валюти з метою уникнення значних коливань обмінного курсу гривні та підтримання її стійкості. Так, у 2004 році частка рефінансування в загальному обсязі випущених в обіг платіжних засобів становила 37,5 %, а частка коштів, спрямованих на купівлю іноземної валюти, – 62,5 %, у 2005 році відповідно 18,3 % і 81,7 %, у 2006 році відповідно 37,4 % і 62,6 % і в 2007 році відповідно 5,8 % і 94,2 % [109; 110; 111; 112].

Динаміку обсягів рефінансування комерційних банків НБУ наведено на рис. 2.1. Протягом аналізованого періоду 2005 – 11 міс. 2011 рр. найменший обсяг рефінансування мав місце у 2007 р., найбільший – у 2008 р. Форми рефінансування банків розкриває додаток Д. У 2006 і 2008 рр. найбільша частка кредитів рефінансування була надана через механізм постійно діючої кредитної лінії – овернайт (відповідно, 66,9% і 54,2%) [66].

Рис. 2.1. Динаміка обсягів рефінансування банків НБУ [110-116]

Із набранням чинності Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затвердженого постановою правління НБУ від 26.09.2006 р. № 378, починаючи з 17.11.2006 р., було розширено спектр фінансових інструментів, які використовувалися як забезпечення кредитів рефінансування: збільшено термін проведення операцій прямого РЕПО та перелік активів, що можуть бути предметом цієї операції; запроваджено проведення операцій своп з іноземною валютою з розширенням видів вільно конвертованих валют; відмінено проведення операцій прямого РЕПО з іноземною валютою тощо (див. дод. Д) [66].

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та сприяння стимулюванню банків щодо активного здійснення кредитування довгострокових програм суб'єктів господарювання Національним банком України прийнято Положення про порядок рефінансування банків під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в Національному банку України, затверджене постановою правління НБУ від

29.05.2006 р. № 195. Зазначене положення забезпечило запровадження механізму трансформації частини короткострокових ресурсів банків у довгострокові з метою сприяння зменшенню розривів між термінами та обсягами за залученими банками коштами і розмішеними коштами в економіку.

У 2007 р. основною формою рефінансування комерційних банків були кредити, надані шляхом проведення тендера. Враховуючи високий рівень ліквідності банківської системи, попит на кредити рефінансування у 2007 р. був незначним [66].

У жовтні 2008 р. з метою зменшення впливу зовнішньої фінансової кризи та забезпечення стабільності банків постановою правління НБУ від 11.10.2008 р. № 319 запроваджено механізм підтримання ліквідності на основі програм фінансового оздоровлення строком до одного року та оперативне підтримання ліквідності банків. За результатами вжитих Національним банком України заходів щодо запобігання кризових явищ у банківській системі було прийнято постанову правління національного банку України “Про окремі питання діяльності банків”, від 04.12.2008 р. № 413, якою відмінено механізм підтримання ліквідності банків на основі програми фінансового оздоровлення.

Тимчасове положення про надання Національним банком України кредитів для підтримки ліквідності банків у разі реальної загрози стабільності банківської системи було затверджено постановою правління НБУ від 25.12.2008 р. № 459, яке визначало порядок надання Національним банком України кредитів банкам у зв'язку з погіршенням їх ліквідності, зумовленої нестабільністю та падінням курсу гривні, іншими обставинами, які викликали суттєве зниження платоспроможності значної частини банків або їх позичальників. Обсяг стабілізаційних кредитів та інших короткострокових кредитів на основі програми фінансового оздоровлення становив у 2008 р. 36,8 млрд грн, або 21,7% від загальної суми рефінансування, у 2009 і 2010 рр. – відповідно, 46,9 млрд грн. (72,76%), 3,43 млрд грн (66,57%) [66].

У 2008 році через мінливість макроекономічних умов, що мали місце упродовж року, НБУ протягом перших трьох кварталів проводив стриману політику рефінансування, облікову ставку було підвищено до 12 % (на кінець 2007 року вона становила 8 %). У четвертому кварталі з метою зменшення впливу зовнішньої фінансової кризи та забезпечення стабільності банків НБУ активно кредитував банки використовуючи механізм підтримки ліквідності на основі програм фінансового оздоровлення. Загальний обсяг рефінансування у 2008 році становив 169,5 млрд. грн. (у 2007 році – 2,5 млрд. грн.). Частка рефінансування в загальному обсязі випущених в обіг платіжних засобів становила 77,7 % [113].

В умовах політичної нестабільності та протистояння Уряду і НБУ політика рефінансування, яку проводив НБУ в четвертому кварталі, не знайшла об'єктивної оцінки. НБУ, як можна зробити висновок з виступу виконуючого обов'язки голови НБУ А.В. Шаповалова на засіданні Верховної Ради 26 січня 2009 року, вважав, що він проводив політику адекватну економічній ситуації в країні і ця політика попередила крах банківської системи. Основні критичні зауваження, що лунали на адресу НБУ, полягають у наступному: політика рефінансування була непрозорою; у процесі рефінансування мало місце преференційне ставлення до окремих банків; рефінансування спровокувало активність банків на валютному ринку, що призвело до девальвації гривні; був відсутній належний контроль з боку НБУ за використанням банками коштів рефінансування [103, с. 148].

Ситуація з політикою рефінансування загострилася, коли наприкінці 2008 року Верховна Рада прийняла рішення (Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік»), згідно з яким НБУ повинен був узгоджувати рішення про рефінансування банків із Кабінетом Міністрів [103, с. 148-149].

Для завершення процесу розмежування функцій регулювання Національним банком України грошово-кредитного ринку через інструменти монетарної політики та кредитної підтримки банків з метою їх фінансового

оздоровлення було прийнято Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затверджене постановою правління НБУ від 30.04.2009 р. та Технічний порядок проведення Національним банком операцій з банками, затверджений постановою правління НБУ від 30.04.2009 р. № 260, згідно з якими [66]:

- Національний банк України підтримував короткострокову ліквідність банків для покриття тимчасових розривів їх ліквідності у разі вичерпання ними інших можливостей підтримання ліквідності;

- зменшено максимальний термін рефінансування шляхом проведення тендерів з підтримання ліквідності банків з 365 до 90 днів, та операцій репо – з 60 до 30 днів;

- оптимізовано перелік забезпечення за кредитами рефінансування та виключено ті фінансові інструменти, які не знайшли поширення на фондовому ринку;

- відмінено проведення операцій з обміну іноземної валюти на національну валюту (своп) тощо.

У 2009 р. спрямованість політики НБУ з рефінансування банків визначалася виходячи із ситуації на грошовому ринку. Так, більша частина операцій з рефінансування була проведена у першому півріччі – 55,8 млрд. грн. (86,7 %), коли на грошовому ринку внаслідок відпливу коштів з банків мав місце дефіцит ліквідності. Процентна політика Національного банку була спрямована на утримання вартості грошей на позитивному рівні щодо інфляції з метою стимулювання повернення вкладів у банківську систему. Середньозважена ставка за операціями рефінансування в цілому за 2009 рік становила 16,7 % річних і була позитивною відносно фактичного рівня інфляції (індекс споживчих цін становив 12,3 %). У другому півріччі 2009 року Національний банк проводив більш стриману політику рефінансування банків (обсяг рефінансування склав 8,6 млрд. грн. – 13,3 % річного обсягу), що пояснюється надходженням в обіг платіжних засобів через фіскальні механізми.

Зокрема, уряд активно витрачав кошти з єдиного казначейського рахунку, а кредити МВФ використовувались на внутрішні цілі шляхом конвертації їх у гривню. Крім того, у 2009 році НБУ здійснював обов'язковий викуп у банків державних облігацій (на суму 24,9 млрд. грн.) відповідно до законодавчих вимог. Більша частина всіх облігацій – 84,1 % була викуплена на виконання вимог ст. 2 Закону України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” [83].

Вихід з фінансово-економічної кризи є можливим тільки за умови нормального функціонування банківської системи. Одне з її головних завдань – це кредитування реального сектору економіки. В той же час, слід відзначити, що позитивні тенденції щодо кредитування банками реального сектору економіки відновлюються дуже повільно. Відображенням цього є зменшення протягом 2009 року обсягу залишків за кредитами (без нарахованих доходів) на 5 %. У строковій структурі кредитів відбулося зниження питомої ваги довгострокових кредитів до 62,95 % (з 68,03 % на початку року) [83].

Ситуація з кредитуванням економіки не змінилася і в першому кварталі 2010 року, незважаючи на те, що ліквідність банків збільшилась, чому сприяли операції Національного банку з купівлі іноземної валюти та державних облігацій України. Збільшення ліквідності не призвело до активізації кредитної діяльності банків. Загальний обсяг кредитних вкладень банків зменшився за квартал на 2,9 %. Банки внаслідок відсутності кредитоспроможних позичальників значну кількість ресурсів спрямовували у фінансові інструменти, зокрема в державні облігації, середньозважена дохідність яких становила 16,89% річних. Національний банк у цих умовах для того, щоб уникнути монетарних ризиків стабільності грошової одиниці, проводив на грошовому ринку головним чином операції з мобілізації вільних коштів банків (56,3 млрд. грн.), у той час як обсяг рефінансування банків був відносно невеликим (3,4 млрд. грн.) [89].

З метою активізації кредитування економіки Національний банк України впродовж 2010 р. тричі знижував облікову ставку та ставки рефінансування. Реакцією банків на таку спрямованість відсоткової політики Національного банку України було зниження вартості коштів у національній валюті. Також стимулюючі заходи Національного банку України сприяли активізації інвестиційної функції банківської системи в національній валюті – обсяг залишків за кредитами в національній валюті за 2010 р. зріс насамперед унаслідок збільшення обсягів кредитування сектора нефінансових корпорацій [66].

З метою зменшення негативного впливу фінансово-економічної кризи на діяльність банків України, забезпечення їх стабільної роботи і стимулювання кредитування економіки України було прийнято Положення про рефінансування та надання Національним банком України кредитів банкам з метою стимулювання кредитування економіки України на період її виходу на докризові параметри, затверджене постановою правління НБУ від 04.02.2010 р. № 47, Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України, затверджене постановою правління НБУ від 13.07.2010 р. № 327, згідно з якими визначено порядок надання Національним банком України банкам України стабілізаційного та стимулюючого кредиту і процедуру зміни умов кредитного договору з Національним банком України [66].

Протягом 2006–2009 рр. обсяг виданих кредитів рефінансування перевищував обсяг повернутих кредитів, у тому числі у 2008 р. – на 59,1 млрд грн, у 2009 р. – на 24,6 млрд грн. У 2010 р. обсяг повернутих кредитів перевищив обсяг наданих на 13,34 млрд грн. Значну питому вагу в обсягах рефінансування за 2010 р. мають довгострокові кредити (19,08%) [66].

З метою оптимізації рівня ліквідності банків та забезпечення збалансованості пропозиції грошових коштів та попиту на них Національний банк України проводить депозитні операції з банками шляхом розміщення

деPOSITНИХ сертифікатів Національного банку України. Протягом аналізованого періоду найбільший обсяг залучення коштів спостерігався в 2010 р. – 248,1 млрд грн і в 2007 р. – 109,6 млрд грн. Позитивне сальдо кредитних і депозитних операцій мало місце у 2006 і 2008 рр. – відповідно 7,69 млрд грн і 112,3 млрд грн. [66].

Таким чином, визначаючи напрями вдосконалення підтримки ліквідності комерційних банків з боку НБУ, слід враховувати, що основною функцією рефінансування є забезпечення реалізації цілей і методів проведення грошово-кредитної політики НБУ та збалансування попиту і пропозиції грошей в економіці країни [82, с. 77]. Управління ліквідністю як механізм реалізації грошово-кредитної політики Національного банку України не варто ототожнювати з механізмами вирішення питань проблемних банків [66].

Для подолання проблем у банківському секторі України і, зокрема, кризи ліквідності, потрібно звернутися до світового досвіду. Одними з найефективніших методів світової практики з відновлення ліквідності банківських установ є створення перехідного банку, госпітального банку, перекладення депозитарної функції на центральний банк, використання системи забезпечених облігацій [19, с. 21]. Доцільним також є введення внутрішньоденних кредитів Національного банку України. Їх використання є необхідним у сучасних умовах у зв'язку зі збільшенням маси платежів та сум, необхідних для їх регулювання та в умовах фінансової кризи [69, с. 290].

2.3. Види, порядок надання та погашення кредитів рефінансування банків і стабілізаційний кредит НБУ в умовах економічного зростання

Центральний банк є банком банків, кредитором в останній інстанції, тобто тільки цей банк може задовольнити додаткову потребу економіки в кредитах. Якщо комерційні банки використали всі можливості для збільшення, або поповнення, своєї ресурсної бази через рефінансування активів на фондовому

ринку чи на ринку міжбанківських кредитів, вони звертаються до центрального банку [129, с. 145].

У нашій країні кредитором останньої інстанції (центральним банком) є Національний банк України. Проводячи відповідну грошово-кредитну політику, він може кредитувати банки через: кредитні тендери, операції репо (купівля-продаж державних цінних паперів) і рефінансування інвестиційних операцій (вкладення коштів у векселі й облигації та акції суб'єктів підприємницької діяльності й місцевих органів влади) [129, с. 145].

НБУ з урахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку застосовує такі механізми рефінансування банків [129, с. 145-146]:

- операції рефінансування;
- операції на відкритому ринку з державними цінними паперами;
- надання стабілізаційного кредиту.

Відповідно до статей 7, 15, 25 та 56 Закону України «Про Національний банк України», з метою подальшого вдосконалення механізмів та інструментів регулювання грошово-кредитного ринку й ефективного їх використання для регулювання ліквідності банків України Правління Національного банку України постановою 30.04.2009 № 259 затвердило Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [100].

Національний банк України для регулювання ліквідності банків, виконання функції кредитора останньої інстанції, з урахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку застосовує такі інструменти [100]:

- операції з рефінансування (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт, кредити рефінансування);
- операції репо (операції прямого репо, операції зворотного репо);
- операції з власними борговими зобов'язаннями (деPOSITNІ сертифікати овернайт та до 90 днів);
- операції з державними облигаціями України.

Рефінансування банків – операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком України порядку [100].

Національний банк України здійснює регулювання ліквідності банків у межах визначених монетарних параметрів та в обсягах, які потрібні для їх збалансування та управління грошово-кредитним ринком.

У разі потреби в підтриманні ліквідності банки за своєю ініціативою можуть звертатися до Національного банку України.

Обсяг наданих Національним банком України банку кредитів рефінансування (крім кредиту овернайт) та коштів за операціями прямого репо, у тому числі з урахуванням поданої заявки, не повинен перевищувати 50 процентів розміру регулятивного капіталу банку, розрахованого за даними балансу на останню звітну дату.

Базовою кількістю днів для нарахування процентів за операціями вважається 365 днів.

Національний банк України укладає з банками договори за операціями не пізніше наступного робочого дня після надання банку повідомлення про можливість проведення операції.

Національний банк України залежно від стану грошово-кредитного ринку розпорядчими документами встановлює [100]:

- додаткові вимоги до банків залежно від інструментів, строків рефінансування, виду забезпечення кредиту рефінансування;
- розмір співвідношення кредиту рефінансування до наданого банком забезпечення;
- частоту звернень банків до Національного банку за видами інструментів рефінансування;
- технічний порядок проведення операцій з банками, який передбачає терміни виконання операцій, послідовність дій структурних підрозділів Національного банку та банків, а також зразки договорів та інших документів, що свідчать про проведення операцій.

Національний банк України може прийняти рішення про підтримання ліквідності банку через відповідні інструменти рефінансування, якщо банк дотримується таких основних вимог [100]:

- строк діяльності – не менше ніж один рік після отримання банківської ліцензії;
- має банківську ліцензію та генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій;
- має активи, які можуть бути прийняті Національним банком України у заставу;
- здійснює своєчасне погашення одержаних від Національного банку України кредитів та сплату процентів за користування ними та є платоспроможним.

Національний банк України здійснює рефінансування банків за процентною ставкою, що не нижча, ніж облікова ставка Національного банку України, і яка протягом дії кредитного договору не підлягає коригуванню.

Для нарахування процентів строк користування кредитом згідно з умовами кредитного договору між Національним банком України та банком починається з дня надходження коштів на кореспондентський рахунок банку і закінчується в день, який передує даті повернення коштів.

Національний банк України забезпечує проведення операцій з рефінансування банків за допомогою програмно-технологічного забезпечення.

Національний банк України здійснює підтримку короткострокової (миттєвої) ліквідності банку в національній валюті через постійно діючу лінію рефінансування (лінія рефінансування) шляхом надання кредиту овернайт.

Кредит овернайт – кредит, який наданий банку Національним банком України за оголошеною процентною ставкою через постійно діючу лінію рефінансування на термін до наступного робочого дня [100].

Обов'язковою умовою для подання банком заявки на одержання кредиту овернайт є укладення відповідного генерального кредитного договору [100].

Генеральна кредитна угода про використання лінії рефінансування НБУ укладається банком з відповідним територіальним управлінням НБУ на календарний рік незалежно від періодичності користування цією лінією за умови, що банк має стійку репутацію кредитно спроможного банку і дотримується умов, які діють щодо тендерного кредитування [129, с. 158].

Генеральний кредитний договір має передбачати обов'язкові умови щодо [129, с. 159]:

- безспірного списання Національним банком заборгованості (суми основного боргу та процентів за користування кредитом) з кореспондентського рахунка банку відповідно до статті 73 Закону України «Про Національний банк України» у разі неповернення банком кредиту та процентів за користування ним до 14-ї години наступного після отримання кредиту робочого дня;
- перерахування коштів за умови надання/повернення кредиту овернайт під забезпечення державних цінних паперів з одночасним блокуванням/розблокуванням відповідних державних цінних паперів на рахунках у цінних паперах банків згідно з порядком, визначеним нормативно-правовими актами Національного банку з питань депозитарної діяльності;
- задоволення вимог за рахунок отриманої гарантії або врахованого векселя, авальованого іншим банком.

У генеральному кредитному договорі між банком і Національним банком передбачається, що в разі недостатності коштів на кореспондентському рахунку банку для одночасного погашення заборгованості за кредитом, процентів за користування ним, пені та збитків, завданих Національному банку простроченням виконання зобов'язання, у першу чергу погашається заборгованість за кредитом, у другу — проценти за користування кредитом та пеня, а потім відшкодовуються витрати, пов'язані з одержанням виконання [129, с. 159].

Національний банк України може надавати банкам кредити овернайт [100]:

- під забезпечення державними облігаціями України (крім облігацій зовнішньої державної позики України) або депозитними сертифікатами (далі – кредит овернайт під забезпечення);
- без забезпечення (далі – кредит овернайт бланковий).

Національний банк України у повідомленні про підтримку ліквідності банку через лінію рефінансування шляхом надання кредиту овернайт залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку може визначати вид кредиту овернайт (під забезпечення, бланковий).

Національний банк України може встановлювати згідно зі своїми розпорядчими документами максимальний розмір кредиту овернайт.

Умовою розгляду заявки банку на одержання кредиту овернайт бланкового є його згода на застосування Національним банком України режиму блокування коштів на кореспондентському рахунку банку-позичальника в сумі наданого кредиту та процентів за користування ним на строк до його повернення.

Національний банк України щоденно засобами електронної пошти оголошує банкам процентні ставки за кредитами овернайт на наступний робочий день, розмір яких може бути диференційованим залежно від забезпечення.

У разі потреби підтримання ліквідності банк може протягом будь-якого робочого дня тижня до визначеного часу подати до Національного банку України одну заявку на одержання кредиту овернайт.

Національний банк України у день отримання заявки від банку перевіряє виконання банком вимог (залежно від виду кредиту овернайт), оперативно розглядає можливість надання банку кредиту овернайт і готує пропозиції для подання на розгляд керівництва Національного банку України для прийняття рішення.

Національний банк України на підставі генерального кредитного договору, задоволеної заявки до визначеного часу забезпечує перерахування банку коштів за наданим кредитом овернайт.

Повернення банком кредиту овернайт здійснюється наступного робочого дня до визначеного часу одночасно з процентною платою.

Наступний кредит овернайт може надаватися лише за умови погашення попереднього.

Національний банк України здійснює рефінансування банків шляхом проведення кількісного або процентного тендера. Повідомлення про проведення кількісного або процентного тендера надсилається щотижня засобами електронної пошти.

Кількісний тендер – тендер, на якому Національний банк України наперед установлює ціну (процентну ставку), за якою банки можуть одержати кредити рефінансування або розмістити в Національному банку України кошти. Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення, може оголошуватися або не оголошуватися [100].

Процентний тендер – тендер, під час оголошення якого банки у своїх заявках до Національного банку України зазначають ціну (процентну ставку), за якою вони погоджуються одержати кредит рефінансування або розмістити кошти. Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення, може оголошуватися або не оголошуватися [100].

Тендери проводяться щосереди з такою періодичністю [100]:

- три середи підряд – рефінансування строком до 14 днів;
- одна середа – рефінансування строком до 90 днів.

На початку року Національний банк України оголошує графік проведення тендерів з підтримання ліквідності банків.

Національний банк України залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку та стану ліквідності банків може змінювати періодичність і черговість проведення тендерів, а також оголошувати позачергові тендери, про які банкам повідомляється за допомогою засобів електронної пошти.

Національний банк України за потреби підтримати ліквідність банків на більш тривалий строк може прийняти рішення щодо здійснення рефінансування шляхом проведення тендерів строком до 360 днів [100].

Національний банк України здійснює рефінансування банків шляхом проведення тендерів лише під відповідне забезпечення. Національний банк України у повідомленні про проведення тендера, виходячи із ситуації на грошово-кредитному ринку, визначає перелік видів забезпечення. У забезпечення кредитів рефінансування можуть прийматися [100]:

- державні облігації України (облігації внутрішньої державної позики України, облігації зовнішньої державної позики України, цільові облігації внутрішньої державної позики України);
  - державні облігації України, які перебувають у довірчій власності банку;
  - депозитні сертифікати;
  - цінні папери Державної іпотечної установи, у тому числі розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України та підтверджено коштами в Державному бюджеті України (далі - цінні папери ДІУ);
    - іноземна валюта (долари США, євро, англійські фунти стерлінгів, швейцарські франки, японські єни);
    - іпотечні облігації (лише звичайні);
    - облігації місцевих позик;
    - облігації підприємств (крім цільових), у тому числі ті, розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України;
  - векселі суб'єктів господарювання - резидентів, що авальовані Кабінетом Міністрів України;
  - векселі суб'єктів господарювання – резидентів України. Національний банк України в окремих випадках може здійснювати рефінансування банків під забезпечення векселями нерезидентів;
    - векселі банків, авальовані іншим банком;

- гарантії іншого банку-резидента.

Національний банк України залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку розпорядчими документами може приймати рішення щодо взяття під забезпечення кредиту рефінансування однорідної або змішаної застави.

Національний банк України щокварталу на підставі результатів моніторингу цінних паперів визначає та оголошує перелік цінних паперів, що можуть прийматися під забезпечення кредитів рефінансування.

Під забезпечення кредиту рефінансування приймаються державні облігації України (усіх випусків), строк погашення яких настає не раніше ніж через 10 днів після строку погашення кредиту, за умови, що вони перебувають у власності банку і не обтяжені будь-якими іншими зобов'язаннями.

Розміщення та обіг державних облігацій України має обслуговуватися депозитарною системою відповідно до законодавства.

Під забезпечення державними облігаціями України, які перебувають у довірчій власності банку, кредит рефінансування може надаватися, якщо [100]:

- строк погашення державних облігацій України настає не раніше ніж через 10 днів після строку погашення кредиту;
- державні облігації України, які перебувають у довірчій власності банку, є вільними від застави чи інших обмежень в обігу;
- строк дії договору управління майном між установником управління і банком-управителем не менший, ніж строк дії кредитного договору;
- банк-управитель відповідно до договору управління майном є довірчим власником державних облігацій України, якими він володіє, користується і розпоряджається, та має право відчужувати їх третім особам, укладати щодо них договори застави;
- установник управління надав письмову згоду на заставу державних облігацій України, які перебувають у довірчій власності банку, під забезпечення кредиту рефінансування Національного банку.

Національний банк одночасно з укладенням кредитного договору, договору застави приймає нотаріально посвідчені копії договору управління майном та письмову згоду установника управління на заставу державних облігацій України, які перебувають у довірчій власності банку, під забезпечення кредиту рефінансування Національного банку.

Національний банк надає кредит рефінансування під забезпечення депозитними сертифікатами на строк, зазначений у договорі, але не більший, ніж строк, що залишився до погашення депозитних сертифікатів.

Депозитні сертифікати приймаються під забезпечення кредиту рефінансування за умови, що вони перебувають у власності банку-позичальника і не обтяжені будь-якими іншими зобов'язаннями.

Кредит рефінансування під забезпечення цінними паперами ДІУ, які випущені під гарантії Кабінету Міністрів України, надається за умови, якщо такі гарантії підтверджені коштами Державного бюджету України.

Розміщення та обіг цінних паперів ДІУ має обслуговуватися депозитарною системою відповідно до законодавства.

Підтвердженням права власності на цінні папери ДІУ є оформлена відповідно до законодавства виписка про стан рахунку у цінних паперах банку-позичальника, що подається до Національного банку.

Національний банк може надати кредит рефінансування під забезпечення іноземною валютою, яка згідно з договором застави розміщена в Національному банку як гарантійний депозит (без сплати процентів за ним із зазначенням цього у відповідному договорі).

Підтвердженням розміщення банком коштів в іноземній валюті на гарантійний депозит у Національному банку є копія виписки з рахунку Національного банку про перерахування Національному банку іноземної валюти у визначеному в кредитному договорі та договорі застави розмірі.

Кредит рефінансування під забезпечення іпотечними облігаціями, облігаціями місцевих позик, облігаціями підприємств може надаватися банку, якщо [100]:

- строк погашення облігацій настає не раніше ніж через 10 днів після строку погашення кредиту;
- облігації випущені або переведені в бездокументарну форму, вільно обертаються на фондовому ринку і їх розміщення та обіг обслуговуються депозитарною системою відповідно до законодавства;
- облігації обліковуються на балансі банку не менше ніж один місяць (крім облігацій підприємств, розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України) і не обтяжені будь-якими іншими зобов'язаннями.

Підтвердженням права власності на іпотечні облігації, облігації місцевих позик, облігації підприємств є оформлена відповідно до законодавства виписка про стан рахунку в цінних паперах банку-позичальника, що подається до Національного банку.

Векселі суб'єктів господарювання, що авальовані Кабінетом Міністрів України, які приймаються під забезпечення кредиту рефінансування, мають відповідати вимогам законодавства, у тому числі нормативно-правовим актам Національного банку, а також таким вимогам [100]:

- вексель має бути оригіналом, що виданий в одному примірнику, і не повинен мати будь-яких застережних написів;
- вексель має бути авальований Кабінетом Міністрів України та акцептований трасатом;
- вексель повинен бути врахований банком;
- вексель повинен мати бланковий індосамент банку, який урахував вексель;
- вексель повинен мати визначений строк платежу, який настає не раніше ніж строк погашення кредиту рефінансування.

Векселі суб'єктів господарювання, що приймаються під забезпечення кредиту рефінансування, мають відповідати вимогам законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку, а також таким вимогам [100]:

- вексель має бути оригіналом, що виданий в одному примірнику, і не повинен мати будь-яких застережних написів;
- вексель повинен мати не менше двох індосаментів, уключаючи бланковий індосамент банку, який урахував вексель;
- вексель повинен бути врахований банком за дисконтною ставкою, не нижчою, ніж облікова ставка Національного банку;
- строк урахування векселя банком до дати звернення до Національного банку за кредитом рефінансування має бути не меншим, ніж 30 днів;
- вексель повинен мати визначений строк платежу, який настає не раніше ніж через 30 днів після строку погашення кредиту і не повинен перевищувати 365 днів з дати складання векселя;
- переказний вексель має бути акцептованим.

Умовою для прийняття врахованих банками векселів є наявність у банків достовірного вексельного досьє на векседавця та зобов'язаних за векселем осіб.

У разі надання під забезпечення кредиту Національного банку векселя нерезидента вексель має бути авальований іноземним банком з рейтингом, не нижчим, ніж «інвестиційний клас», перекладений на українську мову і засвідчений нотаріально в установленому законодавством порядку.

Національний банк може приймати під забезпечення кредиту рефінансування вексель банку, авальований іншим банком, строк пред'явлення якого до платежу настає не раніше ніж через 10 днів після строку погашення кредиту.

Під забезпечення кредиту рефінансування банк може надати оформлену відповідно до законодавства гарантію іншого банку-резидента, строк дії якої має перевищувати строк повернення кредиту на 15 днів [100].

Кредит рефінансування під забезпечення гарантією іншого банку-резидента може надаватися, якщо банк-гарант забезпечує стабільну роботу і задовільний фінансовий стан протягом останніх двох років до дати надання гарантії, виконує нормативи обов'язкового резервування та економічні нормативи.

Банк, який потребує підтримання своєї ліквідності, може подати до Національного банку України за допомогою засобів відповідного програмно-технологічного забезпечення лише одну заявку на участь у тендері з підтримання ліквідності банків, яка має містити перелік забезпечення, що приймається Національним банком, без подальшого внесення до неї будь-яких змін.

Заявки, які надійшли пізніше встановленого для участі в тендері часу, не приймаються, за винятком причин технічного характеру.

Національний банк перевіряє наявність у банку вільних від зобов'язань цінних паперів, у тому числі на підставі виписки з рахунку в цінних паперах цього банку, копії виписки з рахунку Національного банку про перерахування Національному банку іноземної валюти, або здійснює перевірку інших видів застави, що передається під забезпечення кредиту рефінансування згідно із законодавством та відповідними нормативно-правовими актами Національного банку.

Під час розгляду заявки на одержання кредиту рефінансування враховується інформація щодо можливих ризиків прийняття під забезпечення кредитів рефінансування цінних паперів, визначених Національним банком, та щодо можливої зміни їх справедливої вартості.

Розподіл кредитів під час проведення кількісного тендера здійснюється відповідно до поданих заявок до закінчення суми, яка запропонована на цей

тендер. Якщо запропонованої на кількісний тендер суми недостатньо для задоволення всіх заявок банків, то кошти за оголошеною ціною розподіляються між усіма банками пропорційно до поданих заявок.

За умови проведення Національним банком процентного тендера банки самостійно пропонують процентну ставку з точністю до двох знаків після коми, за якою вони погоджуються одержати кошти, але не нижчу, ніж облікова ставка Національного банку [100].

На процентному тендері заявки задовольняються відповідно до зниження запропонованої в них процентної ставки, починаючи з найвищої, і надалі поступово до закінчення запропонованого обсягу кредитів або задоволення всіх заявок банків.

Якщо два або кілька учасників процентного тендера пропонують однакову процентну ставку, а обсяг кредитів, що залишився, не достатній для задоволення всіх заявок банків з однаковою процентною ставкою, то кошти пропорційно розподіляються між цими банками.

Один банк не може одержати більше ніж 50 процентів обсягу коштів, запропонованих на тендері з підтримання ліквідності банків.

У разі часткового задоволення заявок кількість кожного коду випуску цінних паперів, запропонованих під забезпечення кредиту, пропорційно перераховується та округлюється до більшого цілого, про що повідомляється банк-позичальник.

Результати проведеного тендера повідомляються банкам, які брали участь у тендері.

Банки, заявки яких задоволені (частково задоволені), мають укласти залежно від виду забезпечення з Національним банком кредитний договір та договір застави (гарантії), на підставі яких забезпечується перерахування коштів банкам.

Перерахування коштів банкам, що надали під забезпечення кредиту рефінансування цінні папери, які обслуговуються Національним банком як

депозитарієм державних цінних паперів, забезпечується Національним банком з одночасним блокуванням цих цінних паперів у порядку, установленому законодавством.

Перерахування коштів банкам, що надали під забезпечення кредиту рефінансування цінні папери, які відповідно до законодавства обслуговуються депозитарною системою, забезпечується після отримання Національним банком виписки про стан рахунку у цінних паперах банку-позичальника, яка видана зберігачем, що обслуговує банк - позичальник, про їх блокування на користь Національного банку у визначеній у кредитному договорі та договорі застави кількості.

Перерахування коштів банкам, що надали під забезпечення кредиту рефінансування іноземну валюту, забезпечується після отримання Національним банком копії виписки з рахунку Національного банку про перерахування Національному банку іноземної валюти у визначеному в кредитному договорі та договорі застави розмірі.

Отримана за кредитами рефінансування застава в документарній формі має зберігатися в грошовому сховищі територіального управління Національного банку, про що зазначається в договорі застави.

Національний банк здійснює перевірку застави, наданої банками під забезпечення кредитів рефінансування, а саме правильність [100]:

- визначення банками справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів відповідно до нормативно-правових актів Національного банку, а також у разі потреби вимагати від банків приведення у відповідність суми за наданими цінними паперами до суми одержаного кредиту рефінансування Національного банку і процентів за користування ним;
- оформлення договору управління майном та письмової згоди установника управління на заставу державних облігацій України, які перебувають у довірчій власності банку.

Національний банк може ініціювати дострокове розірвання кредитного договору за умови виявлення фактів надання банком недостовірної інформації (у т.ч. звітної), яка мала істотний вплив на прийняття рішення щодо підтримання заявки банку на надання кредиту рефінансування.

Банк повертає кредити рефінансування, що одержані від Національного банку, у строки відповідно до укладеного договору.

Банк може достроково повернути кредит і проценти за користування ним повністю або частково, письмово повідомивши про це Національний банк.

Інструментом оперативного управління ліквідністю банківської системи та регулювання обсягів грошової маси в обігу, який використовує НБУ при здійсненні грошово-кредитної політики, є операції репо. НБУ може проводити з банками операції прямого і зворотного репо [129, с. 161].

Національний банк може проводити з банками операції прямого репо з державними облігаціями України або банківськими металами та зворотного репо з державними облігаціями України згідно із Положенням й укладеними договорами на визначену суму та строк.

Операція прямого репо – це кредитна операція, що ґрунтується на двосторонньому договорі між Національним банком та банком про купівлю Національним банком державних облігацій України з портфеля банку або банківських металів (далі – перша частина договору репо) з подальшим зобов'язанням банку викупити державні облігації України або банківські метали (друга частина договору репо) за обумовленою ціною на обумовлену дату [100].

Операція зворотного репо – це депозитна операція, що ґрунтується на двосторонньому договорі між Національним банком та банком про продаж Національним банком зі свого портфеля державних облігацій України з одночасним зобов'язанням зворотного їх викупу в банків за обумовленою в договорі ціною та на обумовлену дату [100].

Операції репо можуть здійснюватися лише з тими державними облігаціями України, строк погашення яких не припадає на строк проведення операції.

Операції репо з банківськими металами можуть проводитися Національним банком з банками лише за наявності в банків генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій.

Національний банк може здійснювати тільки операції строкового репо (строк операції чітко визначений), але не більше ніж на 90 календарних днів.

Процентний дохід (витрати) обумовлений та є фіксованим на час проведення операції репо.

Національний банк та банк укладають відповідний договір у разі досягнення згоди на проведення операції репо.

Зобов'язання щодо виконання другої частини договору репо в сторін договору виникає тільки за умови повного виконання ними зобов'язань за першою частиною договору репо.

Проведення операцій репо за рахунками в цінних паперах здійснюється учасниками операцій репо відповідно до нормативно-правових актів з питань депозитарної діяльності.

Національний банк може проводити операції прямого репо з державними облігаціями України шляхом проведення тендера заявок банків щодо участі в операціях прямого репо або шляхом безпосередньої домовленості з банком.

За операцією прямого репо ціною купівлі Національним банком державних облігацій України є їх справедлива вартість, але не вища, ніж номінальна вартість цих цінних паперів, а ціною купівлі банківських металів є ціна банківських металів, перерахована за офіційним курсом банківських металів на день укладення договору прямого репо.

Ціна зворотного продажу Національним банком державних облігацій України або банківських металів залежить від ціни, що визначена в першій частині операції репо та строку цієї операції, а також від дохідності за державними облігаціями України, облікової ставки Національного банку,

процентних ставок за кредитами та депозитами на міжбанківському ринку, середньозваженої процентної ставки за кредитами рефінансування під забезпечення державними облігаціями України, які діяли у відповідному періоді.

Національний банк у разі проведення тендера щодо участі банків в операціях прямого репо надсилає банкам повідомлення про проведення тендера із зазначенням умов його проведення та строку операції репо.

Банки подають до Національного банку за допомогою засобів відповідного програмного забезпечення заявки на участь у тендері, у яких пропонують свої умови щодо ціни купівлі (продажу) державних облігацій України, строку проведення операції репо, обсягу операції репо, кількості та коду цінних паперів, що пропонуються.

Національний банк після розгляду заявок банків відбирає для задоволення ті заявки банків, які є найприйнятнішими для Національного банку за обсягами операцій або ціновими параметрами (залежно від виду тендера), та надсилає банкам, які за результатами тендера мають право отримати кошти за куплені Національним банком державні облігації України, повідомлення-підтвердження про намір укласти договір про здійснення операцій прямого репо.

Операція прямого репо, яка здійснюється між банком та Національним банком з державними облігаціями України та банківськими металами, є кредитною операцією і обліковується на рахунках бухгалтерського обліку згідно з економічною суттю операції відповідно до нормативно-правових актів Національного банку з питань бухгалтерського обліку і депозитарної діяльності.

Банк може достроково повернути кошти і проценти за операцією прямого репо, письмово повідомивши про це Національний банк.

Національний банк може проводити операції зворотного репо з державними облігаціями України шляхом безпосередньої домовленості з банками.

Національний банк за умови проведення операції зворотного репо для визначення ціни продажу (купівлі) державних облігацій України орієнтується на процентні ставки за власними борговими зобов'язаннями, процентні ставки за депозитами на міжбанківському ринку та дохідність за державними облігаціями України.

Операція зворотного репо, яка здійснюється між Національним банком і банками, є депозитною операцією, обліковується на рахунках обліку депозитних операцій відповідно до нормативно-правових актів Національного банку з питань бухгалтерського обліку і депозитарної діяльності.

Іншим видом кредитів рефінансування, що можуть надаватися Національним банком України банкам, є стабілізаційний кредит.

Порядок надання Національним банком України стабілізаційного кредиту, а також процедуру зміни умов кредитного договору, укладеного з Національним банком, визначає Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України, затверджене Постановою Правління НБУ № 327 від 13.07.2010 р. [97].

Стабілізаційний кредит надається платоспроможному банку для підтримки ліквідності на строк до двох років.

Національний банк України має право приймати рішення про продовження строку користування стабілізаційним кредитом на строк до одного року.

Загальний строк користування стабілізаційним кредитом з урахуванням усіх продовжень строку користування ним не може перевищувати п'яти років.

Рішення про надання чи відмову в наданні стабілізаційного кредиту, зміну умов кредитного договору, погодження графіка повернення кредиту та сплати процентів за користування ним приймає Правління Національного банку України у межах монетарних можливостей.

Національний банк України має право приймати рішення щодо взяття за стабілізаційним кредитом однорідного або змішаного забезпечення.

Процентна ставка за стабілізаційним кредитом є змінною, її розмір визначається в річних процентах на рівні облікової ставки Національного банку України плюс два процентних пункти.

Проценти за користування стабілізаційним кредитом нараховуються згідно з умовами кредитного договору, укладеного між Національним банком України та банком, починаючи з дня надходження коштів на кореспондентський рахунок банку і закінчуючи днем, який передує даті фактичного повернення коштів.

Національний банк України з метою обмеження ризику ліквідності банку під час надання стабілізаційного кредиту чи зміни умов кредитного договору встановлює обмеження та вимоги щодо його діяльності, які мають бути передбачені в кредитному договорі.

Національний банк України під час зміни умов кредитного договору в частині продовження строку користування кредитом застосовує процедуру особливого режиму контролю, який передбачає обмеження щодо діяльності банку шляхом призначення куратора.

Банк має право достроково повернути стабілізаційний кредит і проценти за користування ним (повністю або частково), письмово повідомивши про це Національний банк України, але не пізніше, ніж за один робочий день до дня повернення коштів.

У разі настання в банку надійної ситуації з ліквідністю Національний банк України має право звернутися з пропозицією щодо дострокового повернення стабілізаційного кредиту (повністю або частково) у порядку, визначеному в кредитному договорі.

Національний банк України розпорядчим документом установлює технічний порядок, який визначає послідовність дій та порядок взаємодії структурних підрозділів Національного банку України і банків під час надання стабілізаційного кредиту, зміни умов кредитного договору, контролю за виконанням умов кредитного договору і договору застави.

Національний банк України надає стабілізаційний кредит чи здійснює зміну умов кредитного договору під основне та додаткове забезпечення. Перелік забезпечення за стабілізаційним кредитом, вимоги до забезпечення та порядок його врахування визначені в додатку Е.

Розмір основного забезпечення за стабілізаційним кредитом визначається виходячи з суми кредиту, процентів за користування ним, з урахуванням коригуючого коефіцієнта, визначеного в дод. Е.

Банк для отримання стабілізаційного кредиту має подати до Національного банку такі документи:

а) клопотання про надання стабілізаційного кредиту із зазначенням його суми, строку користування ним, переліку забезпечення та його розміру, напрямів спрямування кредитних коштів. Клопотання має бути підписане головою правління (ради директорів) банку, засвідчене відбитком печатки банку та зареєстроване в банку;

б) програму фінансового оздоровлення банку, спрямовану на вирішення протягом строку користування стабілізаційним кредитом проблем ліквідності, поліпшення структури активів, дохідності, рентабельності тощо;

в) графік повернення стабілізаційного кредиту та сплати процентів за користування ним зі щомісячною розбивкою на весь строк користування стабілізаційним кредитом, підписаний головою правління (ради директорів) банку;

г) письмове запевнення банку, погоджене його спостережною (наглядовою) радою, щодо збільшення розміру регулятивного капіталу банку на суму не менше ніж 15 відсотків від суми стабілізаційного кредиту впродовж строку користування кредитом;

г) програму капіталізації банку, затверджену його спостережною (наглядовою) радою;

д) документи, що підтверджують право власності банку або майнового поручителя на запропоноване забезпечення за стабілізаційним кредитом;

е) витяг про наявність чи відсутність запису в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна про обтяження, зміну обтяження, відступлення прав на предмет обтяження (у разі забезпечення банком зобов'язань за кредитним договором основним забезпеченням, передбаченим підпунктами 1.1 – 1.3 та 1.9 пункту 1 додаток Е);

є) звіт про оцінку майна (акт оцінки майна) (у разі забезпечення банком зобов'язань за кредитним договором основним забезпеченням, передбаченим підпунктом 1.10 пункту 1 дод. Е);

ж) витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно або Реєстру прав власності на нерухоме майно, або Державного реєстру іпотек та Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (у разі забезпечення банком зобов'язань за кредитним договором основним забезпеченням, передбаченим підпунктом 1.10 пункту 1 дод. Е).

Національний банк України має право прийняти рішення про відмову в наданні банку стабілізаційного кредиту.

Для прийняття рішення про надання стабілізаційного кредиту у разі потреби Національний банк України здійснює інспекційну перевірку банку.

Стабілізаційний кредит має бути освоєний банком у строк, визначений постановою Правління Національного банку України, та відповідно до умов кредитного договору.

У разі неосвоєння банком кредиту в установлений строк Національний банк України має право припинити видачу йому кредитних коштів відповідно до умов кредитного договору.

Банк зобов'язаний щомісячно, до 10 числа місяця, наступного за звітним, надавати до Національного банку України за встановленою формою інформацію, підписану головою правління (ради директорів) банку, про стан виконання програми фінансового оздоровлення та вимог кредитного договору.

Національний банк протягом строку дії кредитного договору не рідше одного разу на шість місяців здійснює інспекційну перевірку банку щодо

виконання ним програми фінансового оздоровлення, дотримання встановлених обмежень та вимог, достатності та якості забезпечення, наданого Національному банку України.

Національний банк України має право застосувати відповідно до статті 73 Закону України «Про Національний банк України» та умов кредитного договору переважне і безумовне право щодо списання в безспірному порядку заборгованості з банківських рахунків та/або достроково розірвати кредитний договір за наявності таких фактів [97]:

- неповернення банком кредиту та процентів за користування ним у строки, що встановлені кредитним договором;
- невиконання умов договору застави;
- невиконання програми фінансового оздоровлення;
- порушення банком установлених кредитним договором та постановою Правління Національного банку України про надання стабілізаційного кредиту чи зміну умов кредитного договору обмежень та вимог.

У разі неможливості стягнення коштів з банківських рахунків Національний банк України має право з дня виникнення простроченої заборгованості банку вживати заходів щодо звернення стягнення, реалізації предмета застави і задоволення вимог за кредитом, процентами за користування ним, нарахованими штрафними санкціями за рахунок коштів від його продажу до повного погашення заборгованості.

У разі неможливості реалізації предмета застави Національний банк України має право залишити його за собою за його справедливою вартістю.

Процентна політика Національного банку України в 2011 р. проводилася адекватно до макроекономічної ситуації й спрямовувалася на утримання вартості грошей на позитивному рівні відносно інфляції, що стимулювало накопичення банківських вкладів у національній валюті, зменшуючи девальваційний тиск та інфляційні ризики [116, с. 49].

У 2011 р. середньозважена процентна ставка за всіма інструментами рефінансування збільшилася з 10,00% у січні до 11,96% річних у грудні, в тому числі за [116, с. 49]:

- кредитами овернайт – на 0,9г процентного пункту (з 9,76% річних у квітні до 10,73% річних у грудні);
- кредитами рефінансування, наданими на тендері, – 1,40 процентного пункту (з 10,00% річних у січні до 11,40% річних у грудні);
- за операціями прямого репо (розрахунково) – на 2,79 процентного пункту (з 9,26% річних у червні до 12,05% річних у грудні).

У цілому за 2011 р. середньозважена процентна ставка за всіма інструментами рефінансування була позитивною відносно інфляції і становила 12,39% річних (за 2010 р. – 11,62% річних) [116, с. 49].

Облікова ставка Національного банку України, яка є базовою щодо інших процентних ставок, протягом 2011 р. не змінювалася і залишалася на рівні 7,75% річних [116, с. 49].

Упродовж 2011 р. Національний банк України забезпечував підтримання ліквідності банків шляхом надання банкам кредитів овернайт через постійно діючу ставку рефінансування, кредитів рефінансування строком до 14 та до 90 днів, а також проведення операцій прямого репо (табл. 2.3) [116, с. 49].

Таблиця 2.3

Операції з рефінансування банків у 2009-2011 роках*

Показники	2010 рік		2011 рік	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
Загальний обсяг операцій, з них:	5162,4	100,0	28829,2	100,0
- через операції прямого репо	112,0	2,2	23601,5	81,9
- кредити, надані шляхом проведення тендера	449,70	8,7	3224,6	11,2

Продовження табл. 2.3

- через механізм постійно діючої кредитної лінії рефінансування овернайт	179,4	3,74	2003,2	6,9
- шляхом надання стабілізаційних кредитів та інших короткострокових кредитів на основі програми фінансового оздоровлення	3436,4	66,6	-	-
- довгострокові кредити	984,9	19,1	-	-
Повернено кредитів	18539,8	-	29518,	-

* Джерело: Річний звіт Національного банку України за 2011 рік. – С. 50.

Загальний обсяг операцій з рефінансування банків у 2011 р. становив 28,8 млрд. грн., з них обсяг прямого репо – 23,6 млрд. грн. (див. табл. 2.3). Значна частка операцій репо у структурі операцій з рефінансування банків була зумовлена потребами розвитку ринку державних цінних паперів [116, с. 49].

Повернено банками за цей період кредитів на загальну суму 29,5 млрд. грн., з них достроково – 8,6 млрд. грн. Такому результату сприяла робота Національного банку України щодо прискорення повернення заборгованості за кредитами рефінансування, основна частка яких була надана під час загострення економічної та фінансової кризи [116, с. 50].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу становлення та сучасного стану міжбанківського кредитування в Україні можна зробити наступні висновки.

1. Ринок міжбанківських кредитів об'єктивно віддзеркалює зміну параметрів грошово-кредитного регулювання держави і становить основу для прогнозування подальшого розвитку фінансового ринку.

2. Дослідження динаміки та основних тенденцій розвитку ринку міжбанківських кредитів в Україні дає підставу говорити про існування певних закономірностей, які впливають на його структуру.

3. Кредитні відносини НБУ з банками ще з початку його створення мали адміністративний характер. У 1991–1994 рр. з дозволу Верховної Ради, указів Президента, Кабінету Міністрів – НБУ повністю фінансував дефіцит державного бюджету. Крім того, він надавав кредити банкам для підтримки неефективної діяльності вітчизняних підприємств, більшість з яких була потенційними банкрутами.

4. Як видно, ситуація на міжбанківському кредитному ринку з плином часу суттєво змінилась, і набула ринкового характеру.

5. Рефінансування комерційних банків сприяє збільшенню грошової бази і грошової маси. Цей ефект зменшувався за рахунок повернення кредитів і депозитних операцій з банками шляхом розміщення депозитних сертифікатів Національного банку України протягом усього аналізованого періоду, крім 2008 р.

6. Еволюція форм рефінансування комерційних банків орієнтована на розмежування функцій регулювання Національним банком України грошово-кредитного ринку через інструменти підтримки ліквідності та кредитної підтримки банків з метою їх фінансового оздоровлення.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Методика аналізу кредитоспроможності банків-контрагентів на ринку міжбанківського кредитування

Процес міжбанківського кредитування займає важливе місце у діяльності банківської системи. Ефективність міжбанківського кредитування характеризується комплексом показників, значення яких визначають стан міжбанківського ринку, показують його надійність і спрощують процедуру моніторингу банків-контрагентів. Аналітичні аспекти міжбанківського кредитування розглядаються державними органами, банками і комерційними організаціями для обрання обґрунтованих критеріїв порівняння ефективності діяльності банків. Особливий акцент в процесі моніторингу банків-контрагентів робиться на процедурі аналізу кредитоспроможності банків і встановлення обґрунтованих лімітів міжбанківського кредитування. Для відстеження небажаних тенденцій і попередження їх негативного впливу, паралельно із моніторингом банків-контрагентів важливо активізувати моніторинг показників діяльності власного банку. За базу беруться методики оцінки фінансового стану банків-контрагентів, опрацьовані за рекомендаціями Національного банку України, Базельського комітету з банківського нагляду, Світового банку, спеціалізованих компаній, науковців.

Для забезпечення активності функціонування ринку міжбанківського кредитування необхідно аналізувати причини виникнення проблем з метою накопичення багатоаспектної інформації. Зміни у нормативно-законодавчій базі, нестабільність економічних процесів в Україні зумовлюють потребу у постійному вдосконаленні методів оцінки кредитоспроможності банків-контрагентів відповідно до поточної економічної ситуації.

У сучасній банківській практиці оцінка банку контрагента є невід'ємним елементом в системі управління ризиком майже кожного банку. Особисто актуальне це питання у час нестабільності банківської системи.

Специфіка ринку міжбанківських кредитів виражається в тому, що для більшості учасників це механізм підтримки ліквідності в разі залучення коштів, а з іншого боку – механізм розміщення тимчасово вільних коштів. Цей ринок дуже динамічний, підвернений коливанням та змінам.

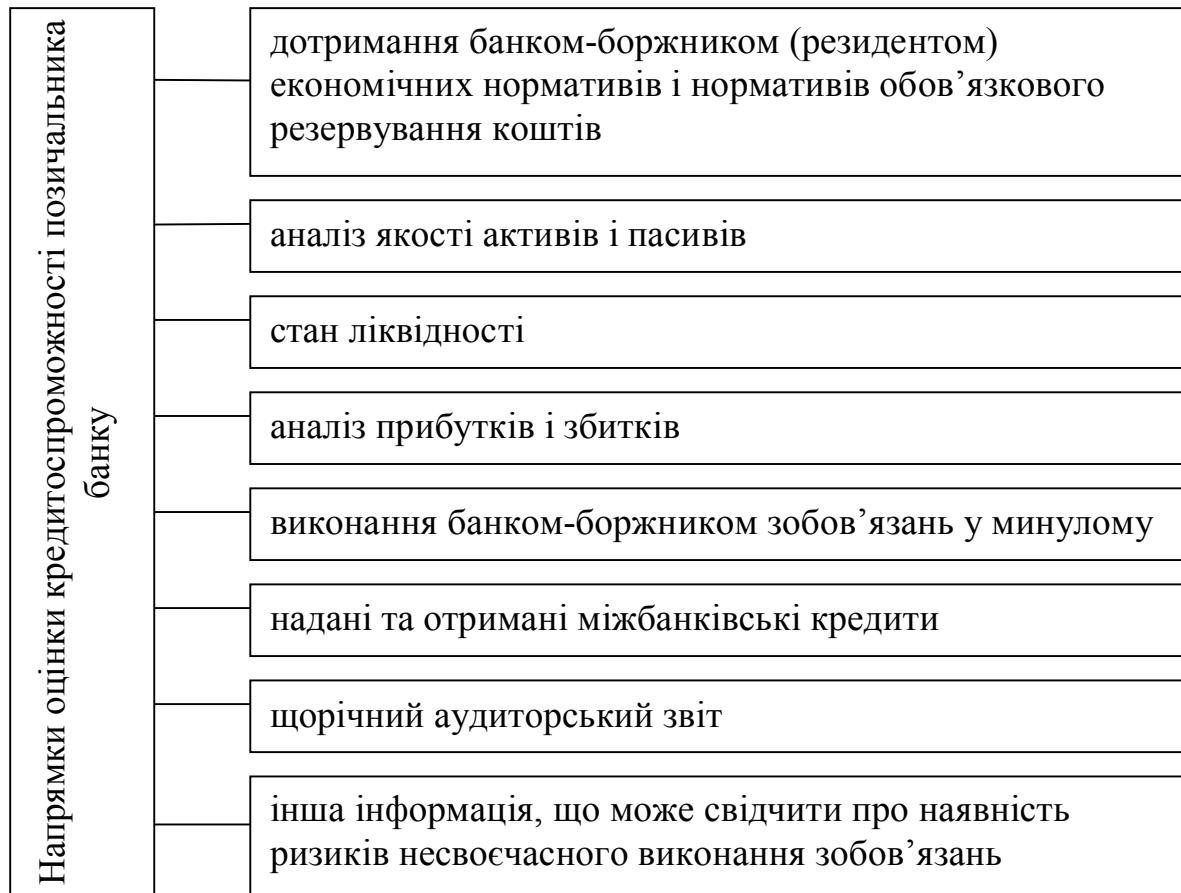
Банк здійснює оцінку фінансового стану банку-боржника відповідно до вимог Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 року № 23 [99].

Банк здійснює оцінку фінансового стану банку, якому надано кредит (далі - банк-боржник), на підставі даних фінансової і статистичної звітності банку-боржника та з урахуванням інформації щодо (рис. 3.1) [99]:

- дотримання банком-боржником (резидентом) економічних нормативів і нормативів обов'язкового резервування коштів;
- аналізу якості активів і пасивів;
- стану ліквідності;
- аналізу прибутків і збитків;
- виконання банком-боржником зобов'язань у минулому;
- наданих та отриманих міжбанківських кредитів;
- щорічного аудиторського звіту;
- іншої інформації, що може свідчити про наявність ризиків несвоєчасного виконання зобов'язань.

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що

притаманні банківській діяльності вводиться Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України 28.08.2001 № 368 [57].

Рис. 3.1. Напрями оцінки кредитоспроможності позичальника-банку

Національний банк України установлює порядок визначення регулятивного капіталу банку та такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками:

1) нормативи капіталу:

- мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1),
- адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2),
- співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3);

2) нормативи ліквідності:

- миттєва ліквідність (Н4),
- поточна ліквідність (Н5),
- короткострокова ліквідність (Н6);

3) нормативи кредитного ризику:

- максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7),
- великих кредитних ризиків (Н8),
- максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9),
- максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10);

4) нормативи інвестування:

- інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)-1,
- загальної суми інвестування (Н12).

При аналізі якості активів і пасивів банку необхідно приділити увагу[27, с. 302-303]:

- співвідношенню між обсягами проблемних кредитів і сукупним розміром кредитного портфеля;
- достатності сформованого резерву для покриття можливих збитків за активними операціями;
- концентрації активних операцій (з урахуванням галузей економіки, операцій з інсайдерами, вкладень під заставу одного типу, ризику країни тощо);
- достатності власного капіталу банку;
- відповідності темпів зростання обсягів статутного, регулятивного капіталу темпам зростанню активів банку та ін.

Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання

зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати) [57].

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк установлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6) [57].

Норматив миттєвої ліквідності (Н4) визначається як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку [57].

Цей норматив установлює мінімально необхідний обсяг високоліквідних активів для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня.

Нормативне значення нормативу Н4 має бути не менше ніж 20 відсотків.

Норматив поточної ліквідності (Н5) визначається як співвідношення активів з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) [57].

Цей норматив установлює мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця.

Нормативне значення нормативу Н5 має бути не менше ніж 40 відсотків.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначається як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року [57].

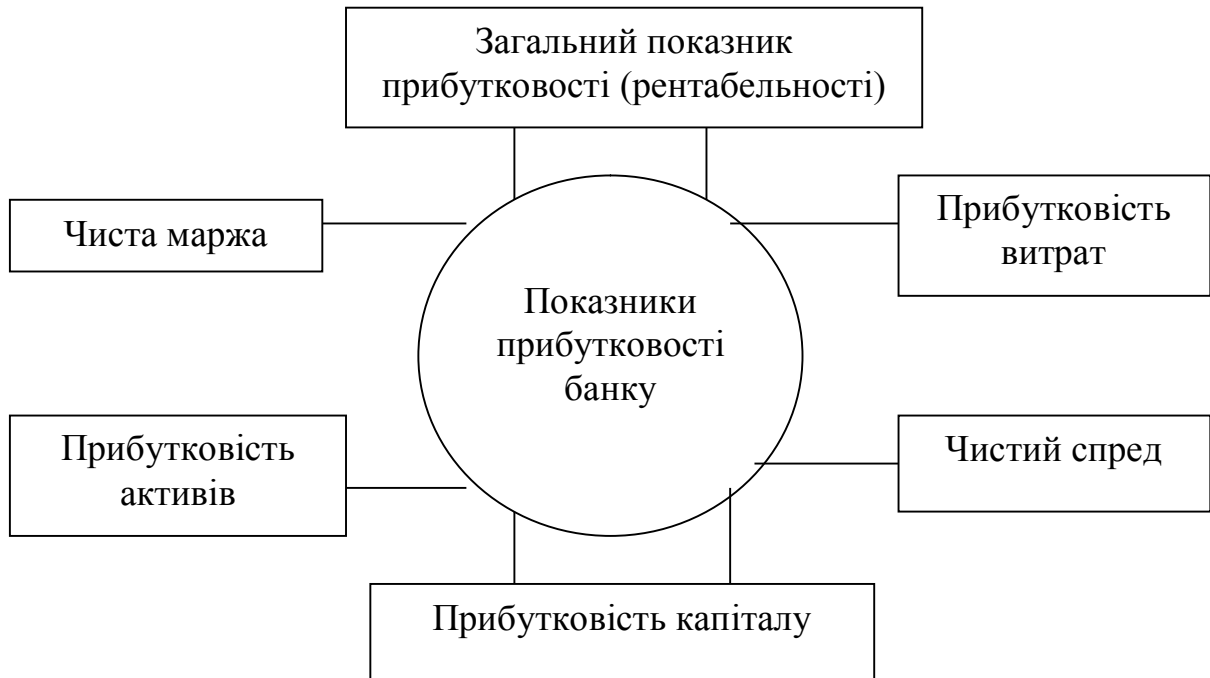
Цей норматив установлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року.

Нормативне значення нормативу Н6 має бути не менше ніж 60 відсотків.

При аналізі прибутків і збитків банку увага приділяється рівню прибутковості банку в цілому та за окремими напрямами його діяльності. Рівень прибутковості банку за окремими напрямами діяльності визначається шляхом аналізу співвідношення окремих груп доходів і витрат у розрізі окремих видів операцій, послуг та ін. [27, с. 303].

Аналіз прибутковості банку здійснюється за допомогою таких показників, рис. 3.2.

Рис. 3.2. Показники аналізу прибутковості банку [93]

У світовій практиці існує багато показників, які характеризують прибутковість банківських установ. Найважливішими показниками прибутковості банку, що використовуються в Україні, є такі: [12, с. 550]:

- ROA – прибутковість банківських активів;
- ROE – прибутковість акціонерного капіталу банку;
- SPRED – різниця між середньозваженою процентною ставкою за активами та середньозваженою ставкою за пасивами.

ROA – показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку після сплати податків до активів банку і показує, скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку. Цей показник можна виразити такою формулою [12, с. 550]:

$$ROA = E / A,$$

де E – чистий прибуток банку;

A – активи банку.

ROA – показник ефективності роботи менеджерів банку, він показує, як вони справляються з завданням отримання чистого прибутку з активів банківської установи.

ROE – показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку після сплати податків до акціонерного капіталу банку і виражається формулою [12, с. 550]:

$$ROE = E / K,$$

де E – чистий прибуток банку;

K – акціонерний капітал.

ROE – показник, що характеризує дохідність акціонерного капіталу банку та дорівнює розміру чистого прибутку, який отримуватимуть акціонери від інвестування свого капіталу.

SPRED – показник, що відображає, наскільки успішно банк виконує функцію посередника між вкладниками та позичальниками і наскільки гострою є конкуренція на грошовому ринку, учасником якого є установи банків. Посилення конкуренції приводить до скорочення різниці між доходами за активами та витратами за пасивами. Цей показник визначається за формулою:

$$SPRED = (\text{Процентні доходи} / \text{Дохідні активи}) - (\text{Процентні витрати} / \text{Пасиви, за якими сплачуються проценти}).$$

Часто при розрахунку прибутковості використовують ще показник чиста процентна маржа (NPV) [12, с. 551; Я].

Чиста процентна маржа (NPV) є відношенням чистого прибутку до валових доходів банку:

$$NPV = E / D,$$

де E – чистий прибуток банку;

D – валовий дохід.

Банк здійснює оцінку фінансового стану банку-боржника щомісяця протягом дії договору про надання кредиту на підставі аналізу абсолютних та відносних показників поточної фінансової і статистичної звітності

(горизонтальний аналіз) у динаміці, структури активів і пасивів шляхом визначення питомої ваги за окремими статтями в підсумкових даних (вертикальний аналіз) у динаміці.

Банк визначає клас банку-боржника на підставі результатів оцінки його фінансового стану відповідно до наведених характеристик [99].

Клас А (найвищий) – фінансовий стан добрий: діяльність прибуткова; економічні нормативи та нормативи обов’язкового резервування, установлені Національним банком України, дотримуються; динаміка абсолютних та відносних показників фінансової звітності є позитивно стабільною; висновок аудиторського звіту – безумовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних у строк з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж “А” згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor’s, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених Положенням про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями.

Клас Б – фінансовий стан задовільний: беззбиткова діяльність; економічні нормативи та нормативи обов’язкового резервування, установлені Національним банком України, дотримуються, але немає позитивної динаміки абсолютних і відносних показників фінансової звітності; висновок аудиторського звіту - безумовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних у строк з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж “інвестиційний клас” згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor’s, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній).

Клас В – фінансовий стан незадовільний: діяльність нестабільно прибуткова; наявні окремі факти недотримання економічних нормативів та

нормативів обов'язкового резервування, установлених Національним банком України, абсолютні і відносні показники фінансової звітності мають негативну динаміку; висновок аудиторського звіту - умовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних у строк з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "В" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній).

Клас Г (найнижчий) – фінансовий стан критичний: збиткова діяльність; економічні нормативи та нормативи обов'язкового резервування, установлені Національним банком України, не дотримуються; абсолютні та відносні показники фінансової звітності мають негативну динаміку; висновок аудиторського звіту - негативний або відсутній (крім банку зі строком діяльності менше ніж один рік); є розрахункові документи, не виконані в строк з вини банку.

До цього класу також належить банк-боржник, щодо якого відкликано банківську ліцензію або який розташований на території офшорних зон відповідно до переліку, оприлюдненого Кабінетом Міністрів України.

Банк у разі наявності в банку-боржника характеристик, які відповідають різним класам, має віднести такого боржника до нижчого класу.

Банк відносить банк-боржник до класу Г, якщо [99]:

- у договорах немає письмової згоди банку-боржника (резидента) на збір, зберігання, використання та поширення через бюро кредитних історій інформації про нього;
- банк не надав до бюро кредитних історій інформацію про банк-боржник (резидент) за наявності в договорі відповідної згоди.

Банк визначає клас банку-боржника, що є нерезидентом, за класом, нижчим із двох, визначених на підставі оцінки його фінансового стану та ризику країни місцезнаходження [99].

При оцінюванні рівня кредитного ризику доцільно використовувати рейтинговий аналіз, оскільки при визначенні рейтингу комерційний банк розглядається як єдина економічна система. Під банківським рейтингом слід розуміти узагальнюючу оцінку діяльності банку на основі якої можна визначити положення певного банку відносно інших банківських установ. Спостереження за рейтинговою позицією конкретного банку і її аналіз сприяють прийманню обґрунтованих рішень стосовно подальших відносин суб'єктів господарської діяльності з цією банківською установою [42].

Для того, щоб банківський рейтинг дійсно задовольняв інформаційні потреби споживачів такої інформації він повинен відповідати чотирьом вимогам [42]:

- інформація про діяльність банку, на базі якої визначається його рейтинг, повинна бути об'єктивною;
- методика визначення рейтингової оцінки повинна бути науково обґрунтованою;
- рейтингова інформація повинна бути доступною широкому колу споживачів цієї інформації;
- визначення банківського рейтингу за певною методикою повинне бути періодичним (щомісячним, щотижневим, щоденним).

З метою визначення рейтингу комерційного банку у світовій практиці була розроблена велика кількість методик, у тому числі [42]:

- методика CAMELS;
- методика визначення рейтингу банку, в якій на основі балансу обчислюється ряд коефіцієнтів (надійність, ліквідність тощо), які з певною для кожного коефіцієнта вагою інтегруються в один синтетичний коефіцієнт, на основі якого визначається рейтингова позиція певного банку. Різновидами цієї методики є методики аналізу В.С. Кромонава, А. Альтмана, О. Б. Ширінської та інші;

- методика наведена у журналі «Комп&ньюн», згідно якої діяльність комерційного банку оцінюється за допомогою двох показників: рентабельності чистих активів і агрегованого показника надійності.

У світовій та вітчизняній практиці як методика, що дає змогу визначити загальний стан банку на підставі єдиних критеріїв, які охоплюють діяльність банку за всіма напрямками, використовується рейтингова система CAMEL.

Систему рейтингової оцінки банків CAMEL вперше було впроваджено в практику у 1978 р. у Сполучених Штатах Америки, коли три агентства з нагляду за діяльністю банків США (Федеральна резервна, система, Федеральна корпорація страхування депозитів, Управління валютного контролера) дійшли згоди щодо стандартизації системи аналізу та оцінювання діяльності банків. У 1996 р. систему CAMEL доповнив показник, який відображає рівень залежності банківської установи від ринкового ризику, і система отримала назву CAMELS. Можливості застосування вказаної методики Національним банком зумовлені переходом вітчизняної банківської системи на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку [27, с. 303].

Система CAMELS отримала назву за першими літерами своїх складових [27, с. 303-304]:

«С» – Capital adequacy – адекватність капіталу; оцінка капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;

«А» – Asset quality – якість активів; можливість забезпечення повернення активів, а також вплив проблемних кредитів на загальне фінансове становище банку;

«М» – Management – менеджмент; оцінка методів управління банківської установи з урахуванням ефективності її діяльності, порядку роботи, методів контролю та виконання встановлених законів і нормативних актів;

«Е» – Earnings - надходження або рентабельність; оцінка рентабельності банку з погляду достатності його доходів для перспектив розширення банківської діяльності;

«L» – Liquidity – ліквідність; система визначає рівень ліквідності банку з погляду її достатності для виконання як наявних, так і непередбачених зобов'язань;

«S» – Sensitivity – чутливість до ринкового ризику; враховується чутливість банку до зміни відсоткових ставок і здатність менеджменту управляти цим видом ризику.

У процесі визначення рейтингу CAMELS кожний компонент аналізується за встановленими правилами, принципами та показниками, що характеризують діяльність банку. Застосовуються методи коефіцієнтного аналізу, а отримані результати порівнюються з граничними величинами чи законодавчо встановленими нормативами. Далі кожен із зазначених компонентів оцінюється за п'ятибальною шкалою, при цьому оцінка «1» є найвищою, а оцінка «5» – найнижчою. За системою CAMELS деякі компоненти оцінюються за даними фінансової та статистичної звітності, наданої банком Національному банку (адекватність капіталу, якість активів, рентабельність, ліквідність), а деякі вимагають проведення перевірок на місцях для більш точної оцінки (менеджмент, чутливість до ринкового ризику) [27, с. 304].

Комплексна рейтингова оцінка визначається за п'ятибальною шкалою з урахуванням усіх основних факторів, відображених при отриманні рейтингових оцінок за всіма шістьма компонентами. Як правило, комплексна оцінка виставляється за рейтинговою оцінкою, що зустрічається найчастіше.

Банки, що отримали рейтинг або «2», вважаються надійними, стабільними, здатними триматися на належному рівні під час економічних криз. Нагляд за ними може бути мінімальним. Банки з рейтингом «3» мають недоліки, які за браком дій щодо їх усунення можуть призвести до значних проблем з ліквідністю та платоспроможністю, тому в такій ситуації до банку вживаються заходи адміністративного впливу. Банки з оцінками «4» і «5» характеризуються як такі, що мають серйозні проблеми і потребують ретельного нагляду та спеціальних оздоровчих заходів [98].

В Україні система CAMELS використовується Національним банком України для оцінки стану банків на підставі єдиних критеріїв із 1997 р. Методика, якою користується служба банківського нагляду Національного банку, відрізняється від класичного варіанта цієї рейтингової системи за такими ознаками [104]:

- використано дещо інший набір показників, що характеризують фінансовий стан банків і скориговано критеріальні рівні оціночних показників;
- застосовано іншу класифікацію активів за ступенем ризику та скориговано коефіцієнти ризикованості активів;
- уточнено склад елементів власного капіталу банків відповідно до особливостей вітчизняного законодавства;
- встановлено підсумковий рівень надійності банку, що є дуже суб'єктивним процесом, оскільки значною мірою залежить від рівня кваліфікації та об'єктивності інспекторських перевірок.

Перевагами рейтингової системи CAMELS є комплексний підхід до оцінки всіх сфер банківської діяльності, можливість отримання єдиної оцінки (рейтингу), простота і гнучкість. До недоліків можна віднести те, що результати оцінювання фінансового стану банків за системою CAMELS є конфіденційними, тобто не публікуються у засобах масової інформації. Тому, при видачі кредиту на міжбанківському ринку вітчизняні банки - кредитори не мають змоги використати результати рейтингової оцінки фінансового стану банку для прийняття рішення про видачу кредиту позичальнику-банку [27, с. 303-304].

Сьогодні, крім рейтингової оцінки за показниками «CAMEL», виділяються вісім самостійних рейтингових методик. У їх побудові застосовуються, як правило, змішані, адитивно-мільтиплікативні аналітичні моделі [93].

Не всі зарубіжні технології міжбанківського кредитування можуть використовуватися у вітчизняній практиці, йдеться про технології мінімізації кредитних і валютних ризиків. В умовах ускладненої процедури хеджування

міжбанківських кредитних угод важливо розробити методику оцінки кредитоспроможності банку-контрагента і розрахунку розміру ліміту кредитування на контрагента [94, с. 8].

Після проведення детального аналізу фінансового стану контрагента встановлюється ліміт кредитування. Лімітом кредитування називається загальна сума коштів, яку банк може надати своєму банку-партнеру у вигляді кредиту без забезпечення як правило це коротко строкові позики.

3.2. Удосконалення організації міжбанківського кредитування в Україні

Кредитна діяльність комерційних банків невіддільна від операцій на ринку міжбанківських кредитів. Одержання кредитів в інших банках дає можливість поповнювати банківські кредитні ресурси. При надлишку ресурсів банк розміщує їх на міжбанківському ринку, при нестачі ресурсів банк купує їх на ринку. Ринок міжбанківських кредитів є важливою складовою ринку кредитних ресурсів.

У результаті дослідження впливу міжбанківського кредитування на розвиток банківської системи можна стверджувати, що для активізації роботи банківської системи на ринку міжбанківських кредитів необхідно вжити заходів щодо оптимізації існуючої організації ринку міжбанківських кредитів, вдосконалити інструменти рефінансування.

Особливу роль займає розробка дієвих заходів щодо переходу від простої форми ринку міжбанківських кредитів до розгорнутої, тобто необхідним є організаційне забезпечення ринку міжбанківських кредитів. З огляду на це, доцільним стане створення міжбанківського кредитного об'єднання, стратегічною ціллю якого була б розробка в Україні єдиного інформаційно-торгового середовища організації купівлі-продажу міжбанківських кредитів, тобто відкритого для всіх потенційних учасників міжбанківського кредитного

ринку. Так, Міжбанківське кредитне об'єднання на основі єдиної інформаційної системи зможе охопити всю країну, підвищити надійність міжбанківських кредитних операцій, здійснити широкий перелив вільних кредитних ресурсів між регіонами та секторами економіки, збільшити масу працюючих кредитних ресурсів.

Перспективними напрямками оптимізації роботи банків на міжбанківському кредитному ринку є вдосконалення організаційної структури підрозділів банку шляхом створення такого структурного підрозділу, як сектор міжбанківського кредитування, який повинен складатися з кредитного, інформаційного та аналітичного відділів. Запропонована організаційна структура міжбанківського кредитного процесу, заснована на розмежуванні функцій між відділами сектору міжбанківського кредитування є дієвим засобом підвищення ефективності міжбанківських кредитних операцій. З її впровадженням очікується збільшення обсягу міжбанківських кредитних операцій, вдосконалиться система внутрішнього контролю за всіма властивими міжбанківським кредитним операціям ризиками, що, в свою чергу, дасть змогу знизити їх рівень, а отже сприяти розвитку міжбанківського кредитування.

Серед інструментів на ринку міжбанківських кредитів основне місце відводиться інструментам Національного банку. Ступінь участі Національного банку України в попередженні криз банківської системи багато в чому залежить від існуючої системи рефінансування комерційних банків, а саме від вирішення такого технічного питання, як надання надкоротких кредитів, які є необхідними для завершення міжбанківських розрахунків і платежів. У зв'язку з цим, доцільним стало би введення у використання Національним банком внутрішньоденних кредитів. Оскільки, застосування даних кредитів дасть змогу забезпечити безперебійність функціонування платіжної системи та підтримання ліквідності комерційних банків.

Проаналізувавши сучасний стан проведення операцій РЕПО в Україні, та основні проблеми, які з цим пов'язані можна розробити ряд перспективних напрямів роботи в даній сфері з метою вирішення актуальних проблем.

Насамперед дане питання вимагає чіткого державного регулювання та законодавчої регламентації. В цьому напрямку вже зроблено перший крок. А саме – розпочато розробку Генеральної угоди щодо РЕПО. Її мета – правове регулювання здійснення операцій РЕПО. Для досягнення ефективності даний документ повинен відповідати кращим світовим практикам проведення операцій, забезпечувати дієвий механізм управління ризиками, містити порядок дій у разі виникнення форс-мажорних обставин.

Наступним пріоритетним напрямком повинно стати удосконалення діючої системи ризик-менеджменту та процесу обліку операцій РЕПО. Так як дані операції є складним фінансовим інструментом, то підхід до моніторингу та управління ризиками за таких умов повинен бути відповідним.

Важливо приділити увагу також розподілу ліквідності в процесі рефінансування. Це дасть можливість встановити найбільш оптимальне співвідношення між операціями прямого та зворотного РЕПО.

З метою удосконалення практики міжбанківського кредитування пропонується ширше використовувати зобов'язання суб'єктів господарювання як забезпечення кредитів рефінансування. Це сприятиме тіснішому взаємозв'язку між банками та реальною економікою, подальшому її розвитку, протидіятиме привілейованому становищу державних цінних паперів й уможливлуватиме гнучкіше управління банками своїми активами. Кроком уперед у питанні застави кредитів рефінансування може стати застосування методу багаторазового використання застави, тобто методу заставного пула. Суть його полягає у прийманні від банку-позичальника сукупних активів, які слугують забезпеченням усіх наданих НБУ кредитів рефінансування. Це сприятиме оперативнішому вирішенню питання про надання кредитів рефінансування, підвищить якість і зменшить витрати на здійснення перевірки

предмета застави. Водночас це потребує розроблення та впровадження відповідної нормативної бази, яка б регулювала використання методу заставного пула [4].

Викликають зауваження окремі вимоги, дотримання яких дає можливість банку одержати кредит від НБУ. Зокрема, термін діяльності банку для одержання кредиту рефінансування повинен бути не меншим ніж один рік. На нашу думку, така вимога штучно, адміністративно обмежує доступ банків до кредитів рефінансування. Тому доцільною видається пропозиція щодо вилучення цієї умови з переліку основних вимог для одержання кредитів рефінансування, тим паче, що такі кредити надаються тільки під забезпечення високоліквідних активів [4].

Не менш важливим кроком стане вдосконалення формування цінових індикаторів на міжбанківському кредитному ринку. Адже виконання міжбанківськими відсотковими ставками своєї індикативної функції визначається не лише функціональною роллю ринку міжбанківських кредитів, але і масштабами його розвитку. Значного імпульсу розвитку міжбанківського кредитування надали б: приведення терміну розрахунку вітчизняних індикаторів до світових параметрів, вдосконалення вибірки комерційних банків та розрахунок індикаторів по банкам «першої групи» та «другої групи», тобто більш та менш надійними позичальникам. Безумовно це повинно проходити паралельно з застосуванням методологічних новацій, пов'язаних з формуванням індикаторів міжбанківського ринку. Таким чином вдосконалення існуючої системи обрахунків індикаторів міжбанківського ринку повинно бути виходячи із наступних принципів: об'єктивне відображення ринкової ситуації, що склалася, можливість порівняння індикаторів українського ринку з загальноприйнятими міжнародними нормами, практична цінність індикаторів для аналізу та регулювання ринку.

Іншим важливим напрямком у забезпеченні дієвості механізму рефінансування в Україні є оптимізація відсоткових ставок за інструментами

Національного банку України. Так, для ефективного управління ціною ресурсів Національного банку України процентний коридор за інструментами рефінансування на сьогоднішньому етапі повинен бути значно вужчим – з одного боку, та дещо вищі процентні ставки за депозитами Національного банку України – з іншого. Такий підхід сприятиме зменшенню надлишкових резервів та одночасно збільшуватиме попит на інструменти рефінансування, тим самим підвищуючи їх значення.

Дослідження основних тенденцій, що спостерігаються на міжбанківському ринку України, виявило, що міжбанківське кредитування переважно є одним з джерел поповнення банками своєї ресурсної бази, хоча для деяких банків воно є досить вагомим способом збільшення доходів. На відміну від кредитів, що надаються центральним банком України, вартість міжбанківських кредитів не залежить від облікової ставки НБУ і тому є набагато нижчою, а самі кредити є популярнішими, ніж кредити рефінансування.

У ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зазначено: «банк самостійно встановлює процентні ставки та комісійну винагороду за надані послуги» [101]. Разом з тим ст. 53 передбачає: «банку забороняється встановлювати процентні ставки та комісійні винагороди на рівні нижче собівартості банківських послуг у цьому банку» [101]. На цьому наголошує М. Д. Алексеєнко. Фактично йдеться про неврегульованість питання про процентну ставку за кредитами, обмеження оперативної самостійності банку у визначенні ціни проведених ним кредитних операцій [4, с. 159].

Ціна кредиту може визначатися банком відносно окремо залученого депозиту та/або відносно «портфеля» залучених депозитів. Наголосимо, що банк за окремими видами депозитів (наприклад, до запитання) сплачує нижчий, ніж за строковими депозитами, процент або не виплачує його взагалі. Крім того, банки мають і власний капітал. Тому фактична ціна ресурсів банку, який має великий власний капітал і значну клієнтську базу, буде нижчою, ніж ціна коштів, залучених банком у строкові депозити чи міжбанківські кредити.

Неврегульованість положень згаданих вище статей Закону може призвести до штучного завищення розміру ставок кредитування кінцевого позичальника. Більше того, як потрібно діяти банку, якщо він бере міжбанківський кредит не з метою подальшого розміщення ресурсів, а для регулювання резервних вимог Національного банку України? Ціна таких міжбанківських кредитів залежить від ситуації на грошовому ринку. Не раз траплялося, що банки з метою виконання резервних вимог і/або окремих економічних нормативів залучали кошти на короткий термін під процентні ставки, які суттєво перевищували, зокрема, розмір облікової ставки Національного банку України [4].

Розвиток міжбанківського кредитування можливий за умови зниження банківських ризиків при здійсненні міжбанківських кредитних операцій. У зв'язку з цим виникає необхідність застосування механізму безперечного списання коштів з коррахунку банку-позичальника у разі не виконання зобов'язань по погашенню міжбанківських кредитів, введення укладання форвардних та ф'ючерсних контрактів на відсоткову ставку, що дозволить знизити ризики значних коливань відсоткових ставок на ринку міжбанківських кредитів.

Одним із шляхів управління кредитними ризиками на ринку міжбанківського кредитування є оцінка кредитоспроможності банку-контрагента і встановлення лімітів на міжбанківські операції. Розрахунок лімітів базується на оцінці фінансового стану банківської установи.

Своєчасне визначення погіршення кредитоспроможності або зменшення вартості застави в період дії кредитних відносин дозволить банку швидко відреагувати на зміну величини та характеру ризику. Таким чином, одним із інструментів для запобігання виникненню кредитних ризиків є кредитний моніторинг [63].

Системи рейтингових оцінок є ще одним інструментом для зниження кредитних ризиків, вони широко розповсюджені у світовій банківській

практиці, оскільки є зручним інструментом комплексної оцінки фінансового стану банків [63].

В Україні зараз не існує національної системи кредитних рейтингів, тому банки самостійно складають внутрішні кредитні рейтинги контрагентів (рейтинги міжнародних рейтингових агентств, які мають високий авторитет, присвоєні незначній кількості українських банків). Крім того, використання рейтингів міжнародних рейтингових агентств має кілька недоліків для практичного використання на внутрішньому ринку з метою формування лімітної політики. По-перше, міжнародні рейтингові агентства використовують методики, які недостатньо враховують всі аспекти української дійсності. По-друге, міжнародні рейтинги, як правило, базуються на інформації піврічної або більшої давності, що робить майже неможливим їх використання в українських умовах, тому що фінансовий стан контрагента може суттєво змінитися за два-три місяці.

Більшість методик, які використовуються у комерційних банках України для оцінки фінансового стану контрагентів, базуються на визначенні агрегованої оцінки надійності банку. Як правило, процедура складання кредитного рейтингу комерційних банків включає такі етапи [63]:

1. Розрахунок показників фінансового стану та структури балансу банків.
2. Приведення абсолютних значень цих показників до єдиної системи вимірювання.
3. Обчислення інтегрального показника, який показує рейтинг банку.

Інтегральний показник може розраховуватися як середнє арифметичне між значеннями показників, приведених до єдиної шкали виміру, кожен з яких помножений на ваговий коефіцієнт (який присвоюється кожному показнику залежно від його впливу на інтегральний показник).

При цьому слід зазначити, що більшість методик, за допомогою яких складаються кредитні рейтинги в українських банках, мають такі недоліки, як

суб'єктивність та необґрунтованість переходу від бального показника (рейтингу) до об'ємного показника (ліміту).

Іншим інструментом зниження кредитних ризиків є встановлення лімітів на банки-контрагенти [63].

У процесі проведеного дослідження встановлено, що під поняттям «ліміт на міжбанківський кредит» розуміють максимально-допустимий розмір одного типу кредитної операції, яку може проводити банк з відповідним банком-контрагентом [120, с. 137-138].

Метою встановлення лімітів на банки-контрагенти є мінімізація ризику неповернення за допомогою процедур фінансового аналізу. Взагалі, ліміт є функцією оцінки фінансового стану, платоспроможності і кредитоспроможності банку-контрагента, його чистих активів, виду та строку передбачуваної операції, а також власних можливостей банку, що кредитує. Ліміт є мірою обмеження кредитного ризику, який на себе бере банк у випадку проведення тієї чи іншої операції [63].

Встановлення лімітів відбувається шляхом прийняття рішення відповідним колегіальним органом банку, який уповноважений на проведення таких дій, щодо остаточного ліміту на проведення кредитних операцій з банком-контрагентом з урахуванням результатів оцінки фінансового стану та наявної власної інформації, яка може відображати фінансовий стан банку-контрагента. Отже, фінансовий стан банку-контрагента є основним параметром при ухваленні рішення про відкриття і обсяг ліміту на проведення операції з ним [120, с. 138].

Як правило, ліміти на здійснення міжбанківського кредитування встановлюють [120, с. 138]:

- не рідше ніж раз на місяць;
- на прохання Казначейства банку щодо перегляду лімітів або відкриття ліміту для нового банку-контрагента;

- у разі зміни (погіршення чи покращення) фінансового стану банку або отримання негативної чи позитивної інформації від третіх осіб.

У світовій практиці розрахунку лімітів на міжбанківські операції базовими є один чи два найбільш фундаментальні параметри фінансового стану банку: його капітал та/або валюта балансу. Також у ряді випадків при визначенні лімітів за допомогою експертних оцінок враховуються менш формалізовані якісні ознаки, такі, як рівень менеджменту банку, імідж, здатність швидко мобілізувати необхідні ресурси та якісна оцінка ризикованості бізнесу. Задача формування лімітів міжбанківського кредитування може бути сформульована як визначення величини припустимого ризику, який банк може взяти на себе, не ставлячи під загрозу власний стабільний фінансовий стан.

Ліміти на міжбанківські операції доцільно поділяти на [63]:

- ліміти на короткострокові міжбанківські операції (1- 3 місяці);
- ліміти на середньо- та довгострокові операції (більше 3 місяців);
- ліміти на «овернайти»;
- загальний ліміт.

У вітчизняній банківській практиці методикою розрахунку лімітів за міжбанківськими операціями передбачається розрахунок одного загального ліміту на здійснення операції з даним банком-контрагентом. У зв'язку з чим з встановлених лімітів на відповідний тип операції з банком-контрагентом не повинен перевищувати загальний розмір встановленого ліміту, а сукупна відкрита ресурсна позиція щодо банку-контрагента не може перевищувати встановлений загальний ліміт позиції [120, с. 138].

Традиційно формула розрахунку ліміту являє собою величину базового ліміту, помножену на синтетичні коефіцієнти. В існуючій практиці встановлення базових лімітів як основні показники, відносно яких розраховуються величини ліміту, найчастіше використовуються: капітал банку (або його модифікації) та активи банку (або чисті активи). Також, крім розміру капіталу та активів як основні показники при розрахунку базового ліміту

можуть використовуватися: валюта балансу, щоденний обсяг платежів або капітал (кредитора), прибуток (кредитора) [63].

З метою максимального зменшення ризиків до розрахунку лімітів залучаються синтетичні коефіцієнти ризику. Синтетичний коефіцієнт відбиває оцінку фінансового стану позичальника і набуває значення в діапазоні від нуля до одиниці. Сутність його полягає в тому, що він являє собою суму фінансових коефіцієнтів, зважених на вагові коефіцієнти, які визначають рівень їхньої значущості для синтетичного коефіцієнта [94.].

Ще одним підходом до мінімізації кредитних ризиків є комплексне використання усього переліку показників, які спрацьовують у різних ситуаціях, тобто як показник, що лежить в основі розрахунку базового ліміту, повинен прийматися показник, який дає мінімальне значення кінцевого ліміту, наприклад, мінімальний із наступних показників [63]:

- капітал банку-контрагента $\times 0,1$;
- чисті активи контрагента $\times 0,01$;
- середній щоденний обсяг платежів контрагента $\times 0,05$ та ін.

Зважаючи на вище викладене, необхідно виокремити наступні напрями удосконалення відповідних елементів міжбанківських кредитних відносин:

1. Удосконалення організації ринку міжбанківських кредитів в Україні шляхом:

а) створення Міжбанківського кредитного об'єднання, як єдиного інформаційно-торгового середовища, яке надавало б послуги по купівлі-продажу міжбанківських кредитних ресурсів;

б) відкриття міжбанківського електронного магазину для забезпечення оперативності узгодження попиту та пропозиції на міжбанківські кредити та ознайомлення з інформацією, як по ринку міжбанківських кредитів, так і загальноекономічною;

в) створення централізованої аналітичної служби, яка б займалася професійним аналізом комерційних банків України, навчального та центру розрахунку індикаторів міжбанківського кредитного ринку.

2. Введення укладання форвардних та ф'ючерсних контрактів на відсоткову ставку за міжбанківськими кредитами дозволить знизити ризики значних коливань відсоткових ставок на ринку міжбанківських кредитів.

3. Запровадження нового механізму забезпечення повернення міжбанківських кредитів, такого як безперечне списання з кореспондентського рахунку банку-позичальника коштів у разі не виконання ним своїх зобов'язань.

4. Удосконалення нормативної бази щодо міжбанківського кредитування, шляхом розробки та впровадження комерційними банками "Положення про порядок проведення міжбанківських кредитних операцій".

5. Введення у використання Національним банком України внутрішньоденних кредитів для забезпечення безперебійності функціонування платіжної системи та підтримання короткострокової ліквідності в середині операційного дня.

6. Вдосконалення структури банківської установи шляхом створення структурного підрозділу – сектору міжбанківського кредитування, для роботи на ринку міжбанківських кредитів. Доцільним є створення у складі даного сектору трьох відділів: кредитного, інформаційного та аналітичного.

7. Розробки комплексного та неперервного процесу підвищення кваліфікації для оновлення теоретичних, практичних знань та умінь працівників, які працюють на ринку міжбанківських кредитів. Для цього необхідно розробити класифікатор видів навчання для підвищення кваліфікації та сформулювати посадові вимоги до даних працівників банку в розрізі їх функціональної спеціалізації.

8. Вдосконалення технології атестації як постійно діючого елементу роботи, направленою на формування високопрофесійного кадрового складу керівників та спеціалістів для роботи на ринку міжбанківських кредитів.

9. Удосконалення формування індикаторів міжбанківського кредитного ринку, шляхом приведення терміну розрахунку вітчизняних індикаторів до світових параметрів, вдосконалення вибірки комерційних банків та розрахунок індикаторів по банкам «першої групи» та «другої групи», тобто більш та менш надійними позичальникам.

10. Удосконалення методики оцінки кредитоспроможності банку-контрагента, що сприятиме підвищенню ефективності і уможливить вияв резервів покращення діяльності банку.

11. Виявлення основних аспектів розрахунку лімітів на міжбанківські операції з метою адекватної оцінки кредитних ризиків за портфелем міжбанківських кредитів;

Таким чином, запропоновані напрями розвитку міжбанківського кредитування в Україні, сприятимуть становленню якісно нових взаємин між комерційними банками на ринку міжбанківських кредитів, підтриманню стабільності банківського сектору та економіки в цілому.

Отже, перспективними напрямками оптимізації роботи банків на міжбанківському кредитному ринку є вдосконалення організаційної структури підрозділів банку шляхом створення такого структурного підрозділу, як сектор міжбанківського кредитування; створення організаційної структури міжбанківського кредитного процесу, з впровадженням якої очікується збільшення обсягу міжбанківських кредитних операцій, вдосконалення системи внутрішнього контролю за всіма властивими міжбанківським кредитним операціям ризиками, що, в свою чергу, дасть змогу знизити їх рівень, а отже сприятиме розвитку міжбанківського кредитування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі дослідження основних напрямків удосконалення організації та розвитку міжбанківського кредитування можна зробити наступні висновки.

1. Оцінка кредитоспроможності позичальника-банку здійснюється із застосуванням методів, що використовуються у вітчизняній та світовій банківській практиці за такими напрямками: дотримання банком-боржником (резидентом) економічних нормативів і нормативів обов'язкового резервування коштів; аналіз якості активів і пасивів; стан ліквідності; аналіз прибутків і збитків; виконання банком-боржником зобов'язань у минулому; обсяг наданих та отриманих міжбанківських кредитів; щорічний аудиторський звіт; інша інформація, що може свідчити про наявність ризиків несвоєчасного виконання зобов'язань.

2. За результатами оцінки кредитоспроможності на підставі отриманого значення комплексної рейтингової оцінки позичальник-банк відносять до певного класу – «А», «Б», «В», «Г» або «Д» Залежно від того, до якого класу віднесено позичальника, визначається ступінь його надійності та ймовірність погашення заборгованості за кредитом.

3. Розглянута методика мінімізації ризиків на міжбанківському ринку, на основі оцінки кредитоспроможності банку-контрагента і встановлення лімітів кредитування.

4. Ефективність лімітування міжбанківського кредиту насамперед залежить від обраної методики аналізу фінансового стану банку-позичальника.

5. Ліміт є функцією оцінки фінансового стану, платоспроможності і кредитоспроможності банку-контрагента, його чистих активів, виду та строку передбачуваної операції, а також власних можливостей банку, що кредитує. Ліміт також є мірою обмеження кредитного ризику, який на себе бере банк у випадку проведення тієї чи іншої операції.

ВИСНОВКИ

Результатом дипломного дослідження є теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання перспектив розвитку міжбанківського кредитування в Україні. Отримані результати свідчать про досягнення поставленої мети та задач дослідження і дають підставу зробити наступні висновки:

1. Кредитна діяльність комерційних банків тісно пов'язана з міжбанківським кредитуванням, адже міжбанківський кредит є одним з різновидностей кредиту.

2. У дипломній роботі розглянуті різні погляди щодо визначення сутності «міжбанківський кредит», «міжбанківський кредитний ринок» та зроблено висновок, що сутність цих термінів, незважаючи на велику кількість їх трактувань, залишається недостатньо розкритою.

3. На підставі дослідження великої кількості трактувань дефініції «міжбанківський кредит» сформульовано наступне визначення. Міжбанківський кредит – це економічні відносини між банками з приводу руху позичкового капіталу в грошовій формі на договірній основі з метою збільшення ресурсної бази банків для розширення їх активної діяльності, отримання прибутку та виконання нормативних вимог центрального банку.

4. У діяльності банківської системи процес міжбанківського кредитування займає важливе місце. Банківські установи використовують міжбанківський кредит як інструмент регулювання власної ліквідності та платоспроможності, завдяки можливості оперативного одержання коштів.

5. Кредитна діяльність комерційних банків невіддільна від операцій на ринку міжбанківських кредитів. Одержання кредитів в інших банках дає можливість поповнювати банківські кредитні ресурси. При надлишку ресурсів банк розміщує їх на міжбанківському ринку, при нестачі ресурсів банк купує їх на ринку. Ринок міжбанківських кредитів є важливою складовою ринку кредитних ресурсів.

6. Як сегмент фінансового ринку міжбанківський кредитний ринок не тільки підтримує ліквідність банківської системи, а й сприяє розвитку грошово-кредитної системи.

7. Міжбанківські кредити характеризуються двома юридично-правовими формами реалізації: кредитів, отриманих від інших банків та кредитів, отриманих від НБУ.

8. Дуже часто на міжбанківському ринку кредитором виступає Національний банк України, тому було проаналізовано формування відносин між Національним банком України та банками ще з початку його створення і функціонування.

9. Узагальнено форми рефінансування НБУ комерційних банків України протягом 2005–2011 рр.: кредити, надані шляхом проведення тендера; через механізм постійно діючої кредитної лінії рефінансування овернайт; через операції прямого репо; через операції своп з іноземною валютою (до 2009 р.); стабілізаційні кредити та інші короткострокові кредити на основі програми фінансового оздоровлення (з 2008 р.), довгострокові кредити (з 2009 р.).

10. Перспективи активізації кредитної діяльності банків безумовно передбачають подальшу лібералізацію політики рефінансування: поступове, виважене зниження облікової ставки, тимчасове введення довгострокового цільового рефінансування життєздатних, платоспроможних банків з метою відновлення іпотечного кредитування, розвитку малого і середнього бізнесу, запуску загальнодержавних інфраструктурних проектів, що означає появу нових робочих місць і збільшення кількості кредитоспроможного населення. Основні принципи, на яких повинна базуватися політика рефінансування, – це виваженість, прозорість і контрольованість, тобто контроль НБУ за цільовим використанням банками коштів рефінансування.

11. Особливий акцент у процесі міжбанківського кредитування робиться на процедурі аналізу кредитоспроможності банків і встановлення обґрунтованих лімітів на міжбанківські операції з метою мінімізації кредитного ризику.

Завдяки проведенню ефективної лімітної політики банками удається уникнути надмірної концентрації, обмежити, й мінімізувати фінансові втрати, диверсифікувати свої портфелі й забезпечити стабільні доходи.

12. При оцінці кредитоспроможності банків-контрагентів, враховуються такі напрямки: дотримання банком-боржником (резидентом) економічних нормативів і нормативів обов'язкового резервування коштів; аналіз якості активів і пасивів; стан ліквідності; аналіз прибутків і збитків; виконання банком-боржником зобов'язань у минулому; обсяг наданих та отриманих міжбанківських кредитів; щорічний аудиторський звіт; інша інформація, що може свідчити про наявність ризиків несвоєчасного виконання зобов'язань.

13. Процес встановлення лімітів на контрагентів полягає в запровадженні шкали відповідності значень рейтингів та сум лімітів. Ліміт на основі рейтингу обмежує максимальний розмір допустимого ризику при операціях з даним контрагентом.

14. Встановлення лімітів на основі оперативного моніторингу рейтингів дозволяє здійснювати своєчасне коригування лімітів залежно від змін фінансового стану банків-контрагентів. При погіршенні фінансового стану відбувається зниження рейтингу, що автоматично веде до постановки питання про зниження ліміту або припинення операцій з цим контрагентом.

15. Перспективними напрямами оптимізації роботи банків на міжбанківському кредитному ринку є вдосконалення організаційної структури підрозділів банку шляхом створення такого структурного підрозділу, як сектор міжбанківського кредитування; створення організаційної структури міжбанківського кредитного процесу, з впровадженням якої очікується збільшення обсягу міжбанківських кредитних операцій, вдосконалення системи внутрішнього контролю за всіма властивими міжбанківським кредитним операціям ризиками, що, в свою чергу, дасть змогу знизити їх рівень, а отже сприятиме розвитку міжбанківського кредитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аврамчук Л. А. Роль міжбанківського кредитування у формуванні ресурсної бази банків в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Л. А. Аврамчук, Т. С. Винничук. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_eamb/2011_168_1/11ala.pdf
2. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика [Текст]: навчальний посібник / Б. П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.
3. Адамик Б. П. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст]: підручник / Б. П. Адамик. – [2-ге видання, доп. і переробл.]. – К.: Кондор, 2011. – 416 с.
4. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики [Текст] : монографія / М. Д. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
5. Алексеєнко М. Д. Проблеми міжбанківського кредитування в Україні [Текст] / М. Д. Алексеєнко // Стратегія економічного розвитку України. – К. : КНЕУ. – 2001. – Вип. 6. – С. 449-458.
6. Аналіз банківської діяльності [Текст] : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.
7. Арбузов С. Г. Банківська енциклопедія [Текст] / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
8. Банківська енциклопедія [Текст] / М. І. Савлук, А. М. Поддєрьогін, А. А. Пересада та ін.; під ред. А. М. Мороза. – К.: Ельтон, 1993. – 333 с.
9. Банківська справа: навч. посібник [Текст] : навч. посібник / І. С. Гуцал, Я. І. Чайковський, Н. Д. Галапуп та ін.; за ред. проф. Р. І. Тиркала. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314 с.
10. Банківський менеджмент [Текст] : підручник / За ред. проф. О. А. Кириченко та В. І. Міщенка. – К.: Знання. 2005. — 801 с.

11. Банківські операції [Текст] : підр. / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва; за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської. – [2-ге видання перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
12. Банківські операції [Текст] : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А. М. Мороза. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
13. Банківські операції [Текст]: підручник /за ред. О. В. Дзюблюка ; [Дзюблюк О. В., Чайковський Я. І., Галапуп Н. Д., Малахова О. Л., Пруський О. С., Сороківська З. К.].– Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 696 с.
14. Банківські операції: підручник / [А. М. Мороз, М. І.Савлук, М. Ф.Пуховкіна та ін.]; за ред. А. М.Мороза. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2002, - 476 с.
15. Банковская система России. Настольная книга банкира. Кредитный процесс коммерческого банка. В 3-х т. [Текст / А. Г. Грязнова, О. И. Лаврушин, Г. С. Панова [и др.]. – М.: Инфра-М, 1995. – 112 с.
16. Банковское дело [Текст] : учебник / Под ред. О. И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 576с.
17. Береславська О. Чинники курсової нестабільності в Україні [Текст] / О. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 8–14.
18. Большой экономический словарь [Текст] / (А. Н. Азрилиян, О. М. Азрилиян, Е. В. Калашникова и др.) ; под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
19. Бугай В. З. Світовий досвід подолання кризи ліквідності в банківському секторі та можливості для України [Текст] / В.З. Бугай, К.В. Кудіна // Економічний простір. – 2010. – № 33. – С. 15–25.
20. Бутрин М. О. Структурна побудова вітчизняного міжбанківського кредитного ринку [Електронний ресурс] / М. О. Бутрин // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3 (6). С. 110-113.

– Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2009_3/VUBSNBU6_p110-p113.pdf

21. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2008. – № 3. – 192 с.

22. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2009. – № 3. – 196 с.

23. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2013. – № 1. – 187 с.

24. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2012. – № 2. – 221 с.

25. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст] : навч. посібник / О. В. Васюренко. – К.: Знання, 2004. – 324 с.

26. Васюренко О. В. Ресурси комерційного банку: теоретичний та прикладний аналіз [Текст] : монографія / О. В. Васюренко, І. М. Федосік // Харків ПП. «Яковлева», 2006. – 88 с.

27. Вовк В. Я. Кредитування і контроль [Текст] : навчальний посібник / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.

28. Вулфел Ч. Дж. Энциклопедия банковского дела и финансов [Текст] / Вулфел Ч. Дж. – Самара : Корпорация «Федоров», 2000 – 1583 с.

29. Гагарин С. В. Межбанковский кредит: дилинговые операции на рынке «коротких денег» [Текст] / С. В. Гагарин, Ю. Б. Никольский, Г. А. Шамаев. – М.: «Принтлайн», 1995. – 208 с.

30. Галиць О. С. Роль та значення рефінансування у фінансовій системі України [Текст] / О. С. Галиць // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – 2006. – № 8. – Ч. 3. – С. 86–94.

31. Гідулян А. Державна фінансово-кредит-на політика в площині розвитку банківської системи України [Текст] / А. Гідулян // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 10. – С. 35–40.

32. Гребеник Н. І. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Стаття третя. Шляхи вдосконалення політики рефінансування Національним банком України [Текст] / Н. І. Гребеник // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 3-11.

33. Гребеник Н. І. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Стаття друга. Розвиток і оптимізація механізмів та інструментів монетарної політики [Текст] / Н. І. Гребеник // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 2. – С. 10-15.

34. Гребеник Н. І. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Стаття перша. Становлення монетарної політики в незалежній Україні [Текст] / Н. І. Гребеник // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 12-22.

35. Грошово-кредитна політика в Україні [Текст] / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, Н. І. Гребенюк, В. І. Міщенко. – 2-ге вид. К. т-во «Знання», КОО, 2003. – 421с.

36. Гуляєва Л. П. Міжбанківські кредити в Україні: еволюція розвитку та проблеми сучасності [Текст] / Л. П. Гуляєва // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ. – 2005. – № 206. – Т. 1. – С. 207–215.

37. Гумен І. М. Сутність та функції ринку міжбанківських кредитів [Текст] / І. М. Гумен // Фінансово-кредитний механізм регулювання економічної стабілізації: Зб. наук. пр. Інституту економіки НАН. – К.: Інститут економіки НАН України, 1998. – с.119-129.

38. Гумен І. М. Ризики й ліміти міжбанківського кредитування [Текст] / І. Гумен, А. Єрмолінський // Вісник Національного банку України. – 2002. – №8. – С. 16-19.
39. Гумен І. М. Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект [Текст] / І. М. Гумен // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 1. – с.57-60.
40. Гумен І. М. Становлення ринку міжбанківських кредитів в Україні [Текст] / І. М. Гумен // Вісник Національного банку України. – 1999. – №6. – С. 58-61.
41. Гумен І. М. Становлення та перспективи розвитку ринку міжбанківських кредитів в Україні : дис. . канд. екон. наук : 08.04.01 / І. М. Гумен. – К., 2001. – 202 с.
42. Гурнак О.В. Удосконалення методики рейтингової оцінки комерційних банків [Електронний ресурс] / О.В. Гурнак, К.О. Бакланова // Режим доступу: http://masters.donntu.edu.ua/2003/fem/baklanova_k/library/library/bank_reiting.html
43. Денисенко М. П. Гроші та кредит у банківській справі [Текст] : навчальний посібник / М. П. Денисенко. – К. : Алерта, 2004. – 478 с.
44. Дзюблюк О. В. [Текст] / Генезис функцій центрального банку в ринкових умовах господарювання / О. В. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2002. – №7. – С. 18-23.
45. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки [Текст] / О. В. Дзюблюк. – К.: Поліграф книга, 2000. – 512 с.
46. Дзюблюк О. В. Основні напрями організації регулятивного впливу на кредитну діяльність банківських установ в умовах перехідного періоду [Текст] / О.В. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2000. – №8. – С.37.

47. Дребот Н. П., Гречко Т. М., Сарахман О. М. Операції Національного банку України і їх облік [Текст] : навчальний посібник. – К.: УБД НБУ, 2007. – 391 с.
48. Дробозіна Л.О. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит [Текст] : навч. посіб. / Л.О.Дробозіна. – Рівне: «Вертекс», 2001. – 352с.
49. Економічна енциклопедія: у 3 т. [Текст] / ред. С.В. Мочерний, О.А. Устенко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – Т2. – 848с.
50. Енциклопедія банківської справи України [Текст] / (В. С. Стельмах, В. Б. Альошин, Л. В. Воронова та ін.) ; за ред. В. С. Стельмаха. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
51. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера [Текст] / Р. Дяків, А. Бохан, В Горбаль. та ін.; За ред. Р. Дяківа. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 703 с.
52. Еш С. М. Фінансовий ринок [Текст] : навч. посіб. для студентів вузів / Еш С. М. – К. : Центр учб. літ., 2009. – 527 с.
53. Жак О. П., Попов Д. С., Заруба Ю. О., Лисенко Р. С., Ерліна Т. Ю., Булавка О. М. Формування вартості кредитів в країнах з перехідною економікою і вплив на неї облікової ставки [Текст] : Інформаційно-аналітичні матеріали / У ред. к.е.н. О. І. Кирєєва, к.е.н. Шаповалової. – Київ: Центр Наукових досліджень НБУ, 2004. – 84 с.
54. Загородній А. Г. Фінансовий словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Знання ; Львів : ЛБІ НБУ, 2002. – 566 с.
55. Заруцька О. П. Ринок міжбанківських кредитів та управління поточною ліквідністю комерційних банків [Текст] / О.П. Збруцька // Финансовые риски. – 2001. – №3(27). – С.43-45.
56. Ивасенко А.Г. Межбанковский кредит: сущность, проблемы и перспективы развития [Текст] / А.Г. Ивасенко. – М.: Вузовская книга, 1998. – 120с.

57. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління НБУ : затверджена 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>

58. Казакова О. Н. Дискуссионные вопросы содержания понятий «кредит» и «межбанковский кредит» [Текст] / О. Н. Казакова // Банковские услуги. – 2008. – № 9. – С.2-15.

59. Калтырин А.В. Деятельность коммерческих банков [Текст]: учеб. пособ. / А.В. Калтырин. – Ростов н/Д: «Фенікс», 2004. – 384с.

60. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи [Текст] / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2009. – №11. – С. 10-16.

61. Кириленко В. Б. Міжбанківське кредитування як недепозитне джерело залучених ресурсів [Електронний ресурс] / В. Б. Кириленко. – С. 226-233. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/foa/2009_13/13_29.pdf

62. Коваленко Д. І. Гроші та кредит : навч. посіб. для студентів вузів / Коваленко Д. І. – К. : Центр учб. літ., 2009. – 318 с.

63. Козак О. Ю. Визначення кредитних лімітів на основі внутрішнього рейтингу банків-контрагентів [Електронний текст]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/2923/1/11.pdf>

64. Колодізев О. М. Гроші і кредит : підручник [Текст] / О. М. Колодізев, В. Ф. Колесніченко. – К. : Знання, 2010. – 615 с.

65. Коробова Г. Г. Банковское дело [Текст] / Г. Г. Коробова. – М.: Юрист, 2002. – 751 с.

66. Косоков В. А. Проблеми підтримки ліквідності комерційних банків НБУ в умовах кризи [Електронний ресурс] / В. А. Косоков. – 2012. – Режим доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_1/files/EC112_39.pdf

67. Коцовська Р. Р. Банківські операції [Текст] : навч. посібник. / Р. Р. Коцовська, О. П. Павлишин, Л. М. Хміль. – К.: УБС НБУ, 2007. – 390 с.

68. Кузьмак О. М. Дієвість міжбанківських кредитів у розвитку банківської системи [Текст]: дис... канд. екон. наук 08.00.08 О. М. Кузьмак; Держ. вищ. навч. закл. «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». – Суми, 2008. – 245 с.

69. Кузьмак О. М. Забезпечення стійкості банківської системи шляхом рефінансування [Текст] / О. М. Кузьмак // Наукові записки Національного університету «Острозька ака-демія». – 2010. – Вип. 13. – С. 287–294.

70. Кузьмак О. М. Міжбанківське кредитування: особливості та роль у банківській діяльності [Текст] / О. М. Кузьмак // Финансы, учет, банки : сб. науч. трудов. – Донецк. – 2007. – № 13. – С. 72–77.

71. Кузьмак О. М. Удосконалення організації міжбанківського кредитування в Україні [Текст] / О. М. Кузьмак // Вісник НУВГП. – 2007. – № 2 (38). – С. 152–158.

72. Кузьмак О. М. Ціноутворення на міжбанківському кредитному ринку: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О. М. Кузьмак. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvgp/ekon/2009_2/v46ek23.pdf

73. Кузьмін В. В. Банківські операції [Текст] : навч. посібник для студ. екон. спец. вищих навч. закл. / В. В. Кузьмін, О. В. Андрейченко. – К. : ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2006. – 418 с.

74. Кураков Л. П. Большой толковый словарь экономических и юридических терминов [Текст] / Л.П. Кураков, В.Л. Кураков. – М.: Вуз и школа, 2001. – 720 с.

75. Лагутін В. Д. Кредитування теорія і практика [Текст] / В.Д. Лагутін. – К.: Знання, 2001. – 215 с.

76. Лакшина О. А. Центральный банк и межбанковский кредитный рынок [Текст] / О.А. Лакшина //Деньги и кредит. – 1997. – №4. – С.40-48.

77. Левченко Д. В. Система рефинансирования как приоритетное направление развития денежной политики [Текст] / Д. В. Левченко // Деньги и кредит. – 2005. – №7. – С.32-39.

78. Маслак Н. Г. Використання трирівневої методики встановлення ліміту кредитування на банк-контрагент у системі управління кредитним ризиком [Електронний ресурс] / Н. Г. Маслак, Н. П. Пашкурова. – режим доступу: <http://khibs.edu.ua/1%286%292009/R1/3.pdf>

79. Масленченков Ю. С. Технология межбанковского кредитования в российских условиях [Текст] / Ю. С. Масленченков, А. А. Арсланбеков-Федоров. – М.: БДЦ-пресс, 2004. — 192 с.

80. Миськів Г. В. Розвиток банківської системи України в сучасних умовах [Текст] / Г. В. Миськів, О. В. Пилип'як // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.8. – С. 203–207.

81. Михайлюк Р. В. Удосконалення організації міжбанківського кредитування в Україні [Текст] / Р. В. Михайлюк // Вісник НУВГП. – 2007. – № 2 (38). – С. 152–158.

82. Міщенко С. В. Проблеми забезпечення ліквідності банків на основі використання механізмів рефінансування [Текст] / С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 75–88.

83. Монетарний огляд за 2009 рік. – <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=503712>

84. Облікові ставки НБУ [Електронний ресурс] / Режим доступу: // <http://www.kapitalizator.com/oblikovi-stavky-nbu>

85. Операції комерційних банків [Текст] / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук [та ін.]. – К.: Алеута, 2003. – 500 с.

86. Оскольський В. УФБ: нова концепція діяльності [Текст] // Вісник Національного банку України. – 1997. – №7. – С. 27.

87. Основи банківської справи [Текст] : навч. посіб. / І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, В.В. Соляр [та ін.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 410с.

88. Основні засади грошово-кредитної політики на 2013 рік [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=127394>

89. Основні тенденції грошово-кредитного ринку України за березень 2010 року. – http://bank.gov.ua/Fin_ryn/Pot_tend/index.htm

90. Основні тенденції грошово-кредитного ринку України за листопад 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84762&cat_id=58038.

91. Остапчук Я. М. Міжбанківський кредитний ринок в інфраструктурі банківської системи України [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук 08.00.08 Я. М. Остапчук; КНЕУ. – К.: 2008. – 22 с.

92. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

93. Парасій-Вергуленко І. М. Аналіз банківської діяльності [Текст] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / І. М. Парасій-Вергуленко. – К.: КНЕУ, 2003. — 347 с.

94. Пастернак А. Л. Аналітичні процедури в процесі обґрунтування лімітів міжбанківського кредитування [Текст] / А. Л. Пастернак, Т.В. Блудова // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Д.: ДНУ. - 2006.- С.822-827.

95. Пастернак А. Л. Методика аналізу кредитоспроможності банків-контрагентів на ринку міжбанківського кредитування [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук 08.00.09 / А. Л. Пастернак; КНЕУ. – К.: 2007. – 22 с.

96. Положення про надання банками України інформації за угодами з купівлі та продажу кредитних ресурсів у національній валюті на міжбанківському кредитному ринку : постанова Правління НБУ : прийнята 21.01.2004 року № 20 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0170-04>

97. Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України : постанова Правління НБУ : прийнята 13.07.2010 року № 327 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0540-10>

98. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS : постанова Правління НБУ : прийнята 8.05.2002 року № 171 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02>

99. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : постанова Правління НБУ : прийнята 25.01.2012 року № 23 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>

100. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України : постанова Правління НБУ : прийнята 30.04.2009 року № 259 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE16426.html

101. Про банки і банківську діяльність : закон України : прийнятий 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу до закону : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>

102. Про Національний банк України : закон України : прийнятий 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу до закону : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=679-14>

103. Пуховкіна М. Ф. Еволюція політики рефінансування в Україні [Електронний ресурс] / М. Ф. Пуховкіна // Фінанси, облік і аудит. – 2010. –

№16. – С. 146-153. – Режим доступу: <http://ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/214/1/Pux.pdf>

104. Раєвський К. Є. Визначення узагальнюючої оцінки фінансового стану комерційного банку [Текст] / К. Є. Раєвський // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 4. – С. 31-36.

105. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 512 с.

106. Річний звіт Національного банку України за 2001 рік. – К. – Національний банк України. – 2002. – 155 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2001.pdf

107. Річний звіт Національного банку України за 2002 рік. – К. – Національний банк України. – 2003. – 154 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: // http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2002.pdf

108. Річний звіт Національного банку України за 2003 рік. – К. – Національний банк України. – 2004. – 177с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2003.pdf

109. Річний звіт Національного банку України за 2004 рік. – К. – Національний банк України. – 2005. – 196 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2004.pdf

110. Річний звіт Національного банку України за 2005 рік. – К. – Національний банк України. – 2006. – 210 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2005.pdf

111. Річний звіт Національного банку України за 2006 рік. – К. – Національний банк України. – 2007. – 218 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2006.pdf

112. Річний звіт Національного банку України за 2007 рік. – К. – Національний банк України. – 2008. – 199 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2007.pdf

113. Річний звіт Національного банку України за 2008 рік. – К. – Національний банк України. – 2009. – 208 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: // http://www.bank.gov.ua/publication/an_rep/A_report_2008.pdf

114. Річний звіт Національного банку України за 2009 рік. – К. – Національний банк України. – 2010. – 206 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: // http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2009.pdf

115. Річний звіт Національного банку України за 2010 рік. – К. – Національний банк України. – 2011. – 238 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>

116. Річний звіт Національного банку України за 2011 рік. – К. – Національний банк України. – 2012. – 186 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>

117. Российская банковская энциклопедия [Текст] / (Лаврушин О. И., Бовыкин В. И., Валенцева Н. И. и др.) ; под ред. О. И. Лаврушина. – М. : Энциклопедическая Творческая Ассоциация, 1995. – 552 с.

118. Рябко Л. Розмежування понять позички і кредиту [Текст] / Л. Рябко // Право України. – 2001. – №31. – С. 45 – 47.

119. Савлук М. І. Тенденції на ринку міжбанківського кредиту України в період фінансової кризи [Електронний ресурс] / М. І. Савлук // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 15. – С. 170–179. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/274/1/15_20.pdf

120. Семко В. М. Механізм розрахунку та встановлення лімітів на ринку міжбанківського кредитування [Електронний ресурс] / В. М. Семко // Экономика и управление. – 2012. – № 6. – С. 137-142. – Режим доступу: http://pk.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2012/6/p_137_142.pdf

121. Скок Є. М. Дискусійні питання щодо сутності поняття «міжбанківський кредитний ринок» [Електронний ресурс] / Є. М. Скок // Вісник університету банківської справи України. – 2012. – № 2(14). – С. 209-

212. – Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2012_2/12_2_42.pdf

122. Сулима М. О. Етапи розвитку вітчизняного міжбанківського кредитного ринку [Текст] / М. О. Сулима, С. В. Андросс // Бізнес-інформ. – 2011. – № 7(2). – С. 134-136.

123. Сухарський В. С. Економічний словник-довідник [Текст] / В.С.Сухарський. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2002. – 328с.

124. Тавасиєв А. М. Банковское кредитование : учебное пособие для студентов [Текст] / А. М. Тавасиєв, Т. Ю. Мазурина, В. П. Бычков. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 655 с.

125. Тагирбеков К.Р. Основы банковской деятельности [Текст] / К. Р. Тагирбеков, Н. В. Богатырев. – М.: Банки и биржи, 1996. – 425с.

126. Тиркало Р. І. Передавальний механізм монетарної політики та його значення для ефективної діяльності НБУ [Текст] / Р. І. Тиркало, Б. П. Адамик // Вісник Національного банку України. – 1999. – №7. – С.6-11.

127. Фінансовий словник [Текст] / А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк, Т.С.Смовженко. – 3-тє вид. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 586с.

128. Фінансовий словник [Текст] / ред.. А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк, Т.С.Смовженко. – 2-ге вид.: Львів Видавництво «Центр Європи», 1997. – 576с.

129. Центральний банк та грошово-кредитна політика [Текст] : підручник / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук, та ін. ; за заг. ред. А. М. Мороза і М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.

130. Череп А. В. Банківські операції [Текст + Електронний ресурс] : навч. посібник / А. В. Череп, О. Ф. Андросова. – К.: Кондор, 2008. – 410 с. – Режим доступу:
http://bank-finance.com.ua/25_Mizhbankivskiy_rinok_ta_zaluchennya_resursiv_na_nomu_23.html#23

Додаток А

Процентні ставки рефінансування банків Національним банком України в 1992-2001 роках [20, с. 95]*

(ставки у річному обчисленні)

Період	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за всіма інструментами	У тому числі					
			кредитні аукціони	на тендері	ломбардні кредити	кредити овернайт	операції РЕПО	інші механізми
1992	80,0	-	-	-	-	-	-	-
1993	190,0	68,5	-	-	-	-	-	68,5
1994	225,9	124,9	264,0	-	-	-	-	115,2
1995	131,0	82,1	83,0	-	110,0	-	-	60,4
1996	62,3	51,8	52,6	-	64,4	-	-	41,0
1997	24,6	25,2	21,7	-	31,4	-	21,8	19,7
1998	61,6	52,7	-	-	54,4	-	54,1	47,8
1999	50,0	44,0	-	-	61,1	-	59,7	33,0
2000	30,6	29,6	-	-	30,9	-	28,0	-
2001	19,7	20,2	-	16,5	-	20,4	22,0	21,0

*На кінець року

Додаток Б

Процентні ставки рефінансування банків Національним банком України в 2002-2008 роках* [20, с. 95; 21, с. 60]
(ставки у річному обчисленні, %)

Період	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за всіма інструментами	у тому числі							
			кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт	Операції репо	кредити, надані для підтримки довгострокової ліквідності банків	стабілізаційні кредити	операції своп	кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	Інші короткострокові кредити
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2002	7,0	9,2	9,2	10,7	11,7	8,0	-	-	-	-
2003	7,0	8,0	8,3	8,0	8,0	7,0	-	-	-	-
2004	9,0	16,1	13,0	17,1	13,5	7,0	14,9	-	-	-
2005	9,5	14,7	12,9	14,9	12,0	-	15,0	-	-	-
2006	8,5	11,5	10,4	12,1	10,7	-	-	9,5	8,5	-
2007	8,0	10,1	10,0	11,1	-	-	-	-	8,3	-
2008	12,0	15,3	16,6	16,0	13,8	-	-	15,1	-	14,1

*На кінець року

Додаток В
Процентні ставки рефінансування* [24, с. 80]
(ставки у річному обчисленні, %)

Період	Облікова ставка НБУ*	Середньозважена ставка за всіма інструментами	у тому числі								
			кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт	операції репо	кредити, надані для підтримки довгострокової ліквідності банків	стабілізаційні кредити	операції своп	кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	інші кредити	кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи 2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2005	9,5	14,7	12,9	14,9	12,0	-	15,0	-	-	-	-
2006	8,5	11,5	10,4	12,1	10,7	-	-	9,5	8,5	-	-
2007	8,0	10,1	10,0	11,1	-	-	-	-	8,3	-	-
2008	12,0	15,3	16,6	16,0	13,8	-	-	15,1	-	14,1	-
2009	10,25	16,7	20,6	18,1	21,6	-	-	23,1	-	16,0	11,0
2010	7,75	11,6	11,1	11,3	9,4	-	-	-	-	12,8	11,0
2011	7,75	12,4	12,5	9,4	12,6	-	-	-	-	-	-
2012	7,5	8,1	7,7	8,8	7,9		9,5				

*На кінець періоду

Додаток Д

Операції з рефінансування банків і депозитні операції НБУ [110-116]

Показники	2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%
Загальний обсяг операцій, з них:	8,3	100,0	2,5	100,0	169,5	100,0	64,4	100,0	5,16	100,0	28,8	100,0
- через операції прямого репо	1,35	16,3	-	-	23,1	13,6	0,48	0,74	0,11	2,2	23,60	81,9
- кредити, надані шляхом проведення тендера	1,00	12,1	1,95	78,0	15,2	9,0	1,23	1,93	0,45	8,7	3,22	11,2
- через механізм постійно діючої кредитної лінії рефінансування овернайт	5,55	66,9	0,43	17,1	91,8	54,2	12,7	19,76	0,18	3,74	2,00	6,9
- шляхом надання стабілізаційних кредитів та інших короткострокових кредитів на основі програми фінансового оздоровлення	-	-	-	-	36,8	21,7	46,9	72,76	3,44	66,57	-	-
- довгострокові кредити	-	-	-	-	-	-	0,67	2,59	0,99	19,08	-	-
Повернено кредитів	7,6	-	2,1	-	110,4	-	39,8	-	18,5	-	29,52	-
Сальдо наданих і повернутих кредитів	0,7	-	0,4	-	59,1	-	24,6	-	-13,34	-	-0,72	-

Додаток Е
Перелік забезпечення за стабілізаційним кредитом, вимоги до
забезпечення та порядок його врахування*

Види забезпечення	Коригуючий коефіцієнт
1. Основне забезпечення	
1.1. Державні облігації України всіх випусків (облігації внутрішньої державної позики України, облігації зовнішньої державної позики України, цільові облігації внутрішньої державної позики України), строк погашення яких настає не раніше ніж через 10 днів після строку повернення стабілізаційного кредиту, за умови, що вони перебувають у власності банку – клієнта депозитарію державних цінних паперів Національного банку України (або депонента клієнта депозитарію).	0,9
1.2. Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України.	0,9
1.3. Облігації Державної іпотечної установи, розміщення яких здійснюється під гарантію Кабінету Міністрів України, надану відповідно до закону про Державний бюджет України на відповідний рік.	0,9
1.4. Гарантії Кабінету Міністрів України.	0,9
1.5. Кошти в іноземній валюті (долари США, євро, англійські фунти стерлінгів, швейцарські франки, японські єни), що розміщені банком у Національному банку України у формі гарантійного депозиту (без сплати процентів за ним із зазначенням цього у відповідному договорі) на строк не менше ніж строк користування стабілізаційним кредитом Національного банку України.	0,9
1.6. Гарантії урядів країн, що мають кредитний рейтинг не нижчий, ніж «А-» згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг Moody's Investors Service та Fitch IBCA.	0,9
1.7. Гарантії банків-нерезидентів та/або фінансових установ - нерезидентів, які мають кредитний рейтинг не нижчий, ніж «А-» згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг Moody's Investors Service та Fitch IBCA.	0,9
1.8. Гарантії міжнародних багатосторонніх банків (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація).	0,9
1.9. Банківські метали у стандартних або мірних зливках (за умови, що ці метали перебуватимуть на відповідальному зберіганні в Національному банку України).	0,8

Продовження дод. Е

1.10. Нерухоме майно (будівлі і споруди), крім об'єктів незавершеного будівництва, яке належить банку або власнику істотної участі в банку та перебуває на території України.	0,7
1.11. Майнові права за укладеними банком-позичальником кредитними договорами з юридичними особами та фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності, заборгованість за якими класифікована як «стандартна» або «під контролем» відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з питань формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, за умови, що: <ul style="list-style-type: none"> • строк дії кредитного договору не менше ніж строк користування кредитом Національного банку України; • заборгованість за кредитом обліковується за відповідним балансовим рахунком банку не менше ніж 30 календарних днів; • забезпеченням за кредитом є іпотека, крім об'єктів незавершеного будівництва; • оцінка забезпечення здійснена відповідно до законодавства України. 	0,5
2. Додаткове забезпечення	
Майнові права на майбутні надходження коштів на кореспондентський рахунок банку, відкритий у Національному банку України.	

* Джерело: Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України : постанова Правління НБУ : прийнята 13.07.2010 року № 327.